MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA

SAJA KAHEKSAS NUMBER : JUUNI 2021

#108 : KÄSITÖÖ

HIND 2€

9 772346 662013

JUHTKIRI

KÄSITÖÖ ALGAB ANDESTUSEST

Foto: Patrik Tamm

Lubage mul jagada lugu oma viimasest käelise töö kogemusest. Taustaks nii palju, et minu kokkupuuted käsitööga on minimaalsed. Kui mõnest isikust räägitakse uhkusega kui kuldsete kätega mehest, siis mina olen selle täielik vastand. Ütleme siis, et tinast kätega mees. Pirni saan vahetatud ja naela ka seina löödud, kuid näiteks akutrelli hoidsin esimest korda käes siis, kui sain oma elamise ja tekkis vajadus vannitoafurnituuri kinnitada. Sellest ajast saati põrnitsevad mind vannitoa seinal etteheitvalt kaks auku, mis pole ühestki nurgast vaadates paralleelsed.

Igatahes, nüüd oli mul vaja vannitoaplaatide ühenduskohtades silikooni värskendada – piisavalt väike ja pealtnäha ka kerge töö, mille ma riskisin oma tinast kätega ise ette võtta. Kõigepealt tuli teha osturetk maskuliinsuse katedraali ehk ehitispoodi, milles kõrguvate riiulite vahel ekseldes saab aimu tuhandest pisikesest detailist, millest meid ümbritsev maailm on kokku pandud. Samas tabad end mõttelt, et enamiku detailide funktsioon jääb arusaamatuks. Maailm avaneb ja sulgub su ees. Õnneks pääsesin Bauhofist vajaliku kraamiga tulema. *So far, so good*.

Tänapäeva teadmusühiskonnale omaselt võtsin parandustööga alustamiseks snitti YouTube'i videotest. Jällegi, tundus, et ei saa olla midagi lihtsamat kui vannitoaplaatide silikoonimine. Ometi hakkas projekt ruttu viltu kiskuma: silikooni ei tulnud piisavalt peale, tinast käed üritasid lahendada probleemi suurema jõuga, kuni silikoonipüstoli päästik ootamatult väändus. Töö sai küll tehniliste viperuste kiuste lõpuks tehtud, kuid mõned töövahendid on nüüdseks kasutuskõlbmatud, tulemus jätab soovida ja minu käsitöötrauma süvenes ühe kogemuse võrra.

Müürilehe käsitöönumbris on teisigi lugusid, mille lähtepunktiks on trauma, mida on kogetud küll koduse vannitoa asemel hoopis tüdrukute käsitöötunnis. Kui kehalises kasvatuses juurutavad spordipõlgust pealesurutud konkurents ja füüsilise tegevuse liiga kitsas mõtestamine, mis võib tekitada nii mõneski tunde, et sport pole tema teema, siis käsitööängi tõukab tagant valmisobjekti ideaal, olgu selleks siis kinnas, müts või puulusikas. See, kelle esimesed arglikud sammud käsitööpõllul jäävad ideaalobjektist kaugele, võib lõplikult heituda. Selles mõttes oli mul endal lohutav lugeda, kuidas isegi esmasest ängistusest üle saanud isikud on järgmised kümme aastat kudunud eranditult rõivaid, mida pole võimalik kanda. Ja sellest hoolimata on nad lasknud varrastel käia! Nii võib öelda, et käsitöö algab andestusest. Andestamisest iseendale, kui oled loonud käki, rikkunud ära vannitoa seina või lõhkunud tööriista ning teinud endale selle käigus haiget.

Mina tegin katki silikoonipüstoli, sest iga tööriist nõuab õiget tunnetust, mida minul tol hetkel polnud. Internetist vaadatud video võib küll näidata ette sobiva asendi ja töövõtte, kuid sellestki võib baastunnetuseta väheks jääda. Võin enda vabanduseks öelda, et silikoonipüstol on võrdlemisi uus ja spetsiifiline tehniline agregaat, mille käsitsemise oskust ei anta kultuuris samamoodi edasi kui haamri või kirve kasutamist (ja hea on, et puude lõhkumist ei õpita video vahendusel!). Enamasti kanduvad käsitöölised praktikad edasi põlvest põlve. Ikka nii, et alguses vaatad pealt, kuidas isa naelu seina lööb, siis löödd koos temaga ja lõpuks käid ise enesekindlalt, haamer käes, majapidamises ringi. Need põlvkondlikud ülekandemehhanismid pole enam enesestmõistetavad.

Käsitööbuum, mille väljenduseks on nii kodus villitud õlu, isetehtud seep kui ka **Ragnar Kondi** peakatete fännamine, on tarbimistrend, kuid vihjab samas ka murele, et mingid oskused võivad jäädavalt igavikku kaduda. Käsitöös on tallel rikkalik kultuuripärand, mis algab sellistest elementaarsustest nagu korrektsed töövõtted. Ja nagu kirjutab selles lehes **Andrus Laansalu**, siis Eestis katkesid nõukaajal ehitus- ja puutööttraditsioon. 90ndatel sooritatud hüpe Läände üksnes võimendas katkestust füüsilistes traditsioonides. Milleks tegeleda millegi parandamise või oma kätega valmistamisega, kui samal ajal on poodides esimest korda riiulid lookas? Alles viimasel kümnendil, kui Maslow' püramiidi baasvajadused on saanud paljude jaoks rahuldatud ning isetegemisega ei seostu enam automaatselt mahajäänud Ida-Euroopa riigi kuvand, on hakatud õhinaga taasavastama materjalide, mustrite, tehnikate ja traditsioonide põnevat maailma.

Koroonajärgselt soovitatakse suvel külastada kontserte ja näitusesaale, et kohalik kultuur elaks ja kestaks. Kultuuri ei pea päästma aga tingimata tarbides. Miks mitte hoopis midagi oma kätega luua? Kuuldavasti on see hea ka vaimule. Äkki on võimalik nii isegi käsitöötraumat leevendada?

Henri Kõiv, tegev- ja sotsiaaliatoimetaja

Esikaanel Rita Ray. Foto: Renee Altrov

Müürileht on keskkonnasõbralik trükis, mille tootmisprotsessis on kulutatud vähe energiat, kasutatud minimaalselt keskkonda saastavaid kemikaale ning arvestatud maailma metsade keskkonnasõbraliku, sotsiaalselt õiglase ja majanduslikult elujõulise majandamisega.

NORDIC SWAN ECOLABEL
Trükitoode 4041 0820

TOIMETUS

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee
Henri Kõiv	tegev- ja sotsiaaliatoimetaja	henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	elustiili- ja muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee
Maia Tammjärv	kirjandus- ja teadustoimetaja	maia@muurileht.ee
Aleksander Tsapov	kultuuritoimetaja	aleksander@muurileht.ee
Pille Sepp	keeletoimetaja	pille@muurileht.ee
Tanel Mütt	müügi- ja reklaamijuht	tanel@muurileht.ee

Makett/kujundus: Madis Katz
Illustraatorid: Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Ave Taavet, Jaan Rõõmus, Liisa Kruusmägi, Lilian Hiob, Maris Tammer, Stella Salumaa, Vahram Muradyan, Villem Roosa
Fotograafid: Aleksander Kelpman, Janis Kokk, Ken Mürk, Priit Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel

KOLLEEGIUM: GUSTAV KALM, PIRET KARRO, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN, AHTO KÜLVET, KAISA LING, ELLEN MACKAY, SILLE PIHLAK, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: SA KULTUURILEHT

TOETAB KULTUURIMINISTEERIUM

TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 3500

JÄLGI MEID
@Muurileht

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: *uudised@muurileht.ee*

Kirju, heliplaate, raamatuid ja muid väljaandeid Müürilehe aadressile Voorimehe 9, 10146 Tallinn

Müürilehele pakke saates palume märkida adressaadiks kindlasti „Müürileht".

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustratsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht püsilepinguga 1.80 € eest kuus: *tellimine.ee/muurileht*

Reklaami Müürilehes: *muurileht.ee/reklaam*

INFO TELLIJATELE

Müürilehe levi korraldab Express Post. Kui värske leht õigel ajal kohale ei jõua, siis võta ühendust Express Posti klienditeeninduskeskusega telefonil (+372) 617 7717 või kirjuta aadressil *tellimine@expresspost.ee*.

SISUKORD

KÄSITÖÖ

KULTUUR
Võta oma haamer ja löö – *Andrus Laansalu* [5]

SUBKULTUUR
Käsitööst kui protesti vormist – *Urmas Lüüs* [6–7]
Peatage käsitöö! – *Anne Vetik* [12–13]

ZEN
Kudumise hiilgus ja viletsus – *Johanna Ross* [8–9]
Vaimne heaolu käib käte kaudu – *Helen Kangro* [10]

HEDONIST
Isamaaline leivategu – *Kaisa Ling* [11]

LINNARUUM
Käsitöine linnaruum – *Carl-Dag Lige* [14]

KESKKOND
Puutoopiline tulevik – *Madis Vasser* [15]

SEKS
Aitab orgasmimüüridest – *Riina Ries, Tiina-Mall Vannastu ja Kristiina Birk-Vellemaa* [16–17]

PÄEVAKAJA

SOTSIAALIA
Puust ja punaseks: *cancel culture – Henri Kõiv* [18]

POLIITIKA
Riigimale: kuidas näha paremaid käike? – *Martin Noorkõiv* [19]

KULTUUR

PERSOON
Intervjuu Rita Rayga – *Mariliis Mõttus* [20–23]

FILOSOOFIA
Timothy Mortoni veider essentsialism – *Hasso Krull* [24–26]

SKEENE
Uus eesti biit: kassikontsert [28]

ARVUSTUSED
Uued plaadid [29]

RELIGIOON
Intervjuu Philippe Jourdaniga – *Ave Taavet* [31–33]

IN MEMORIAM
In Memoriam: Vahur Afanasjev – *Indrek Mesikepp* [34]

SUVE ERILEHT

SUVEPERSOON
Paap Uspenski – *Maia Tammjärv* [2]

KIRJANDUS
Suur suve raamatuhoroskoop [3–5]

SUVETUUR
Suvine kultuurikaart [7–10]

HEDONIST
Värske ja kerglane suvegurmee – *Maria Ader* [11]

POST-FAKT
Test: milline suvekoduline sa oled? [13–15]

Janika Läänemets

Janika Läänemets elab Ida-Eesti metsade keskel.

jõed tõusevad üle kallaste
havid tulevad tagasi nurmedele
lehmakarjade asemele
voortest saavad saared
majadest majakad
meist majakavahid
kes me igatsesime lastena merd
oskamata ujuda

võib-olla sellepärast saimegi
mere ilma soola
tuletornid tornide ja tuleta
ainult ääretu rohekashalli veevälja
ja maailmalõputühjuse
ja ikka, ikka ei oska me ujuda
istume igaüks oma maja trepil
ja ehitame igatsusest õnge

**

mis inimesed

me olime lastena vabapidamisel
ja kui tuli aeg meid viimaks puuri panna
avastati, et me ei mahu ära
jäimegi mööda metsi ja põlde kolama
kolame praegugi
kuigi metsi on nüüd vähem ja põldude asemel võsa
tammume karudena mahajäetud õunapuuaedades
ulume huntidena hallaudus
ja kui vahel harva satume külapoodi
näitame sosistajatele hambaid
ei, nii ei saa ikka elada, ühmatakse
kuidas küll, mis inimesed
meie vaatame neid ja mõtleme täpselt sedasama

Illustratsioon: Ann Pajuväli

1 734 000

Nii mitu korda külastati Eestis möödunud aastal muuseume. Seda on kaks korda vähem kui aasta varem.

SÕNA JA TEGU

Maikuus lansseeriti pikka aega arenduses olnud platvorm Sõna ja Tegu (*sonajategu.ee*), mis peaks lihtsustama poliitikute lubaduste ja tegude jälgimist. 2019. aasta demokraatiahäkil alguse saanud kakskeelne projekt on esialgu veel saadaval beetaversioonina ja 31. mai seisuga oli seal 202 jälgitavat lubadust.

Sõna ja Tegu koduleht, kuvatõmmis

DESOVAHENDITE ÜLEJÄÄK

Möödunud aastal sisenesid kümned ettevõtted plahvatanud desovahendite turule. Nüüd kui massvaktsineerimise ja inimeste ohutaju languse tõttu on nõudlus läbipaistva geeli järele langemas, ootab ka noorukest turusegmenti ilmselt ees keeruline aeg. USAs plaanivad ettevõtted juba laojääkide tasuta laialijagamist.

KAS RATTAPESU VÕI PIKAAJALINE MUUTUS?

Aktivistide, meedia ja jalgratturite katkematu pommirahe Tallinna linna olematu rattastrateegia suunal paistab olevat mõningast vilja kandnud, sest linn on asunud parandama suveks rattaga liikumise võimalusi ja sõlminud hea tahte leppe elektritõukerattaid rentivate ettevõtetega. Esialgu muudetakse kergliiklusvõimalusi turvalisemaks 16 kilomeetri jagu. Eks elame, näeme, nagu öeldakse, kas Läänemere Los Angeleses ka reaalselt jalgratturite elu paraneb.

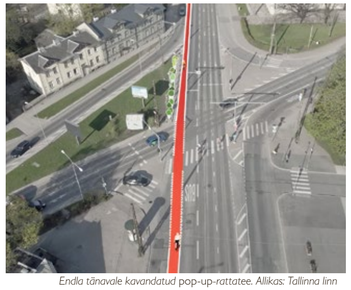

Endla tänavale kavandatud pop-up-*rattatee. Allikas: Tallinna linn*

VISUAALNE PIDUSÖÖK: DESTUDIO

DeStudio „God shove the queen"

Kas on kedagi, kes teab kedagi, kes ei romantiseeriks pisutki pööraseid 90ndaid? Kõigi nostalgikute rõõmuks avati Fotografiskas just DeStudio näitus „Pohmelus" (pluss mahukas kataloog) kui karp paremat sorti maiustust. DeStudio kaubamärgi taga seisavad fotograafid Peeter Laurits ja Herkki Erich Merila, kes otsustasid 90ndate alul ühendada omavahel reklaamitöö ja kunsti. Kommertsprojektid pidid tooma sisse raha, et toetada autoriprojekte, ja see töötas! Lapsekingades turumajandus ja tsensuurist vabastatud kunstimaailm janunesid uute kujutiste järele ning DeStudio oli valmis neid vormalt pakkuma hoolimata sellest, et fotograafia oli praegusega võrreldes ulmeliselt kallis tegevusala. DeStudio suuri kollaaže (modellideks nii Maria Avdjushko kui ka Röövel Ööbik jt) võib kohaliku fotoajaloo raamides liialdamata ikoonilisteks nimetada. Kuigi tegutseti tehniliselt küllaltki prekaarsetes tingimustes, ei takistanud see kogu tolle kümnendiga seostatava visuaalse energia, katsetuste ja häbematu enesekehtestamise väljapurskamist. DeStudiot kui sellist pole enam ammu, aga on värske näitus ja kataloog, mis on lähiajaloo kujutiste varasalvest huvitatutele rangelt kohustuslik.

VÄÄRIB JÄLGIMIST:

instagram.com/eesti_statistika

Statistikaameti Instagrami konto

Numbrid, numbrid ja veel kord numbrid. Elame keset suurandmeid ja kõige reaalajas mõõdetavust. Kui avaandmete tabelites ja diagrammides surfamine on liiga tüütu, siis tuleb appi Statistikaamet, kes pakub oma jälgijatele lihtsaid ja konkreetseid infograafikuid ning olulisemaid arve, mis puudutavad igapäevaelu Eestis. Tarbijahinnaindeks, palgakasv, sünnid ja registreeritud sõiduautod on muudetud lihtsate illustratsioonidega statistikaampsudeks, mis ei murra konti.

SEAPÕIS

Hiljuti lekkis meediasse hirmus lugu Sõrve poolemiljonipeldiku tõttu lahvatanud peldikusõjast Saaremaal: kus on käimlad, kus ei ole ja kuhu tuleks teha ja kus ajavad üle. Sõtta on kistud teiste hulga ja neist saavad operatiivset tuge pakkuvad ujuvkäimlad. Saaremaa esimene suur peldikusõda laieneb ka mandrile, kus tekivad lokaalsed partisaniüksused, kes hakkavad peamaanteede äärde omavoliliselt südamekujulise avaga ustega kuivkemmerguid püstitama. Tormiliselt arenevate sündmuste tõttu luuakse Paljassaare reoveepuhastusjaama kriisistaap, mida hakkab valitsuse dekreedi alusel koordineerima ettevõtte Kemmerling juhatus. tualetitaristuga Kuressaare kuulutab end neutraalseks ja inimesed hakkavad õhusilla kaudu mandrile evakueeruma. Põhja-Saaremaa arvab parvlaevad Pireti ja Tõllu oma mereväe hulka ja neist saavad operatiivset tuge pakkuvad ujuvkäimlad. Saaremaa esimene suur peldikusõda laieneb ka mandrile, kus tekivad lokaalsed partisaniüksused, kes hakkavad peamaanteede äärde omavoliliselt südamekujulise avaga ustega kuivkemmerguid püstitama. Tormiliselt arenevate sündmuste tõttu luuakse Paljassaare reoveepuhastusjaama kriisistaap, mida hakkab valitsuse dekreedi alusel koordineerima ettevõtte Kemmerling juhatus.

VÕTA OMA HAAMER JA LÖÖ

Kui kaevuda inimliigi ajalukku, siis ilmneb kiiresti, et käsitöö on midagi palju eksistentsiaalsemat kui tore, aga väheväärtuslik nikerdamine, milleks teda kultuuriliste kokkulepete pingejoontes pidama kiputakse.

Andrus Laansalu

Veel üsna hiljuti võis populaarteaduslikust kirjandusest leida küllalt tihti hüpoteesi, et tööriistade kasutamine mõjutas meie otseste eellaste aju arengut sellisel määral, et hakkasid tekkima sõnad ja laused. Vahel jõutakse suisa ideeni, et kogu sümboliline võimekus kasvas välja käelise töö ja aju arengu sümbioosist. Ei saaks öelda, et selles mõttekäigus puudub leidlikkus, aga kohe paistab välja üks selge probleem: keeruline kontakt oma füüsilise ümbrusega on omane kõigile loomadele. Lisaks on mõned liigid olnud käeliselt väga osavad pikalt enne inimest (näiteks suured ja väikesed ahvid või pesukaru). Tõenäolisem on, et nii tööriistade kasutamine kui ka keelevõime ilmumine toetusid mõlemad pigem mingile aju arengut mõjutanud mutatsioonile (guugeldage näiteks lühendit „MIR941-1").

Ammu enne tööriistu oli aga eluspüsimine. Oma füüsilise ümbrusega hakkamasaamist võib pidada mingiks lihtsaks asjaks ainult antropotsentristlikult kõigile teistele liikidele ülevalt alla vaadates. See üleolev positsioon mureneb õnneks jõudsalt.

Kui piirduda siiski inimliigi käelise tegevuse küsimusega, siis kõige üldisem kokkulepe on, et esimesed kivitööriistad ilmusid *Homo habilis*'e lõkkeasemete ümbrusesse Ida- ja Lõuna-Aafrikas umbes 2,4–1,7 miljonit aastat tagasi. Seda dateeringut on juba ka tunduvalt kaugemale nihutatud – on võimalik, et vanimad kivitööriistad on isegi rohkem kui kolm miljonit aastat vanad. See tähendab, et abivahendeid kasutades sihipärane objektide tekitamine ja ümberkujundamine on arenenud päris mitme liigi ühistööna.

Andrus Laansalul puudub isiklik kogemus sellega, mida tähendab käelise tegevuse magnetismi avastamine alles täiskasvanueas. Ta alustas haamrikeste ja viilidega oletatavasti viieaastasena ning varsti ilmusid ka võrrid, mootorratas ja keevitus. Tööriistad muudkui kogunesid. Raske on öelda, kas tal on rohkem raamatuid või tööriistu. Vist siiski raamatuid.

KÄSITÖÖ KUI VIIS ELLU JÄÄDA

Kui võtta väga lühidalt kokku põhialused, millele võiks toetada arusaamise käelise tegevuse sisust, siis igasuguse kontakti tegelikkusega võib jagada kaheks täiesti erinevaks modaalsuseks[1]. Digitaalses kodeeringus ollakse kontaktis reaalajast lahti ühendatud sümbolisüsteemiga, mis vahendab mingit objekti või protsessi ise see olemata. Näiteks geneetilises koodis on sisuliselt kirja pandud, kuidas organism üles ehitada, aga see kood iseenesest on kokkulepe, ta vajab lugejat. Digitaalse kodeerimise küsimused pole selle artikli kontekstis olulised, nii et liigume edasi.

Oluline on tegelikkusega kohtumise mustri teine pool – analoogne kodeerimine. Analoogkoodis kohtub tajuv organism tegelikkusega reaalajas ja selle füüsilisel kontaktpinnal. Ta on lukustatud nii materjali kui ka aega ega saa oma olekut ja kohalviibimist kuidagi ümber defineerida või pidurdada. Ta on seal, kus ta on, ja ainus, mis teda elus hoiab, on oskus oma füüsilist keskkonda niimoodi painutada ja ümber organiseerida, et see teda ära ei tapa. Sisuliselt on iga leivaküpsetamine, iga kudumine ja roigasaed pehmendatud versioon katkematust võitlusest ellujäämise nimel.

Seda võitlust pole võimalik hetkekski peatada – kui sa sündisid siia füüsilisse tegelikkusesse elusolendiks, siis kogu sinu eksistents ongi see võitlus. See on kestnud neli miljardit aastat (kogu selle aja, mille vältel elu on tänapäevaste teadmiste järgi olemas olnud). Selle jooksul oleme oma keskkonna kohta päris palju õppinud – kõige paremini kinnitab seda fakt, et oleme endiselt siin ja elus. Tähendab, vähemalt üldjoontes me saame aru, mis siin toimub ja kuidas ellu jääda. Ja üks selle arusaamise rakendusviis on käsitöö.

Niimoodi muutub käsitöö sisu millekski muuks. Ta ei ole enam see tore, aga väheväärtuslik nikerdamine, milleks teda kultuuriliste kokkulepete pingejoontes pidama kiputakse. Tõsi, käsitöö väärtuslikkus on nüüdseks muidugi jälle kasvanud ja sellest kirjutavad mitmed selle väljaande lood. Seda muutust on tunda ka kunstiväljal, aga kunstis toimub see teise nurga alt. Veel hiljuti oli hea kunst küsimuste küsimine ja probleemide püstitamine. Ja halb kunst oli puulusikate nikerdamine. See hoiak on hakanud teisenema. Kunstnikud tunnevad jälle järjest rohkem huvi materjalide ja füüsiliste protsesside vastu. Seda ei püüta tingimata alati sõnastatava ja interpreteeritava tähendusega üle valada. Materjal ja objektid ise suudavad samuti olla tähendus ja sisu.

Sisuliselt on iga leivaküpsetamine, iga kudumine ja roigasaed pehmendatud versioon katkematust võitlusest ellujäämise nimel.

Seda fookusemuutust nimetatakse vahel uusmaterialismiks, aga ma arvan, et hea nimetus on alles kujunemas. Materialismi termin on mõneti üle koormatud ja oleks parem, kui uus katusmõiste hõlmaks ka uuemaid füüsilise tegelikkuse küsimustega tegelevaid teooriaid (nagu biosemiootika, sümmeetriline arheoloogia või objektikeskne ontoloogia). Igal juhul on selge, et käeline tegevus ei ole mõttetegevuse lollivõitu sugulane, ja väärtushierarhia, mis jagab füüsilistele oskustele madalamaid positsioone, on oma aja põhjalikult ära elanud.

KATKENUD TRADITSIOON

Füüsiliste traditsioonide üks suur probleem seisneb selles, et kui nad on katki läinud, siis nad ongi katki. Füüsilist oskust saab kõige paremini edasi anda füüsilises ruumis, see ei vaja mitte sõnu, vaid ettenäitamist. Haamrilöögil on sadu eri trajektoore ja viise, kuidas jõud haamrisse panna, ja haamer on siin veel ülilihtne näiteobjekt. Füüsilisi tegevusi pole võimalik korralikult kirjeldada, digitaalse kodeerimise hõredus ei mahuta endasse haamrilöögi keerukust ja rikkalikku sisu. Ja teadupärast pole ka vaatamine piisav, vaid tuleb võtta haamer ja temaga lüüa. Nii umbes tuhat korda ja rohkem.

Puutööga põhjalikult tegelevad inimesed on mulle korduvalt rääkinud, kuidas Eestis katkesid nõukaajal ehitus- ja puutöötraditsioon. Kadusid töövõtted ja kadus teadmine, kuidas traditsioonilisi materjale kasutada. Selle tõttu peavad uued meistrid nüüd leiutama ja katsetama, sisuliselt vana etnograafilist materjali ja objekte kasutades välja mõtlema, kuidas miski võis käia. **Meelis Kihulane** on kulutanud sadu tunde sellisele käelisele väljamõtlemisele.

Jaapanist on võtta hea näide, kuidas traditsioon süsteemselt sellist käelise oskuse edasikandumist elus hoiab. Ise templid lammutatakse iga 20 aasta tagant ja ehitatakse uuest materjalist täpselt samamoodi uuesti üles. Selle protsessi juures on üks väga oluline aspekt, et meistrid, kes seal 20 aastat tagasi ehitasid, on veel elus ja saavad uusi ehitajaid välja õpetada. Tegemistraditsioon põhineb siin oskuste otsesel edasiandmisel, nüansside ettenäitamisel, mitte katkenud kohtade uuesti väljamõtlemisel. Teadmine kandub edasi suuremalt jaolt vaikivalt – vaadates, kuidas meister haamrit hoiab.

KOHALOLEK REAALSUSE KONTAKTPINNAL

Muidugi võiks töövõtted kirja panna (seda ongi sageli katsetatud). Aga proovige kirjeldada mõnda lihtsat töövõtet. Vaadake, kui palju sõnu selleks kuluks. Selle artikli maht siin saaks enne täis, kui ma jõuaks mõne lihtsama vitsa vestmise siia üles märkida. Ja ei saaks kindel olla, et selle kirjelduse järgi kellelgi midagi teha õnnestuks. Proovige lugeda juhendeid ja manuaale, kus õpetatakse midagi kokku panema. Enamasti on need kohutavad, lihtsam on juhend minema visata ja oma mõistuse ja kätega leiutama hakata.

Aga kuidas on lood kõikjal vohava käsitöövaimustusega? Inimesed, kes pole kunagi elus pliiatsist ohtlikumat tööriista käes hoidnud, haaravad äkki sae ja kirve ning löövad endale jalga. Aga on ikkagi rõõmsad ja pärast esimesi vigastusi õpivad ära, milles seisneb ohutu töötamine sisselõikava tööriistaga. Ma arvan, et hoolimata mõningasest võltsvaimustusest, mis niisugune õige elu poole pöördumisega paratamatult kaasneb, on peamiseks põhjuseks siiski eelnevad neli miljardit aastat evolutsiooni. Me oleme juurdunud füüsilistesse protsessidesse, meie käed ja aju töötavad hea meelega koos. Sõnad on äärmiselt hiline lisandus füüsilises ruumis kohalolemisse. Peaaegu kõik, kes on kunagi elus olnud, on saanud hakkama ilma sõnadeta. Kui nüüd käsi õpib sae või kudumisvarrastega midagi sihipärast tegema, siis selle protsessiga lihtsalt taastatakse see suhe füüsiliste materjalidega, mis on igal elusolendil paratamatult olnud. See on tihe, tähendust täis külgnemine, kohalolek reaalsuse kontaktpinnal. Ja see on intensiivne. See tähendus ei ole sõnaline, aga aitab juba kah prantsuse poststrukturalistide keelepõhise tähenduskontseptsiooni küljes rippumisest – tähendus on midagi palju avaramat.

Ka tänapäeva kunstihariduses, nii nagu ma seda EKAs näen, ei ole käelise tegevuse tähtsus kuhugi kadunud. Kunstnikud saavad endiselt aru, kui oluline on kontakt materjalidega. Tehnilised oskused ei ole kaduv kunst, hoolimata nutust ja halast, mida sel teemal sageli kostab. Lihtsalt neid, kes keskenduvad kunstis tehnilistele oskustele, on proportsionaalselt vähem, sest on ka teisi võimalusi enda väljendamiseks. Aga naelu lüüakse seina endiselt haamriga ja seda peab õppima. Sõltumata sellest, kas sa oled kunstnik või tahad lihtsalt roigasaeda ehitada.

PS. Olgu, roigasaed käib kokku ilma naelteta – seda ei tohiks unustada, isegi kui sul on käes haamer.

[1] *Hoffmeyer, J. 2014. Biosemiootika. Uurimus elu märkidest ja märkide elust.*

TIKI ÄNGI!

Protestida saab mõjusalt ka ilma suurema kisa ja kärata – näiteks käsitööd tehes. Astuda ise oma sokke nõeludes vastu üha kiirenevale maailmale, nõuda kududes oma õigusi või juhtida tähelepanu ühiskonna valupunktidele.

Kirjutas **Urmas Lüüs**, illustreeris **Jaan Rõõmus**

Kui kolisin kuus aastat tagasi õpinguteks Hollandisse, sattusin mitme äreva sündmuse keskele. Üle kolmekümne aasta üheks alternatiivkultuuri katlaks olnud skvott (omaalgatuslikult ilma omandi või üürilepinguta sisse seatud eluase) nimega De Slang ehk Maomaja – kollasele fassaadile maalitud hiiglasliku ussi järgi – oli uusarendajate löögi all. Nende visiooni kohaselt pidid majja tulema filmiõhtute, näituste ja kultuurikogunemiste asemele luksuskorterid ja bürooruumid. Pärast üht järjekordset trummide, vilede, tossupommide, loosungite, ruuporite ja bandanadega kaetud nägudega peetud protestiaktsiooni võtsime kellegi minu jaoks tundmatu tüübiga üle tee asuvas *queer*-skvotis Frankrijk paar õlut.

Arutasime, kas lärmakas ja agressiivne protest ikka teenib piisavalt oma eesmärki või rahuldab adrenaliiniõhinas eufooria mingeid muid tunge ja eneseväljenduspüüdeid. Kas oleks võimalik rakendada mõnd alternatiivset programmi, millega ei mängiks ametnikele ja võimudele kätte kõiki trumpe, et põhjendada vajadust mõiravägivallatsejatest jõuga üle sõita?

Miks mässata tunnike niidi ja nõelaga, kui sama aeg tavatööl võimaldaks osta mitu paari uusi? Sarnane mässamine on seotud kõigega, millega pööratakse teadlikult selg protsesse kiirendavatele liinitöömasinatele.

Skvottides toimuva protestimise ja tavaaktivismi vahel tundus laiuvat kuristik. Agressiivsed meeleavaldused näisid devalveerivat ühiseid kogukondlikke veganisööminguid, kirjandus- ja *performance*-kunsti õhtuid, kontserte, ühiskondlikke probleeme lahkavaid vestlusgruppe, filmivaatamisi ja vaba mõtte keskustelusid.

ISETEGEMINE JA IDENTITEET

Mu esimene teadlik *DIY* ja aktivismi vaheline kokkupuude toimus varases teismeeas tänu pungile. Kasvuängis kolmetuurilood sõbra garaažis, tööõpetusklassis salaja vana tsiklitagi jaoks ogaliste neetide nikerdamine, naiiv-idealistlike sõnumitega *zine*'ide, luuletuste ja lendlehtede levitamine, mille illustratsioonid värvisime sõpradega pliiatsitega käsitsi, kuna emal ei olnud värviprinterit. Tarbimismentaliteedivastane ise riiete õmblemine (vanaema abiga), kahepoolse makiga miksteipide lindistamine ja pidev nördimus, et pikaks kasvatatud hari juukselaki kogusest hoolimata kuidagi püsti ei jää. Isetegemine muutus identiteedi osaks. See ei olnud pelgalt vajaduspõhine samm, vaid avalik seisukohavõtt.

Väheste vahenditega isetegemine on mitmete alternatiivkultuuride alustalaks ja kasvupinnaseks. Võtkem näiteks kas või afroameerika juurtega *skiffle*-muusika, kus folk, bluus ja džäss segunesid iseehitatud pillide toore helikeelega ning lisaks tavainstrumentidele jõudsid koosseisu ka sigarikarbist bandžo, pudelikaelavile, pesulaud, resoneeriva plekkpangega ühekeelne bass ehk *gutbucket*, poognaga mängitav saag ja kammipill. Selleks ajaks, kui popkultuur *skiffle*'i alla neelas, olid hakanud võrseid ajama punk ja räpp, mis ei vajanud esitamiseks muud kui häälest ära kitarr või riime kuulav publik tänavanurgal.

AEGLASELT SÕUAD…

DIY on katusmõistena aktivismis üsna hoomamatu. Võiks öelda, et tarbimisjõel triivides on pea iga isetegemine omamoodi kerge aerutõmme vastuvoolu. Sokiaugu nõelumine tundub ebaratsionaalne ajakasutus. Miks mässata tunnike niidi ja nõelaga, kui sama aeg tavatööl võimaldaks osta mitu paari uusi? Sarnane mässamine on seotud kõigega, millega pööratakse teadlikult selg protsesse kiirendavatele liinitöömasinatele. Kui varem oli tegu kitsikuse paratamatusega, et vanast kardinast sai uue kleidi, või tehnika puudumisega, sest kuni interneti tavakasutusse jõudmiseni tuli paratamatult kõik kirjad käsitsi tigupostiga teele saata, siis praegu on see seisukohavõtt, mida seostatakse tihtipeale *Slow Movement*'i ehk aeglusliikumisega. Sedasi on välja kujunenud näiteks *Slow Food Movement*, mis rõhub kulinaarsele tippkäsitööle ja selle saaduste nautimisele. *Slow Sex Movement*, mis kutsub üles täielikult partneri(te)le pühenduma ja võtma *do-it-yourself*-aega „omal käel" praktiseerimiseks ehk traditsiooniline tantrapraktika uues kuues. *Slow Photography Movement*, mis on toonud au sisse tagasi punase lambi valgel vannitoas ekslukustatud projekti NAMES hiiglaslik mälestustekk AIDSi-pandeemias hukkunutele.

19. sajandi lõpus said naiste käsitööringidest oaasid, kus hakkas vohama feministlik meelestatus ja kus sai turvalises meestevabas keskkonnas mõtteid arendada.

Fota: Sigrid Kuusk

Urmas Lüüs ei saa aru, mis need kunst ja disain on, ning seetõttu pühendubki ta nendega tegelemisele.

atraktsioonide vahel traavimise asemel kohavaimu tunnetamist ja lennuliikluse asemel mööda maad või merd rändamist.

Mõned teised *DIY*-praktikad on seotud väga otsese panusega avalikku ruumi. Näiteks on kogukondlike roheaktivistide seas kogumas populaarsust geriljaaiandus. Sarnaselt sissivõitlusega antakse ootamatuid lööke linna unarusse jäetud haljasaladele. Eikellegimaade piirialadele, nagu tehaste aiaäärsed või lasnamäelikud tühermaad, külvatakse lilli, juurvilju ja maitsetaimi. Paneelmajade ümbruses asendatakse ööpimeduse varjus sõidu- ja kõnniteede vahelist torupornot külvikastidega. Kanepi legaliseerimise pooldajad külvavad lillepeenardesse ja laternapostiamplitesse seemneid. Rohepartisanide uusimaks relvaks on seemnepomm, mis kujutab endast turvase ja kasvumulla palli sees olevat eri põllulilleseemnete kokteili. Kadaga lennutades on võimalik külvata neid ka kohtadesse, kuhu traataed ligi ei lase.

KUDUDES LUURELE

Kõige tugevama jälje *DIY*-vastupanusse on jätnud n-ö traditsiooniline naiskäsitöö[1], mis muutus omamoodi feministlikuks salarelvaks. 19. sajandi lõpus said just naiste käsitööringidest oaasid, kus hakkas vohama feministlik meelestatus ja kus sai turvalises meestevabas keskkonnas mõtteid arendada. Neis sõprusringides tikiti ja õmmeldi valmis paljud naiste valimisõigust nõudvad protestiplakatid. „Naiskäsitöö" oli miski, mida enamik tollaseid mehi ei pidanud oluliseks, ning seetõttu võis kas või nende nina all vastutegevust arendada. Sedasi on läinud ajalukku **Molly Rinker *alias* Old Mom**, kes istus aastal 1777 inglaste okupeerितud Philadelphias oma kodu lähedal mäenukil ja kudus. Kuna vaenuväed ei näinud kuduvas naises endale mingit ohtu, ei pandud teda praktiliselt tähelegi. Molly aga pani kõik Briti vägede liikumised ja koosseisud täpselt kirja, kasutas märkmeid lõnga keerutamiseks ja kukutas kerad mäekurusse, kust **George Washingtoni** vägede luurajad need üles korjasid.

Viimasel ajal meediakünnise ületanud *DIY*-aktsioonidest võiks esile tuua **Liina Lelovi** ja **Valdek Lauri** põlve otsas loodud Roosa Ila haaknõelaprossid, mis resoneerivad hästi ülemaailmse naisliikumise üheks tunnusmärgiks saanud *pussyhat*'iga. Kui juba kolm tuhat uut omanikku leidnud prossid, mille müügist saadav tulu läheb Feministeeriumile ja Eesti LGBT Ühingule, on eneseirooniline kindaheit konservatiivsema maailmavaatega inimeste suunas, siis *pussyhat* on vabavarana internetist allalaaditav lihtne heegeldamisõpetus, mille põhjal teha endale naiste marsi jaoks mõeldud kiisukõrvadega roosa müts, mis viitab endise presidendi **Donald Trumpi** repliigile „grab 'em by the pussy".

Kõige massiivsem ühisloomeline *DIY*-protestiobjekt on **Cleve Jonesi** ellukutsutud projekti NAMES hiiglaslik mälestustekk AIDSi-pandeemias hukkunutele.

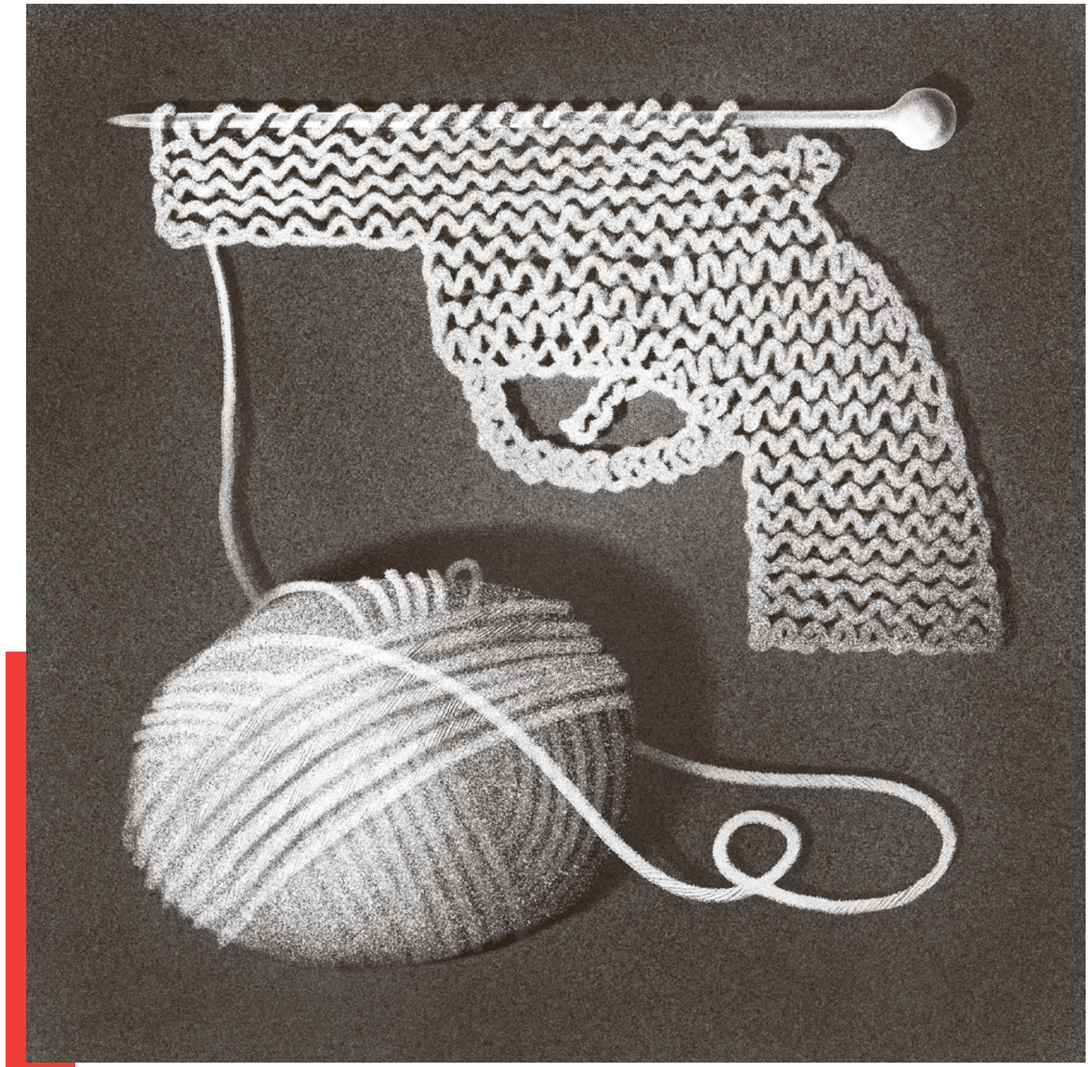

Tekk koosneb 1,8 × 0,9 meetristest käsitsi õmmeldud väiksematest tekikestest, mis on pühendatud konkreetsetele inimestele. Tekkide mõõt on tuletatud keskmise haua suurusest ning kokkupanduna on see 54 tonni raske ja laialilaotatuna 120 774 ruutmeetrit suur. Tekke on eksponeeritud alates 1987. aastast Valge Maja ees viis korda. Kuigi aastaks 2012 oli valminud kokku rohkem kui 48 000 tekki, mille õmblemiseks on kasutatud ka hukkunute riideid ja isiklikke esemeid, on ikkagi esindatud vähem kui 20 protsenti kõigist üksnes USAs hukkunutest.

Isetegemine võib muutuda kriisiolukorras ainsaks vaimu ja vastupanuvõimet hoidvaks õlekõrreks.

Isetegemine võib muutuda kriisiolukorras ainsaks vaimu ja vastupanuvõimet hoidvaks õlekõrreks. Kui kindral **Augusto Pinochet** aastal 1973 Ameerika Ühendriikide toel Tšiilis riigipöörde käigus diktatuuri kehtestas, suunati vasakpoolse meelestatuse lämmatamiseks rohkem kui 40 000 inimest piinamisele ja vangilaagritesse ning 3000 neist jättis oma elu massihaudadesse. Tihtipeale kõrbes asuvatest kaevandustest ümber ehitatud piinamislaagrites võeti kinnipeetavatel esialgu kott peast vaid tualetis, mistõttu paljud nägid kuude kaupa ainsa asjana messingist merihobukujutisega äravoolutrappi. Merihobust sai vangistatute seas vabaduse sümbol ja sellekujulisi ripatseid vooliti klaasikildude abiga nii söögist leitud luutükkidest kui ka puupilbastest. Sarnaseid vaimuhoidjaid on eksponeeritud ka Tallinnas Vabamus, kuna traadijupist nõela nikerdamine võis olla kééditatute jaoks Siberi laagrites ainsaks elukõrreks. Tahaks loota, et *DIY* jääb tulevikus kuuluma eneseteostuse valda, kuid paraku avaldub selle vägi enim äärmistes kriisisituatsioonides. Ega muidu poleks paljud pandeemiamuserduses just kudumisvarraste ja tikkimisraamide järele haaranud.

Mis sai eespool mainitud De Slangi kogukondlikust kultuurimajast? Vaid kuu pärast mu Frankrijkis õlleklaasi taga peetud vestlust arreteeris politsei kõik maja elanikud. Kui keegi peaks huvi tundma, siis vaatasin artikli kirjutamise ajal kinnisvaraportaalist, et seal on praegu rentida kahetoaline korter hinnaga 1450 eurot kuus.

[1] *Nüüdisaegses kultuuriteoorias on naiste ja meeste käsitöö eraldi mõistetena muidugi täielikult devalveerunud.*

KUDUMISE HIILGUS JA VILETSUS

Kudumine nähtusena seostub ühtaegu nii *maavillasuse* ja kõige muu *kodusega* kui ka glamuurse ja (kõrg-) moodsaga, minevikulise ja tänapäevasega, lääne ja idaga. Nõnda sõltub kontekstist seegi, mis pilguga vaatame näiteks 21. sajandi Eestis – kas siis isiklikus või avalikus ruumis – kuduvat isikut!

Kirjutas **Johanna Ross**, illustreeris **Liisa Kruusmägi**

Kui alustada isiklikust teekonnast, siis 1990. aastate teisel poolel põhikoolis käies suhtusin kudumisse üsna samamoodi nagu teised meie klassi tütarlapsed: käsitöö võrdus sunnitööga ja kõik ootasid pikisilmi selle jama lõppu. Haavale hõõrus soola sooline ebaõiglus, sest poiste tööõpetus tundus otsast lõpuni üks naljategemine kahjutute veidrike käe all ja kodusid ülesandeid ei antud. Tüdrukute õpetajaks oli seevastu range naisterahvas, kes risti ette löömata võis jätta järgmiseks nädalaks valmis kududa näiteks kaks kampsunivarrukat. Mõte, et see on ju täiesti võimalik, kui igal õhtul kodus tunnike vaeva näha, tundus perverssse naljana. Valminud objektid olid reeglina niihästi inetud kui ka kasutuskõlbmatud. (Ainult minust klass eespool käinud **Kriss Soonik**, kellest sai hiljem pesudisainer, heegeldas ükskord päris viisaka välimusega bikiinid.) Kui saksa keele tunnis pidi loetlema oma hobisid, nimetasin groteski mõttes kudumist ja võitluskunste – midagi nii nõmedat ja nii lahedat ei saanud ju koos käia.

Kudumine sattus uude valgusse siis, kui tutvusin keskkooli lõpuklassis paar aastat vanema **Katre Pärnaga**, kes on nüüdseks kuulus semiootik. Tulevase semiootiku Pärnaga käis kaasas kõik, mis on ilus ja ihaldusväärne: vaba tudengielu Tartu agulis, psühholoogialoengud kevadist päikest täis Vanemuise ringauditooriumis, lillevaasist kohvi joomine, alternatiivsed peod. Välja nägi ta täiesti vaimustav. Tal olid nulliga maha aetud juuksed ning ta kandis omavalmistatud riideid. Nende hulka kuulusid suured soonikkoes kampsunid, mis üürikese kasutamise järel välja venisid ja hakkasid ulatuma kandjale põlvini. See kõik oli nii jäägitult ahvatlev, et pärast põgusat vastupanuperioodi tundsin, et pean samuti pardale hüppama.

Esimesed kümme aastat kudusin eranditult rõivaid, mida ei olnud võimalik kanda. Need olid odavast karedast lõngast, enamasti kas liiga väikesed või liiga suured ning valmistatud lõigete järgi, mis võisid näha kaunid välja pildil, ent mitte minu seljas. Peamiselt toimis kudumine meelerahustajana loengute, konverentside või kõnekoosolekute ajal. Kärsitu inimesena kippus mind kohutavalt vihale ajama, kui ettekandja laskus küsimuse süstemaatilise käsitlemise asemel ekskurssidesse vabal teemal; kudumine lubas sellistel puhkudel vältida painavat tunnet, et raiskan auditooriumis oma noort elu, kuigi aitas ka keskenduda igati adekvaatset juttu kuulates. Ülikooliõpingute käigus selgus, et innukas kuduja on ka teine sõber ja paleus, pedagoog ning kultuurikriitik **Epp Ollino**. Vanematest kolleegidest-kirjandusteadlastest võis konverentsidel vardaid näha näiteks **Eve Annuki** ja **Tiina Kirsi** käes.

Meelerahustuseks kasutan kudumist ikka veel, näiteks eriti suure ängistuse talvedel olen püüdnud matta meeleheidet absurdselt peenest lõngast kirikinnastesse.

Alles ligi kakskümmend aastat hiljem olen jõudnud nii kaugele, et soojendangi end peamiselt omakootud kampsunitega ja mõnda eset on valmis kandma koguni teised inimesed. Meelerahustuseks kasutan kudumist ikka veel, näiteks eriti suure ängistuse talvedel olen püüdnud matta meeleheidet absurdselt peenest lõngast kirikinnastesse. Mõnikord õnnestub.

KULTUURILISED KONNOTATSIOONID

Sellise isikliku teekonna tõttu on mind huvitanud kudumise kultuurilised konnotatsioonid ja staatus. Kuidas saab sama asi tunduda nii intensiivselt lame ja nii intensiivselt äge? Mida kudumine õieti tähendab?

Ilmselt ei üllata kedagi kudumise sümboolne seos traditsioonilise koduse naiselikkusega, mis omakorda võib kanda olenevalt kontekstist ja tõlgendusrõhust positiivset või negatiivset märki. On konventsionaalselt idüülliline pilt, kus ema koob, tema jalge ees kordab lapsuke koolitükki ja kassipoeg mängib lõngakeraga. (Tegelikult on äärmiselt tülikas, kui kassid või lapsed kasutuses olevale lõngakerale käpad külge ajavad.) Samas tähendab see, et „kodus koovad" need inimesed, kellel ei ole midagi paremat, huvitavamat ega tähtsamat teha. **Agatha Christie** vanaprouast detektiiv Miss Marple koob just seepärast, et see tegevus seostub igavuse ja kahjutusega, kuigi tema puhul osutub see muidugi petlikuks. Kui loodusuurija **Gerald Durrell** kirjutab „oma perest ja muudest loomadest", kirjeldab ta pereliikmeid kummaliste veidrikena ja ema, hajameelse proua Durrelli üks veidrus on just nimelt komme kududa; varrastel silmi lugedes jääb tal märkamata kõik ümberringi toimuv.

Kudumisel on aga ka hulgaliselt teisi tähendusi ja esinemisvorme, millest mitmed vastanduvad kahjutule kodusele kudumisele. Suur osa neist on küllap mingil kujul ammu olemas olnud, aga taas esile kerkinud hiljaaegu – Vikipeedia paigutab „kudumise taastuleku" 21. sajandi algusse. Päriselt ära kadunud ei ole see muidugi kunagi, aga siis omandas see ägeda, moodsa ja ehk lausa noortepärase oreooli. Aastatel 2003–2007 andis **Debbie Stoller** välja raamatusarja „Stitch 'n Bitch", kus kudumisõpetused on paksult täis sõnamänge ja popkultuurilisi allusioone (näiteks peatükipealkiri „Oops, I knit it again" viitab **Britney Spearsi** hitile). Ilmus arvukalt teisigi kudumisraamatuid ja -ajakirju, kuni vähehaaval kolis kudumismaailm internetti. 2007. aastal alustas kudumisportaal *ravelry.com*, millel on nüüdseks ligi üheksa miljonit kasutajat.

Arusaadavalt on lõngast esemete valmistamine seotud moekunstiga – see on miski, mis on tegija jaoks kunst ja tarbija jaoks luksus, aga mõlema jaoks vääristatud eneseväljendus. Kui moeajakirjade lipulaev on Vogue, siis kudujate jaoks on olemas Vogue Knitting, kuigi see on viimasel ajal oma tegevust koomale tõmmanud. Selle nurga alt nähtuna kanduvad kudumisele üle paljud kõrgmoega seonduvad stereotüübid: moefotodel esitlevad kootud rõivaid piitspeened, äraolevalt morni näoga modellid; mitmed meessoost kudumidisainerid on avalikult geid (**Kaffe Fassett**, **Martin Storey**, **Arne & Carlos** jt).

Vastukaaluks on kudumisel omad seosed rohujuuretasandi kodanikuprotestiga. Kui 2016. aastal valiti USA presidendiks **Donald Trump**, said varsti pärast seda alguse nn naiste marsid, millega protestiti uue presidendi naistevastaste vaadete vastu. Naiste marsi üheks sümboliks sai omakorda nn *pussyhat*[1] – isekootud või -heegeldatud roosast lõngast müts, mida paljud osalejad kandsid. *Pussyhat*'ide valmistamise õpetusi jagati internetis ja neist sai protestimarsi oluline visuaalne sümbol. See kannab edasi pikaajalist traditsiooni, kus naiskäsitööd nähakse vaikse mässuna patriarhaalse korra vastu.[2] Nn geriljakudumise raames on kaetud koepinnaga avalikke objekte, nt puid, skulptuure ja tuletõrjehüdrante.

Matemaatika pakub kudumisele omakorda sümboolset silda naissfäärist välja. Vahel leitakse, et kudumine ongi puhas matemaatika – kui sisestada õiged numbrid, võib tulemust ennustada täie kindlusega. Peaaegu vältimatult vajalik sisend on silmuste arv 10 sentimeetri kohta, et teada saada, kui suur tuleb valmiv objekt. Kuid arvutada tuleb ka kahandamisel ja kasvatamisel, rõivasuuruste teisendamisel jne. Sedakaudu on võimalik esitada kudumist peaaegu et „kõva teadusena", igatahes millegi täiesti vastandlikuna pehmele, koduselt naiselikule tegevusalale.

Vahel leitakse, et kudumine ongi puhas matemaatika – kui sisestada õiged numbrid, võib tulemust ennustada täie kindlusega.

IDA-EUROOPA LABANE KUDE

Kultuuriuuringutes on nimetatud *järelejõudmise loogikaks* tunnet, et Ida-Euroopa on Läänest maha jäänud ja peab kõvasti pingutama, et järele jõuda.[3] Tihti peetakse seda tagurlikult hierarhiliseks suhtumiseks, millest tasuks õppida läbi nägema. Paraku on just niisugune tunne asja sees viibides sageli väga tugev. Kuna ka kudumise taastulek sai alguse lääne pool, tajusin seda eriti oma kudumisharrastuse algusaegadel õige võimsalt. *Seal* võis see *juba* olla omandanud glamuursed konnotatsioonid, *siin* aga kujutas enesest *ikka veel* igavat kodust tegevust. Olukord on võrreldav sellega, kuidas meie, idaeurooplaste lapsepõlveköökides aelenud amorfsest ja ligedast teeseenest hakati tootma kallist pudelijooki nimega *kombucha*.

Nagu teeseenevesi, seondub kudumine veel nõukogude kontekstis vajaduse ja odavusega. Seevastu 21. sajandil ei ole see miski, mida maksaks teha kokkuhoiu eesmärgil. Isegi kui osta odavapoolset toorainet, saab kiirmoeketist valmis kampsuni kätte märksa soodsamalt kui lõnga hinna eest, töötunde üldse juurde arvutamatagi. Pehme, vastupidav, kauniväriline lõng on aga juba mitu korda kallim. Lõngadel ja isegi varrastel on omad kvaliteetsed brändid (Malabrigo, Noro, Addi…), mis on saanud nüüdseks muidugi ka eestlase jaoks kättesaadavaks, sedamööda kuidas on kahanenud ülduline elatustaseme erinevus ida ja lääne vahel.

Mis puutub kudumisõpetustesse, kipub 20. sajandi pärand olema väga lakooniline. Isegi kui mõnes raamatus või brošüüris leidub enam-vähem viisaka moega rõivatükk, on lisatud info sageli napp: „Kulub 300–400 g peenemat lõnga. Koo kampsun nagu pildil, tiki alumisse serva roosid." Heal juhul on antud mustrileht rooside tikkimiseks. 21. sajandi õpetused ütlevad seevastu meetri täpsusega ära, kui palju kui jämedat lõnga on tarvis, annavad ette täpsed silmuste arvud ja õpetavad samm-sammult sooritama kõiki vajalikke võtteid.

Isegi kui osta odavapoolset toorainet, saab kiirmoeketist valmis kampsuni kätte märksa soodsamalt kui lõnga hinna eest, töötunde üldse juurde arvutamatagi.

10–15 aasta eest leidus suur osa neist õpetustest veel paberkandjal kudumisajakirjades, mida oli Eestisse samuti kallis ja keeruline tellida. Nüüd saab enamasti osta Ravelry kaudu paari klikiga PDF-faili. Huvitava kõrvalmõjuna on see hõlpsus aidanud läbi lõigata põlvkondadevahelist sidet ja murendada kohalikku sidusust. Minu isapoolne vanaema oli suur kuduja ja ka ema kudus noorena palju, aga ühtki võtet ei ole ma õppinud nende käest, ka mitte siinsetest käsitööajakirjadest või arvukatest Eesti kudumiskogukondadest (mis on vägagi olemas), vaid ikka ise, üksi ja võõramaa internetist.

Eriti tugev on seejuures keele jõud: eestikeelsed terminid, nagu *kannakiil* või *ringse passega kampsun*, kannavad mind otseteed tagasi õuduste käsitööotundi. Ingliskeelsed nimetused[4] mõjuvad seevastu süütult ja ahvatlevalt ning seonduvad glamuursete moefotodega, täpselt nagu keskuse kultuur teeb seda alati perifeeria elaniku jaoks. Ise veendunud eesti oskuskeele kaitsjana olen püüdnud neist seostest üle olla. Aga olgem ausad, ei aita kaasa, kui sellesama asja kohta öeldakse tsentri keeles *stockinette* ja perifeeria keeles *labane kude*.

[1] *Vt ka Urmas Lüüsi artiklit „Tiki ängi!" siitsamast lehest (lk 6–7)* – toim.

[2] *Vt McCarter, S. 2017. From Penelope to pussyhats, The Ancient Origins of Feminist Craftivism. On Subversive Uses of Women's Handicrafts Throughout History.* – lithub.com, *07.06.*

[3] *Tlostanova, M. 2015. Ebakõlas hääled feministlikus kooris: postsotsialistlik feminism „tagasimineku", „nullist alustamise" ja „idajärgse" taaseksisteerimise vahel. – Ariadne Lõng, lk 168–180.*

[4] *Vastavalt* heel gusset *ja* circular yoke sweater.

Foto: Paul Tepper

Johanna Ross toimetab ajakirja Keel ja Kirjandus ning koob, võitluskunstiharrastus on esialgu veel ootel.

VAIMNE HEAOLU KÄIB KÄTE KAUDU

Kantsküla neiud käsitöökursustel 1940. aastal. Foto: Rahvusarhiiv

Käelisel tegevusel on tervistav toime. Teaduslikult on tõestatud, et see aitab peletada eemale negatiivseid emotsioone, stimuleerida aju ja suisa tugevdada immuunsüsteemi.

Helen Kangro

Vaimse tervisega seotud probleemid on muutunud ühiskonnas palju aktuaalsemaks. Aktiivselt tehakse tööd selle nimel, et inimesed oleksid teema suhtes avatumad ja teadlikumad. Näiteks Tartu linnaliinibussiga sõites on võimalik näha portaali *peaasi.ee* kleepse, mis kutsuvad unistama ja naeratama, ning iga nädal avaldatakse eri meediakanalites vaimse tervise teemalisi uudislugusid. Tasakaal on tõesti peaasi ja käeliste tegevustega saame enda vaimset heaolu veelgi toetada.

Käelise tegevuse korduva praktiseerimise tulemusel muutuvad negatiivsete mõtetega seotud mõtterajad nõrgemaks ja see soodustab omakorda käitumis- ja mõttemustrite muutumist.

Tegevusteraapias rakendatakse ja kohandatakse eri tegevusi inimese toimetuleku tõstmiseks kindlates eluvaldkondades – nii uute oskuste õppimiseks kui ka varasema võimekuse taastamiseks. Selleks et tegevus mõjuks hästi, peab eelkõige pidama silmas, et see oleks vabatahtlik, pakuks naudingut, mõjuks stimuleerivalt ja selle eesmärk oleks mõtestatud. Kui need tingimused on täidetud, avaldab tegevus positiivset mõju vaimsele heaolule, tõstes päeva jooksul kogetud positiivsete emotsioonide osakaalu.

Proovides interpreteerida enda olemust, emotsioone, mälestusi ning probleeme värvi ja materjali kaudu, võid jõuda kududes mõtetega uutele radadele.

NEGATIIVSED MÕTTED HAJUVAD

Maailmas on tehtud hulganisti uuringuid, mis tõestavad, et käsitöö pakub vaimse tervisega kimpus inimestele leevendust. Tegevused, mis nõuavad tähelepanu, näiteks kudumine ja heegeldamine, aitavad meil positiivsemalt mõelda. Põhjus on lihtne: kui aju on parasjagu mingi tegevusega rakkes, pole teadvuses sel ajal negatiivsetele mõtetele lihtsalt ruumi. Käelise tegevuse korduva praktiseerimise tulemusel muutuvad negatiivsete mõtetega seotud mõtterajad nõrgemaks ja see soodustab omakorda käitumis- ja mõttemustrite muutumist[1].

Foto: Kati Kuresoo

Helen Kangro on mitmekülgsete huvidega isetegemise entusiast ja Kõrgema Kunstikooli Pallas tekstiili eriala abiturient. Tema lõputöö uurib varrastel kudumist inimesest lähtuvalt ning toob välja selle teraapilisi omadusi ja rakendamisvõimalusi.

Näiteks ühe 2009. aastal „anoreksia käes kannatavate naiste seas tehtud uurimuse tulemusel selgus, et 74 protsendil osalenutest aitas varrastel kudumine ärevust leevendada ning hoida tähelepanu eemal hirmudest ja negatiivsetest mõtetest. 53 protsenti naistest leidis, et kudumine pakub neile uhkus- ja rahuldustunnet ning õnnestumiskogemust[2].

HOIAB AJU TOONUSES

Kätega liigutuste tegemine on meie aju jaoks üpriski oluline, sest kui see täielikult lõpetada, ei saa 60 protsenti ajukoorest enam stimulatsiooni. Selle tagajärjel känguvad edukaks toimimiseks tarvilikud närviteed, mis väljendub omakorda inimese tegevusvõime ja üldise heaolu languses.

Kätega eesmärgipäraste liigutuste tegemine aitab aju treenida ja toonuses hoida. Kui töötegemiseks kasutatakse mõlemat kätt, siis nende koordineeritud liigutustega stimuleeritakse mõlemat ajupoolkera korraga ja nendevaheliste ühenduste arv kasvab. Kui toimub mingi tegevuse õppimine, siis aju stimuleeritakse uutmoodi ning selle tulemusel luuakse uusi närvirakke ja kahe poolkera vahelisi närviteid. See avaldub inimese võimete ja oskuste positiivse arenguna.

Uuringute kohaselt aitab kudumine alandada Alzheimeri tõvesse haigestumise riski kuni 50% ja mälukaotuse riski 40%. Kudumine on edukas vahend dementsuse väljendusvormide pidurdamiseks.

TERVISTAV LÕÕGASTUSREAKTSIOON

Korduvate ja rütmiliste tegevuste ning näputööle keskendumise käigus võidakse kogeda lõõgastusreaktsiooni ehk tundmust, mis avaldub ka mediteerimise või palvetamise ajal. Oled ehk isegi tajunud, et meeldivat tegevust praktiseerides kaod ühel hetkel justkui ära, mõte rändab ühelt teemalt teisele, ajataju kaob, keha lõdvestub ja järsku taipad, et õues on märkamatult pimedaks läinud.

Tegemist on inimese individuaalse võimega kutsuda kehas esile kemikaalide ja ajusignaalide vallandumist, andes organismile korralduse aeglustada tegevust ja suurendada verevarustust ajus[3]. Selles seisundis rändab mõte vabalt ringi ja teadvuses ei toimu pingsat probleemide analüüsimist. Samal ajal võib aga juhtuda, et mõtteid mõlgutades nähakse probleeme uue nurga alt ja avastatakse seni märkamata jäänud lahenduskäike.

Lõõgastusreaktsiooni kogemise vältel tõuseb ajutegevus alfalainetele, mis on ühtlasi ka lõõgastunud aju sagedus. Ärevus ja depressioon leevenevad ning aktiveerub ajupiirkond, mis reguleerib organismi funktsioneerimist, sh seedimist ja vereröhku. Selle käigus aeglustub südame töö kuni 11 löögi võrra minutis. Alanenud stressitase lubab meil lülituda välja igapäevasest pingest, muretsemisest ja ma-pean-selle-ärategema-mõtlemisest.

Näiteks kui lõõgastuda kudumise abiga vähemalt kolm korda nädalas ja minimaalselt 20 minutit päevas, siis sellega võib kaasneda immuunsüsteemi tugevnemine ja organismi vastupanuvõime suurenemine negatiivsele stressile[1].

LEEVENDAB VALU

Tegevuste praktiseerimisel üksi või koos teistega on mitmed eelised. Hobiga tegelemine sotsiaalses keskkonnas, nt hobiringides, avatud stuudiotes, õpitubades, käsitööringides ja mujal, kus on koos sarnaste huvidega inimesed, võimaldab soovi korral teistega suhelda ning vähendab isoleeritus- ja üksildustunnet. Lisaks pakub see võimalust kuhugi kuuluda ja põhjust kodust välja minemiseks. Depressioonis inimesel aitavad sellised sotsiaalsed praktikad passiivsusest välja murda ja soodustavad tervenemisprotsessi.

Alates 2006. aastast on ühes Suurbritannia haiglas korraldatud iganädalasi kudumisringe, et aidata kroonilise valuga patsientidel valuaistingut talutavamaks muuta. Valutaju muutumine kudumise ajal võib olla tingitud tähelepanu kõrvalejuhtimisest, aga ka sellest, et kudumisring pakub kohta suhtlemiseks. 2018. aastal avaldatud uuringust selgus, et sotsiaalse aktiivsuse tõstmisega on võimalik suurendada kroonilise valuga toimetulekut.[4]

EMOTSIOONIDE INTERPRETEERIMINE

Minu lõputöö jaoks tehtud küsitluse tulemused kinnitasid eespool mainitud teadusuuringute väiteid. Küsitlusankeedile reageerinud 120 inimest tõid varrastel kudumise positiivsete mõjudena enim välja kudumise tulemusel tekkinud rahunemise, valminud eseme pakutava meelديva emotsiooni, aja iseendale, lõõgastumise, stressitaseme alanemise. Veel leiti, et varrastel kudumine aitab keskenduda, sarnaneb mõjult meditatsiooni või joogaga, suurendab produktiivsust, pakub rahuldust ja tõstab meeleolu.

Pole oluline, kas oled kogenud kuduja või alles algaja – kudumine soodustab igal juhul positiivseid muutusi. Kõiki neid, kelles tärkas huvi kudumise vastu, julgustaksin kindlasti vardaid ja lõnga välja otsima, isegi kui pole kindlat soovi luua midagi konkreetset. Kudumisele saab läheneda ka isiklikumalt ja vabamalt. Proovides interpreteerida enda olemust, emotsioone, mälestusi ning probleeme värvi ja materjali kaudu, võid jõuda kududes mõtetega uutele radadele.

Tänapäeva liialt virtuaalseks muutunud elus on suur oht võõrduda eri materjalidega suhestumisest ja millegi oma kätega valmistamisest. Kui toome sellised vahetud praktikad oma ellu tagasi, ei hoia me pelgalt elus traditsioone, vaid panustame ka oma vaimsese heaolusse.

[1] *Corkhill, B. 2014. Knit for Health & Wellness: How to knit a flexible mind and more…*
[2] *Clava-Burle, M.; Mazloum, A.; Park, R. J.; Harbottle, E. J.; Birmingham, C. L. 2009. Managing anxiety in eating disorders with knitting. – Eating and Weight Disorders – Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity, nr 14 (1).*
[3] *Mitchell, M. 2013. Dr. Herbert Benson's Relaxation Response. – Psychology Today, 29.03.*
[4] *Karayannis, N. V.; Baumann, I.; Sturgeon, J. A.; Melloh, M.; Mackey, S. C. 2018. The Impact of Social Isolation on Pain Interference: A Longitudinal Study. – Annals of Behavioral Medicine, nr 53 (1).*

KAUA TEHTUD KAUNIKENE. IKKAGI ISAMAALINE LEIB

Kaupluseriiulil on (käsitöö)leivast lookas, tootjaid ja maitseid aina lisandub – võta üks ja viska teist! –, kuid ometi on mitmedki otsustanud võtta ise ette leivaküpsetamise ajamahuka ning kohati üsna stressirohke teekonna ja tarmukalt edasi sammuda. Miks küll?

Kaisa Ling

„Mo esimene leib ever." Foto: Kaisa Ling

KÜPSEMISAEG
6 kuud *(and counting)*

VAJA
Konsultante *(min 25 tk)*
Juuretist
Vett
Rukkijahu
Soola
Suhkrut
Lisaaineid, *nt köömneid, rukkilinnasejahu, seemneid, pähkleid, rosinaid…*
Võid – *vormide määrimiseks soolata, sooja leiva peale sulama aga ikka soolakristallidega võid…*
Leivakujulisi vorme – *see on päris oluline, sest igasugu ahjupottides, mis ei ole selleks otstarbeks mõeldud, saab leiba täiesti edukalt küpsetada, kuid neid mahub ahju korraga kuni kaks tükki ja alumine kipub ikka põhjast ära kõrbema.*

*

Pandeemia vältel on tekkinud Ameerikas[1] juurde igavene hulk leivaküpsetajaid, kes on leidnud oma aromaatseis kortereis ringi tuisates lohutust selle iidse ja austusväärse toiduaine valmistamisest. Kindlasti ei ole asjad teisiti ka siinmail, kus korralik juuretisega rukkileib on endiselt eestlaste identiteedi üks asendamatuid koostisosi. Enne koroonat paistis legendaarsel rahvustoidul poodides küll näruselt minevat[2], kuid õnneks oli soovijail mööödunud aastal viimaks piisavalt aega oma leivakihku rahuldada seda ise kodus algusest lõpuni valmistades.

Astusin tänavu isegi leivategijate paati ning jagangi siinkohal kulinaarseid tähelepanekuid, mis on nüüdseks kogunenud. Olgugi et teadjamad ei väsi kordamast, kuivõrd lihtne on leiba küpsetada ja kuidas see on osa meie rahvuslikust vereringest[3], sooviksin tuua siinkohal amatööri vastuargumendi: kui miski tundub raske, siis ta seda pigem ka on.

Kui lisanditega Läänemere lõhe valmistamine[4] võis kesta kokku kaksteist sulnist kuud, mille jooksul oli peamiselt tarvis juuste lehvides kiiretes autodes mööda Maarjamaad ringi kihutada, põnevate inimestega sõbruneda ja samas minimaalselt raha kulutada, siis üksi rukkileiba valmistama *õppimise* peale võib kuluda sama kaua aega, eriti kui pagar juhtub olema kärsitu, ületöötanud või hajameelne. Aga ärgem andkem alla! Ütleb ju vanarahvaski, et mida kibedam töö, seda magusam leib.

*

Kui olete juba kuulnud leiva kutset või ehk selle retsepti lugemise järel hakkavad ahjusooja pätsi järele neelud käima, soovitan siiski esmalt mõelda, kas teil ikka on muude kohustuste kõrval piisavalt aega, energiat ja püsivust. Sest kuivõrd leib on nagu lemmikloom, tasub hea tulemuse huvides temaga regulaarselt (iga nädal!) tegeleda. Ka küpsetaja hea tuju on oluline. Nimelt võib mõne praktiku arvates tainas negatiivseid emotsioone tajudes joonelt vussi minna. Hea leiva nimel tasub niisiis mõelda ka stressitaseme aktiivse vähendamise peale, mida on praegusel ajal muidugi kergem öelda kui teha.

Foto: Patrik Tamm

Kaisa Ling on stressis, kui toit sööjaile ei maitse.

Kõige olulisema ehk juuretise saate kerge vaevaga näiteks oma vanaema või ema käest, sõbralt, tuttava tuttavalt, eksnaabrilt või mõnest sotsiaalmeedia grupist. Igaüks teab vähemalt mitut inimest, kes leiba teevad. Juuretis aga, ainulaadne bakterite, seente ja teiste mikroorganismide koloonia, saab õige hoolduse korral uues kodus võrdlemisi kiiresti küpsetaja sümbiondiks, kuna selle mikrofloorat mõjutavad muu hulgas ka kasutatava jahu kvaliteet, kraanivee keemiline koostis, käenaha pH ja külmkapi biotoop.

Sõbrannalt saadud esimese juuretise otsustasin ristida ametlikult Ainoks ning kuulasin lepingu kinnitudal läks isu lõpuks üle, küll aga pärandas ta mulle oma vormid ning lohutas mind enigmaatilise rahvatarkusega, mille järgi teine leivategu (vrd esimene vasikas) uuest juuretisest kipubki aia taha minema. Tõepoolest, juhtus ka minul, leivad keeldusid kerkimast. Kas toas oli liiga külm? Kas juuretis oli surnud? Kas kuri silm oli vaadanud?

Edasi on asi lihtne. Nüüd tuleb küpsetada leiba 250 (240) kraadi juures kõigepealt 10 (15) minutit ning seejärel 180 (190) kraadi juures 60 (50? 45?) minutit, nuputades vahetpidamata, kas see ei ole ehk juba ära kõrbenud. Võtta leivad ahjust välja ja keerata lõikelaua peale veerandiks tunniks kummuli, et aur nad vormidest lahti löökis ja leib pehmeneks. Pakkida küpsetuspaberisse või määrida pealt võiga ning jätta vormidesse (või ka küpsetusrestile) rätiku alla järelküpsema ja jahtuma. Olgugi et kiusatus nuga sisse lüüa on tappev, võib otse ahjust tulnud leib olla keskelt nätske. Suruda iha alla ning oodata, kuni pätsid on lõplikult jahtunud.

*

Kogu selle kirjeldatud põhjaliku protsessi tõttu on vast loomulik küll, et tahame seda küllalt ebatavalise maitsega, haput ja kõrvetisi tekitavat toitu eestlaste identiteedi üheks nii oluliseks alustalaks pidada. Kuid tuleb tunnistada, et ameeriklastel võib siinkohal õigus olla. Leivategu on kõikehõlmav holistiline praktika, mida harrastades soovitan mina (juba pooleaastase staaži järel!) n-ö vabalt võtta. Kui miski läheb protsessi jooksul untsu, saab leiba alati parandada, pannes rohkem vett või jahu, küpsetades veel viisteist minutit või nüsides kõrbenud kooriku noaga maha. Ära süüakse kõik leib lõpuks nii või teisiti ja nõutakse veel juurdegi!

*

PS. Kas keegi teab, päriselt ka, kas juuretist/tainast tohib metallist lusikaga puutuda ja kui ei, siis miks?

*

On väga rõõmustav, et isegi linnastunud 21. sajandi Eestis ei ole leivaküpsetamise traditsioon veel unarusse jäänud. Alati leidub lahkeid inimesi, kelle käest head nõu ja abi küsida, kellega leivaasja arutada või kes on nõus noorpagari esimesi katsetusi – mida on alguses kindla peale liiga palju – hea meelega realiseerima (range leivadieet võib seedimise üsna segi lüüa!).

Minu ema sõnul, keda mäletan üksvahe tubli leivaküpsetajana, käibki leib inimestel peal hooti. Emal enseks viisteist korda järjest Singer Vingeri pala „Aino on ainus".

*

Nüüd aga vaikselt asja juurde ehk leiba küpsetama! Esmalt tuleb kütta toad korralikult kuumaks, et kausis jahu mugival eeltainal külm ei hakkaks. Iseennast saab jahutamas käia näiteks trepikojas või rõdul vms.

Vahemärkusena: ei tohi unustada igast leivasegust taas külmkappi juuretist võtta, muidu võib selle lihtsalt kogemata ära süüa ja järgmine kord leiba tehes tuleb sammud taas Facebooki seada. Selline kurb lugu juhtuski minu esimese Ainoga…

Mu praegune, Rootsi päritolu Aino III on lahke perenaise, kellelt selle sain, sõnul vähemalt saja-aastane, mis on teoreetiliselt ju uskumatult *cool*, kuid reaalsuses vaid suurendab sooritussurvet kokale: „Teised kõik oskavad (juba sada aastat!) leiba küpsetada, miks siis minul välja ei tule…?" Oluline on ka lahtiste silmadega süüa teha, rööprähklemine selle tööga kokku ei passi. Leib, mis on teadupoolest vanem kui meie, ütleb õnneks ise, kui tal midagi vaja on, *tuleb vaid osata kuulata*!

Protsessi jooksul võib esile kerkida (ja kerkibki) terve hulk murelikke küsimusi. Millal rukkileib pruuniks läheb ja miks? Kas leiva sisse võib panna nisujahu või on see pühaduseteotus? Miks juuretis nii kummaliselt lõhnab, kas tal on midagi viga? Aga nüüd? Kas eeltainas peaks käima rohkem või vähem aega kui punktipealt 12 tundi? Kas juuretist/tainast tohib metallist lusikaga puutuda (ja kui ei, siis miks!?) või hoida hermeetiliselt? Kas mu juuretis on elus? Kui kaua leib ahjus on olnud? Kas keegi pani taimeri?

Paljudele neist küsimustest ei tea ma kindlat vastust tänini, kuna luureinfo on olnud – nagu vanemat sorti *voodoo* puhul ikka ette tuleb – vastuoluline. Muidugi on juba kõlanud ka kuulsad viimased sõnad: „Ma panin neljanda täie leibasid ahju, ärata mind tunni aja pärast!"

[1] *Aiken, K. 2020. Why People Baked So Much Bread During Quarantine: An Explanation. – Huffpost, 24.07.*
[2] *Pärli, M. 2019. Valge sai ja rukkileib taanduvad eestlaste toidulaualt. – err.ee, 05.10.*
[3] *Rukis on kõige lähema ajalooga teravili Baltimaades, pole see nii iidne midagi! Vt Oras, E. 2019. Mis on tõeline vana eesti toit? – Postimees, 14.04.*
[4] *Ling, K. 2018. Kaua tehtud kaunikene. Lisanditega Läänemere lõhe. – Müürileht, 29.01.*

KÄSI-FAKING-TÖÖ SU HINGE EI PÄÄSTA

Ajal, mil masinad on võitnud ja keskklass saab lubada endale külluslikult asju, on käsitöö tegemas ulatuslikku taastulemist ning selle aukohale tõstmine on omandamas fetiši jooni. Heegeldatud linikutel ja lapitekikestel on minekut hoolimata sellest, kui koledad need on.

Kirjutas **Anne Vetik**, illustreeris **Jaan Pavliuk**

Kodundustunnid olid minu jaoks kõige ebameeldivam osa kooliskäimisest. Põlle õmblemise ja heegeldamise kannatasin kuidagi veel ära, aga kui algas villaste sokkide kudumine, läks asi täiesti käest. Tundi minek oli iga kord piin, paljuski seetõttu, et klassiõdedel kudusid kodus neid kuradi sokke emad, aga minu oma keeldus mind aitamast, sest sedasi oleks ebaaus. Ehk siis see inetu elukas, mida ma seljakotis ringi vedasin, meenutas sokki väga kaudselt. Õhtuti vahtisin tülgastusega vardaid ja vastikut villakera, olles pahuksis oma kurja saatusega. Lõpuks andsin alla ja läksin kodundustundide asemel bussiga Lasna peale sõitma. Jäin mõistagi oma tegevusega vahele, sain kodus sõimata ja koolis häbistatud ning pidin, hambad ristis, need neetud sokilaadsed tooted lõpuni kuduma. Sain tunnistusele veerandihindeks kolme miinusega ja hinge ähmase tunde, et vale on sundida inimesi tegema asju, mis neile ei meeldi.

00ndatel ei tulnud postsovetlikes maades kellelegi pähegi, et käsitöö on lahe.

00ndatel ei tulnud postsovetlikes maades kellelegi pähegi, et käsitöö on lahe. Ajakiri Burda oli ammune minevik ja vedeles kusagil riidekapi ülemisel riiulil ning mida sünteetilisemat päritolu oli su klubitopp, seda parem. Lahedad asjad, mille üle sai uhke olla, tulid kaugelt ja neid ei teinud mitte vanaema, vaid ikkagi Roberto Cavalli ja keegi Fishbone normaalses Hiina tehases. Ka hea toit ei pidanud sündima sugugi kellegi kodukoka paaritunnise töö tulemusena ja tooraine ei tulnud hiljuti maale kolinud sõbranna peenralt. Hea toit oli lägaburger, friikartulid ja Kotka poest ostetud fooliumkotis grillkana. Kaugemale traditsioonist, kaugemale veimevakast ja koduköögist. Tõeline perenaise ja peremehe vabadus oli lõpuks kätte võidetud, nad said pühenduda telekavahtimisele, ostlemisele, hiljem ka netis surfamisele. Puhata jalga ja kehtestada end korraliku kapitalismi teenrina, võttes pangast mõnusalt kaaluka korterilaenu.

Möödusid aastad. Grillkana sai söödud. Klubitopp läks kapi ülemisele riiulile Burdale seltsi pakkuma. Sõbranna koliski maale elama, sest otsustas, et lastel on linnas vilets kasvada. Kõik telesaated said vaadatud ning piiramatu nett läbihekseldatud. Ühesugused riided, ühesugused kinnisvaraarendused, ühesugune mööbel ja autod. Vaikselt, aga kindlalt, hakkas nendel, kellele meeldib tarbida eesrindlikult ja teistest paremini, igav. Skandinaavia disain ei pakkunud enam rõõmu. Isegi väga eksklusiivsed rõivad jätsid külmaks. Restoranitoit ja Selveri Köögi toodang maitsesid tuimalt. Lisaks, kui kogu Netflixi sisu sai ära vahitud, jäi järsku üle väga palju vaba aega.

Meenuma hakkasid kodundustunnid, Burda ja vanaema valmistatud maasikamoos ning tasapisi hiilis selja tagant ligi igatsus käsitöö järele. Tekkis huvi, kuidas tehakse seda makrameetehnikas lillepotiümbrist, mis kogub tolmu nagu ei ükski muu ese siin ilmas. Kas äkki võiks kaunistada ettevõttele meeleolu loovad logodega firmapusad siiditrükiga, nii et igaüks saab käe külge panna? Ja kas poleks mitte tuus loobuda igavast kontoritööst, kus, olgem ausad, sa ei tooda midagi peale digitaalsete failide ja andmeühikute, ning asutada päris oma… KÄSITÖÖÖLLE BRÄND? See oleks ju küll päris äge. Istud ja pruulid õlut, käsitööna. Jood ise ja müüd sõpradele. Ja see pole mingi tavaline joomine, eks – see on käsitöö, väärikas ja pühendunud tegevus. Saku Originaal on alkoholism, kaheksakraadine *very rare vampire pale* IPA on hobi, kirg ja idufirmalik lähenemine.

Ja hakkas tulema. Motoorne rahutus ja sunnitud tegevusetus nii kipsseinte vahel kui ka looduslik lubi-krohviga kaetud Kalamaja korterites päädis neokäsitöö lainega, mida saad jälgida Instagramis, FB gruppides, oma sõpradele kodudes. Iseenesest poleks ju viga, kui samal ajal tarbimine kahaneks – Zara ja Bauhaus hääbuksid ning maailma sünniks mõistlik kogus kenasid, autentseid, maitsekaid ja ainulaadseid asju. Kuid seda ei ole olnud võimalik täheldada. Märgata on kõikvõimalikke vildakaid tooteid, mis pole sugugi vajalikud ja mille peale minimalismi kuninganna **Marie Kondo** nutaks verd. Nende peamine funktsioon on täita maailmas end kaotanud indiviidide psüühet mingisugusegi ajutise rahuloluga ning kinnitada neoliberalismi aksioomi, et igaüks on unikaalne looja ja kunstnik, kes võib muuta oma hobi äriks. Võta see tavaline valge kruus, joonista peale väike abstraktne muster ja näed, *you got it, baby*! Peaaegu Marimekko! Tore, kui see sind natuke rõõmsamaks tegi. Mulle aga viirastuvad kodundustunnid ja nende mõttetus.

Oma väikese käsitööpõlgusest kantud rändi lõpetuseks panen ritta neokäsitöö eredaimad näited, mis eriti silma kriibivad ja on omandanud lühikese ajaga korraga nii klišee kui ka *camp*'i mõõtme.

Pilt: Jaan Pavliuk

Anne Vetik on kultuurikriitik, loomasõber ja käsitöösse ettevaatlikkusega suhtuv indiviid.

Foto: Kertu Klementi

Jaan Pavliuk on graafiline disainer, DJ ja Kauplus Aasia püsikujundaja.

KÄSITÖÖPESU

Kui oled eriti laisk, aga tahad ikkagi käsitööhängiga ühineda, on selleks täiesti omaette teekond. Ära alusta nullist, vaid võta mingi juba olemasolev asi, mökerda natuke värvi või lõngaga ja ongi olemas. Päris hea algus on näiteks värviraamatud täiskasvanutele ja etteantud tikkimismustrid, mis kujutavad kasse. Kui meeldib rohkem ruumiline värk ja kannad endas skulptori ambitsioone, siis telli netist küünlavorme ja müü nendest tulnud küünlaid käsitöö pähe. Oledki Michelangelo valmis. Samamoodi on ka ettevõtetega – pane aga külge silt, et tegemist on käsitööga (sest, tõesti, on üsna suur tõenäosus, et keegi puudutas su toodet käega), ja oledki teemas. Sobib absoluutselt kõigele, ootan peatselt käsitööbetooni ja Muhumaal laagerdatud plasti Balti jaama turule laekumist.

HAPENDAMINE

Sa ei oska eriti süüa teha? Pole hullu, sinustki võib saada järgmine Peeter Pihel! Osta lihtsalt poest eri toiduaineid ja pane need hapnema. Vaata näiteks, mis juhtub piimaga, kui see mitmeks päevaks radika lähedale seisma jätta. Äkki hakkab sinuga juttu rääkima või midagi. Ja ära osta hapukurke turult, vaid las kauss hulpivate kurkidega kaunistab su interjööri! Muidugi ei saa siin mainimata jätta kõigi posthipsterite suurt lemmikut *kimchi*'t. Avaldan teile suure saladuse: *kimchi* on kõigest halvaks läinud kapsas. Oluline on lihtsalt vaimukas silt kujundada. Head nautimist!

LASTEBRÄNDID

Väljateenitud vanemapuhkus, *as in* sünnitasid kellegi valmis. Istud kodus, vaatad, mis laps teeb. Laps ajab nagu ikka omi asju: magab, toitub, ilastab, areneb. Enne olid kusagil asutuses projektijuht. Meenutad kerge õõvaga kontoripäevi ja koosolekuid, mis oleksid võinud olla e-kirjad. Tagasi nagu ei tahaks minna. Vaatad last uuesti. Jõuad mõistmisele, et lapsed vajavad kogu aeg mingit kraami. Riideid, mänguasju, minimööblit. Raamatuid vajavad ka, selliseid hästi lihtsaid, kus on palju pilte. Heureka! Ei lähegi kontorisse tagasi, vaid hakkan hoopis lasteriiete disaineriks ja kirjutan korraliku lasteraamatu. Edu garanteeritud, keegi pole varem sellele mõttele tulnud! Kui sul lapsi ei ole, aga on kass või koer, siis ära lase end sellest segada, vaid küta sarnast *gear*'i lähtuvalt oma olukorrast.

Kui sulle meeldib ruumiline värk ja kannad endas skulptori ambitsioone, siis telli netist küünlavorme ja müü nendest tulnud küünlaid käsitöö pähe.

VÄEEHTED

Sind on tõmmanud alati ilusate asjade poole. Kihvt ju, kui midagi helgib päikese käes või sätendab kõrvus. Ja kristallid pidid üldsegi õnne tooma. Samas on metallitöö suhteliselt tüütu, on vaja igasuguseid tööriistu, alasit, lõõtsa ja mingi spetsiaalne ahi võiks ka olla. Õnneks on olemas lahendus: hangi hulk kivikesi, ketikesi, superliimi ja hakka pihta. Oluline on siinkohal kivikeste võluomadused lahti seletada ja luua oma ettevõtmisele kaunilt haldjalik nimi. Lumeliilia kõlab näiteks hästi. Või Kalamaja Aardelaegas.

TOATAIMED

Tehniliselt kasvab taim ise, kuid sarnaselt makramee ja õmblemisega pakub ta käelist tegevust neile, keda vaevab moodsas ühiskonnas liigne jõudeolek. Saad oma rohelisi kaaslasi ümber istutada, lillepotte tuunida, istikuid tekitada, teha räimerümpadest väetist ja postitada kõvasti-kõvasti instapilte teemaviitega *#urbangardening*. Mis on aga kõige tähtsam: saad teiste toataimeentusiastidega Facebookis jaurata ja vaielda, kuidas ikkagi õige aaloe peab kasvama, nimetada oma korteris pesitsevaid klorofülli tootvaid eluvorme „beebideks" ja otsida koos uusi taimetäide hävitusmeetodeid.

Vaata näiteks, mis juhtub piimaga, kui see mitmeks päevaks radika lähedale seisma jätta. Äkki hakkab sinuga juttu rääkima või midagi.

KOLUMN

Käsitööl on olnud elukeskkondade kujundamisel pikk ajalugu ja hoolimata üha enam automatiseeruvast maailmast tuleks meistrioskuste säilimist väärtustada.

NÜÜDISAJA LINN VAJAB KA MEISTREID

Kirjutas **Carl-Dag Lige**

Käsitöö ja nüüdisaegne linnaruum näikse olevat esmapilgul vastandlikud mõisted. Käsitöö seostub keskaegsete meistrite, traditsiooniliste ehitusvõtete ja rahvapärase arhitektuuriga. Moodne linn on aga miski, mis on tehnoloogiline, tööstuslik ja massiühiskonnale omaselt anonüümne. Käsitöö ja 21. sajandi linn niisiis hästi kokku ei sobi. Seda enam on põhjust küsida, kuidas väljenduvad käsitöölik kvaliteet ja autori puudutus nüüdisaegses linnaruumis.

PILK AJALUKKU

Tööstusrevolutsioonist peale on ajalooteadlikud inimesed kurtnud regresseeruva käsitöökultuuri üle Euroopa linnades. Hansaaegne käsitöötsunftide süsteem lagunes aja jooksul ning alates 18. sajandist võtsid tehased ja tööstused üksikmeistritel turu järjepanu käest või ostsid nad üles – panid tööle enda ettevõtte heaks. Rahvastiku kasv ja hoogustuv linnastumine tekitasid üha suurema nõudluse eri olmekaupade, aga ka linnaruumidisaini järele. Eriti intensiivseks muutus see protsess 19. sajandi viimastel kümnenditel, Eesti aladel ehk suts hiljem, 19. ja 20. sajandi vahetusel.

Arhitektuuribüroo Salto projekteeritud Emajõe lodjakoda Tartus väärtustab käsitööd nii sisu kui ka vormiga. Foto: Terje Ugandi

Kui sepa asemel hakkas uksehingi, aknatrelle ja müüriankruid tootma metallitehas, siis on ilmne, et osa varasematest teadmistest läks kaduma. Ent kohe tekkis ka uusi asemele – tehnoloogia muutumine ei too ajas alati kaasa teadmiste hulga vähenemist, pigem toimub teadmiste ja oskuste teisenemine. Unikaalsete tarbeesemete, aga ka linnaruumi disainiobjektide (pargipingid, laternad, kaevurestid jne) asendamine masstoodanguga oli moderniseeruva linna paratamatu kaasnähe, kuid aitas ühtlasi avada ruumi- ja olmekultuuris täiesti uue peatüki – 19.–20. sajandi vahetusel hakkas kujunema toote- ja tööstusdisaini valdkond selle tänapäevases tähenduses.

Oli ka neid, kes püüdsid ühendada traditsioonilisi käsitööoskusi moodsa disainiga. Inglismaal pani arhitekt, kunstnik ja disainer **William Morris** 19. sajandi keskel aluse Arts & Craftsi liikumisele, mis võttis eeskuju keskaegsest käsitöömeistrite traditsioonist, kuid rakendas neid printsiipe moodsate interjööride kavandamisel (mööbel, tapeedid, sööginõud jne). 20. sajandi alguses sai Saksamaal hoo sisse liikumine, mis teisenes 1907. aastal Deutscher Werkbundiks – selle liikmed propageerisid sideme loomist unikaalse autoriloomingu ja tööstusliku tootmisviisi vahel. Kunst ja disain tuli nende arvates viia massidesse, et see ei jääks ainult eliidi privileegiks, vaid jõuaks ka formeeruva keskklassi kasutusse, arendaks nende maitset ja selle kaudu kogu ühiskonnas laiemalt ruumikultuuri.

KÄSITÖÖ JA 21. SAJANDI LINNARUUM

Kui küsida käsitöö ja nüüdisaegse linnaruumi kohta Eestis, siis võib vastamisega esmapilgul hätta jääda. Uusi kvaliteetseid näiteid, mis vääristaksid või mõtestaksid traditsioonilisi või ka tänapäevaseid käsitööoskusi, pole just palju. Kui tõlgendada käsitöö mõistet veidi avaramalt, võiks see tähistada ka mis tahes unikaalset lahendust – *custom-made*, rätsepaülikond ja kõik sarnased väljendid. Midagi, mis viitab ainulaadsele ja erilisele.

Üks omapärane, rohkem arhitektuuri- kui linnadisainiobjekt on arhitektuuribüroo Salto kavandatud ja 2020. aastal valminud Emajõe lodjakoda Tartus. See ansambel oleks võinud olla vabalt lihtne laevaehituskeskus, aga missioonitundega MTÜ Emajõe Lodjaselts tahtis luua midagi erilisemat. Koos arhitektidega pandi alus kogukonnakeskusele, mis aktiveerib lõigu Emajõe kaunist kaldast ning tekitas sinna meeldiva puhkeala ja uusi tegevusvõimalusi. Kolmest musta fassaadiga püramiidjast hoonest koosneva ansambli suurim ehitis sisaldab lodjaehitustöökoda – see ei löö pahviks ainult mõnusa puidulõhna, vaid ka oma suurusega. See on nagu kirikusaal, ainult et religioossete praktikate asemel on siin au sees käsitöö – traditsiooniline jõelaevaehitus ja selle õpetamine. Lihtsate geomeetriliste vormidega arhitektuur on siin isemoodi raamiks ega tüki liialt esile. See pole ikooniline, brändi loov. Pigem on see vaoshoitud ja alandlik, mis võimaldab eri kogukondlikel tegevustel teoks saada. Hoolega ehitatud ja suuresti naturaalsetest materjalidest koosnev hoonestus on kvaliteetne nüüdisaegne lisandus Tartu linnaruumi, kuid väärtustab oma otstarbega ka traditsioonilist oskuskäsitööd.

Avaliku ruumi kvaliteedi tõstmisele on aidanud viimaste aastate jooksul palju kaasa Eesti Arhitektide Liidu algatusel ellu kutsutud programm Hea Avalik Ruum. Teiste seas sai selle programmi egiidi all 2020. aastal moodsa keskväljaku ka Võru. Arhitekt **Villem Tomiste** kavandas platsile unikaalse disainiga, justkui hullumeelse leiutaja välja mõeldud seadeldised. Nende välimus – keerukas geomeetria ja lustlikud vormid – võib algul ehmatada, kuid tegelikkuses on kõik objektid ka praktilise funktsiooniga – lauad, pingid, valgustid, lille- ja taimealused. Teisisõnu on see komplekt iseäralikku linnamööblit. Enamik esemeid on seejuures mobiilsed. Liigutatavate objektide mehaanilised osad töötati välja koos masinaehitusinseneridega. Kõik tehnopitsina mõjuvad rattakodarad on üksikdetailidest kokku keevitatud. Platsilt võeti maha hulk puid, mis tegi kohalikud esialgu skeptiliseks, kuid nende asemele tulnud futuristliku moega plats on saanud nüüdseks Võru linna sümboliks.

MEISTER, ARHITEKT, DISAINER

Ajalooliselt olid meister ja disainer (ehitaja ja arhitekt) üks isik. Keskaegseid kirikuid kavandasid ehitusmeistrid, kes olid enamasti ka ehitustööde juhatajad ning omasid varasemat isiklikku ehitajakogemust – kes müürsepa, kes puusepana. Ruumilise keskkonna kavandajate ja nende elluviijate erialad kasvasid lahku alles hiljem. Arhitekte ja insenere hakati professionaalsel tasemel koolitama 18. sajandil, esmalt Prantsusmaal, hiljem Suurbritannias ja Saksamaal. Disaineri elukutse tekkimise võib paigutada eespool mainitud William Morrise aega, 1850.–1860. aastatesse. Tänapäevases mõttes tootedisainereid hakati aga koolitama alles Bauhausis 1920. aastate Saksamaal.

Oskuslike käsitööliste vajadus pole ajas kuhugi kadunud. Ka tänapäevaste majade ja linnaruumiobjektide ehitamiseks on vaja kogenud müürseppasid, klaasijaid, plekkseppi ja keevitajaid. Neist võimekaimaid võib pidada julgelt keskaegsete ehitusmeistrite ametivendadeks. Robootika ja infotehnoloogia on viimaste kümnenditega küll tohutult arenenud, kuid päris sealmaal veel ei olda, et tarkvaraprogramm teeks kavandid, masinad toodaksid detailid ja robotid ehitaksid kõik valmis – ruumi ja elukeskkonna planeerimine ning rajamine pole veel tervikuna mehhaniseeritud ega automatiseeritud. Olgu öeldud, et loodetavasti seda aega ka ei tule, kuigi on arhitekte, kes unistavad säärastest arengutest (teiste seas nt **Patrik Schumacher**).

Disainiotsuseid nagu ka meistrioskusi ei peaks püüdma tervikuna tehnoloogiale delegeerida, sest siis tekib oht, et ruumikultuurist ja sellega seotud loomeprotsessist kaob tähtsaim komponent: inimintellekti võime reflekteerida ja tõlgendada nii distsipliini(de) enda arengut kui ka ühiskondlik-kultuurilisi protsesse laiemalt. See muidugi ei tähenda, et masinate, tehnoloogia ja tehisintellekti abi ei peaks üldse kasutama – vastupidi, kliimakriisi ja rahvastikukasvu kontekstis on see ainumõeldav, ent lõpuks on need ikkagi ainult vahendid. Tehisintellekt ei hakka kunagi andma vastuseid inimeseks olemise aluküsimustele, sest selle võimed on piiratud alusandmete ja konkreetsete algoritmidega. Algupäraseid ruumiloojaid – olgu arhitekte või disainereid – ning nende kavandeid ellu viivaid oskuskäsitöölisi ja meistrimehi vajab inimkond ka tulevikus.

Carl-Dag Lige on arhitektuurikriitik, kuraator ja ajaloolane, Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Ühingu liige. On korraldanud, kureerinud ja vedanud mitut arhitektuuriüritust.

KOLUMN

Miks on nii, et puidu väärindamine tähendab tihti tahumatuid töövõtteid, meeletut energiakulu, nappe teadmisi puidu eri omadustest ning harvesterist maha jäänud kuumaastikku?

Foto: Kaire Liiv

PUUTOOPILINE TULEVIK

Kirjutas **Madis Vasser**, illustreeris **Stella Salumaa**

Kes soovib süüvida roigasaedade hingeellu? Poleks osanud oodata, et mind tabab selline sügavamõtteline küsimus, kui otsin internetist informatsiooni võimalikult lihtsate puitkonstruktsioonide kohta, aga tänuväärne veebisait *roigasaed.ee* avas mu silmad ning möödunud aasta esimesteks käsitöörajatisteks suvekodu põlluserval kujunesid mõned meetrid soeselg- ja varbaeda.

Samal ajal sain teada, et metsade tööstuslik majandamine oli probleem juba 18. sajandil ja lahendust nähti eelkõige väiketarbijate süüdistamises – 1740ndail arutati suurtööstuste kasvava nõudluse taustal selle üle, kuidas vähendada talupoegade valgustuspeergude kasutamist. Eks valgustus ja puidupõletus ole tänapäevalgi omavahel tugevalt ja vastuoluliselt seotud. Kuid puud ei ole ainult põletamiseks, isegi kui statistika praegu vägisi selles suunas kisub. Lisaks mõnele vägevale tammele, kelle juures avasüli vaimujõudu ammutamas käia, saab puidust nii mõndagi oma kätega teha. Tulemuseks võib olla mõni praktiline tarbeese või ka sügavam muutus inimese enda koore all.

KÕRGKLASSI LIHTTEHNOLOOGIA

„Meistreid, kelle käest nippe õppida, pole," tõdes ERRi reporter, kajastades mõne aja tagust rahvapärast puutöönäitust. Puutöövõlur **Meelis Kihulane** *alias* Edev Eremiit on hüüdnimele truult oma käsitööga pidevalt turneel ning minul õnnestus koroona-aasta kiuste Eesti Vabaõhumuuseumis tema harukordset väljapanekut külastada. See sobis muidugi suurepäraselt ka mina üha süveneva null-naela-ja-kruvi-aiafetišiga. Nagu kirjutasin vakkadest, toosidest, rehadest ja põhjalikest (puidust!) infostendidest kubiseva näituse külalisraamatusse: Kihulase käsitöö annab aimu, et taolised lihttehnoloogilised lähenemised polegi tegelikult nii lihtsad midagi – vaja on tunda oma algmaterjali kuni viimse kiuni ning vallata väga peeneid töövõtteid ja -riistu.

Praeguses kontekstis on aga üsna hämmastav, et varasematel aegadel oskas põhilist puutööd pea igaüks. Kas see ka kõigile naudingut pakkus, on muidugi omaette küsimus, kuid käed rüpes ei saanud kunagisel puiduajastul istuda keegi, näiteks ainuüksi puukoorest jalanõusid ehk viiskusid olevat kulunud nädalas 3–4 paari ühe kandja kohta. Tänapäeva lugeja võiks siinkohal röögatada, et milline raiskamine ja ühekordne kasutamine, täielikud metslased! Parem osta poest plastist kärtskollased kroksid ja kappa aastaid ringi, enne kui need prügikasti rändavad.

Sellise võrdluse puhul tuleb aga mängu nn asjastunud energia (*embodied energy*), mis on ühe puidust viisu puhul minimaalne – puukoor oli muude toimetuste ülejääk, selle jalanõuks muutmine pakkus ehk karjapoisile pärastlõunast ajaviidet ja toote eluea lõppedes biolagunes see kiiresti tagasi algosadeks. Naftast toodetud pastla puhul tuleb arvestada aga vähemalt järgmisega: fossiilkütuste abiga õli leidmine, selle pumpamine, transport ja töötlemine, sussitehase rajamine, nafta valamine pastlaks, värvimine, pakendamine, turundamine. Viimane on ehk isegi veidike käsitöölaadne tegevus. Lisaks tekib ka pikaajaline keskkonnareostus, kui plast laguneb aastate möödudes järjest väiksemateks osakesteks (tuntud kui „mikroplast").

Neil, kel on huvi sellistesse tarneahelatesse sügavamalt sisse puurida, soovitan mõelda harjutusena sellele, kuidas sünnib üks harilik pliiats. Kindel on see, et hoolimata kiirest kulumisest on viisud jätkusuutlikum variant kui naftasussid. Tegelikult just tänu täielikule kulumisele, mis ei jäta keskkonda jääkreostust. Kes ei usu, võib lugeda ka näiteks Titicaca järvel elavate uru inimeste kohta, kelle tehissaared, majad ja paadid on kõik tehtud pilliroost ning vajavad lakkamatut hoolt, et joosta võidu pideva vettimise ja lagunemisega. Ometigi on see kultuur eksisteerinud edukalt tunduvalt kauem kui lähinaabruses tohutu energiakuluga suuri kivist linnu rajanud ning selle käigus säilenõtkuse ohverdanud ja suurejooneliselt hävinud inkad.

ROHEINNOVATSIOON PUIDUTÖÖSTUSES

Hinnaline käsitöö on rakendatav ka suurema metsamajanduse kontekstis. Anekdootlik näide möödunud suvest: tassin parasjagu süles metsast välja järjekordset puupakku ja mõtlen, et sellele ühele puutükile osaks saav hool ja minu saabaste alusmetsale põhjustatud minimaalne häiring lisavad pakule tohutult väärtust. Võib-olla saab ta kunagi sama kuulsaks kui **Silver Sepa** puupakupill. Miks lükata rohmakate masinatega pikali terve metsatukk, kui sama rahalise tulu tooks ka vaid paari kvaliteetse puu langetamine?

Puidutööstus armastavat kõrget väärindamist, rakendades samas praegu tihtilugu kõige tahumatumaid töövõtteid. Õnneks ilmus 2020. aastal „Teejuht püsimetsanduusse", mis suunab eksinud industriaalmetsanduse loodetavasti tagasi juurte juurde, ilma neid välja juurimata. Nutikas oleks ju näiteks energiapuidu puhul varuda just puude neid osi, mis kasvavad kiiresti (ehk oksad), ning jätta alles see, mis kasvab aeglaselt (ehk tüved). Lühikese raieringiga madalmets (*coppice*) annaks veidigi lootust puidune biomass taas jätkusuutlikuks muuta. Vähemasti võiks iga harvesterikangelane teada, mis on häilraie.

Tänapäeval on „käsitöö" tähendus inimeste jaoks sageli muidugi märgatavalt erinev sellest, mida olen kirjeldanud eespool. Mul endalgi on möödunud suvest mälestus ühe riidekapi meisterdamisel osalemisest, kus käiku läksid pirtsakad liimpuitplaadid, suured ketassaed, freespink ja kümmet sorti lihvkettad. Kaitseprillid ja kõrvaklapid olid kohustuslikud. Ümberringi hoovis kõlanud linnulaulu ma neil päevil ei kuulnud.

Teiseks markantseks näiteks on hiljutine sülearvutialuse meisterdamise projekt. Käisaag ja käsipuur – täielik ökokäsitöö! Kui just mitte arvestada puuliistude vägagi tööstuslikku päritolu, raudpoltide pikka tarneahelat ning muidugi pakikulleri „süsinikuneutraalset" kaubikut. Kuigi lõpptulemus sai võrdlemisi kandiline, kiitsid kolleegid ikkagi meistritööd heldelt, kuna mõni ei suutvat ise sedagi. Aga alati tasub proovida – erinevalt võimsatest elektrilistest versioonidest on käsitööriistad suhteliselt halastavad, kui algajal esimesel korral midagi väga viltu läheb. Seda nii kasutaja jaoks kui ka tööriista seisukohalt – vastav tehnoloogia on piisavalt lihtne, et sellest tavamõistusega aru saada ja seda vajaduse korral ka ise parandada. Vabavara vaimust kantuna on mul rõõm jagada kõigile soovijatele kõnealuse hobiprojekti jooniseidki.

PUUTÖÖ PIRRUVALGEL

Kas roigasaedadega saab kontrolli alt väljunud industriaalmetsanduse vastu? Ei, kindlasti mitte, ja seda polegi vaja. Arvestades, et praegune riiklik metsandusstatistika näitab aiateibaid, on see üleraiuv majandusharu saaginud juba ise ära oksa, millel see varem laiutas. Küll aga võiks taoline käsitöömahukam, orgaanilisem ja hinnalisem lähenemine pakkuda jätkuvat erialast tööd neile paljudele, kes kaotavad tööstusliku metsanduse paratamatu kokkutõmbumise tagajärjel oma senise funktsiooni. Ilmselgelt on neil inimestel oskusi teha puidust ka suuremaid asju kui lusikad – sillad, kõrghooned, tuulikud?

Teisalt võib kokkupuude lihtsa puutööga anda inspiratsiooni uuteks hobideks ja mõteteks ka neile, kes on varem isetegemisest kaarega mööda läinud, kuna levinud kujutluspildid avatud töökodade plastihaisuga 3D-printeritest ja kõrvulukustavast ketaslõikurist ei tundu väga kutsuvad. Mõnusat puutööd saab aga teha vajaduse korral edukalt ka vaikuses ja pirruvalgel, juhul kui elekter peaks kaduma. Nagu rõhutab Edev Eremiit: oluline on, et iga liigutus oleks mõtestatud!

Madis Vasser on keskkonnakaitsja, tasaarengu fänn ja lihttehnoloogia teemapargi asutaja.

AITAB ORGASMI-MÜÜRIDEST JA -PUURIDEST!

Naiste ajaga kättevõidetud õigused seksuaalsele naudingule ei peaks tähendama kivihaaval uute takistuste ehitamist.

Kirjutasid **Riina Ries**, **Tiina-Mall Vannastu** ja **Kristina Birk-Vellemaa**, illustreeris **Triina Britt Aumere**

Naise seksuaalsus ja orgasm on olnud ühekorraga nii varjatud kui ka (üle)müstifitseeritud teemad. Miski, mis justkui ei kuuluks tavapärase inimeseks olemise juurde. Seksuaalsus on väga lai ja sügav osa meie juurolemusest, mistõttu ühele fookuspunktile keskendumine on piiratud ja juba eos vildakas lähenemine, ent eri teemade kaudu paneme kokku suurema pildi.

Naised, kes kogevad orgasme sagedamini, tegelevad rohkem oraalseksi ja suguelundite käelise stimuleerimisega.

ENAMAT KUI ANATOOMIA

2017. aastal avaldati palju kirgi kütnud uurimus[1] USA täiskasvanute orgasmikogemustest ja -kogemistest. Valim (52 588 inimest) hõlmas eri seksuaalse sättumusega ning eri soost täiskasvanuid. Kired mõllasid suuresti selle ümber, et lisaks meeste ja naiste vahelise orgasmilõhe selgele väljatoomisele (enim kogevad orgasme heteroseksuaalsed mehed – 95% vahekordadest viimase kuu jooksul) osutasid tulemused ka sellele, et naistest saavad orgasme enim lesbid (86% vahekordadest) ning kõige vähem end heteroseksuaalsena määratlevad naised (65%). Seda saaks ilmselt tõlgendada nii, et heteroseksuaalses suhtes võib jääda suurema tõenäosusega vajaka omavahelisest suhtlusest, mõistmisest, võrdsusest ja partneriga arvestamisest. Uurimuse korraldanud teadlased järeldasid lisaks (tuginedes 30 käitumisjoone uurimisele), et naised, kes kogesid orgasme sagedamini, tegelesid rohkem oraalseksi ja suguelundite käelise stimuleerimisega, vahekorrad olid pikemad, rahulolu suhtega oli suurem, nad väljendasid seksi ajal oma soove ja fantaasiaid jpm.

Bioloogiliste tegurite kõrval toodi olulisena välja ka sotsiaalkultuurilised faktorid. Erinevus ei peitu ainult genitaalides, vaid ka käitumises, hoiakutes, normides, väärtustes jne. Selle mõistmine võiks ehk pakkuda lahendusi, kuidas nimetatud lõhet vähendada – kuidas luua lähedust ja olla tähenduslikes suhetes, mida iseloomustavad sügav hoolimine, intiimsus ja sarnane arusaam sellest, ühised väärtused, huumor ja võrdsus, kui nimetada suhte puhul üksikuid, ent tähtsaid mõjutajaid. Aga seksuaalselt aktiivsed inimesed, kes ei ole suhtes? Ka siin on vaja teineteisest aru saada, suhelda ja üksteise vajadustest kõneleda ning ka võrdõigusliikust – kõigi naudingud ja vajadused on sama olulised. Neist saab aga teadlik olla ja neid mõista vaid küsides. Meeles tuleks kindlasti hoida ka seda, et orgasmilõhe vähendamine ei tohiks olla eesmärk omaette ja orgasm ei ole ainus siht.

ORGASMILÕHE TILLIGA VÕI TILLITA

Kuidas on aga lood Eesti pipraselt patriarhaalses kultuuris? Kas orgasmilõhe tilliga või tillita? Orgasmilõhe on saanud olla meil elujõuline seetõttu, et naise seksuaalsust peetakse tabuks juba hallidest aegadest saati. Aga kui hallidest? Eestis saame küll rääkida kristluse mõjutustest, aga veel selgemini baltisakslaste ja ka pietismi mõjust. Veel 18. sajandil oli Eestis levinud sootuks vabameelsem nägemus naise rollist ja seksuaalsusest, mida võib tõdeda ka regilaulutekstide põhjal. Tänapäeva välja ulatuvaid naisi piiravaid hoiakuid kujundas aga tugevalt baltisakslaste kaasa toodud väärtusruum. Seetõttu ei saa öelda, et Eestis on naiste seksuaalsus kogu aeg kõrvalejäetud olnud – saame vaadelda seda ehk millenagi, mis jõustab ja lükkab kõrvale vabandused, et nii on ju alati olnud.

Veel 18. sajandil oli Eestis levinud sootuks vabameelsem nägemus naise rollist ja seksuaalsusest, mida võib tõdeda ka regilaulutekstide põhjal.

Olgu ajalooga, kuidas on, aga praeguseks teame seksuaalsusest võrratult rohkem kui kunagi varem. Näiteks teame, et naine on mitmekesine ja värvikas iseseisev seksuaalne olend. Samuti seda, et naise seksuaalsus kuulub temale endale.

Või kas ikka teame? Ja kui teame, siis kas teadmised väljenduvad hoiakutes ja käitumises?

Ühiskond põrgatab naiste suunas endiselt küsimusi, kas, kus ja millal on lapsed; kas, kus ja kui vanalt on partner jne. Naistele oleks jätkuvalt justkui meestest vähem lubatud ja neilt küsitakse siiani rohkem kui vastassoolt. Naise seksuaalsus on aga tema enda oma, tema otsused ja naudingud pole kellegi teise määrata. Orgasmilõhe osutab, et naise seksuaalsed naudingud on olnud kõrvale jäetud ja oleks ammu aeg need tähtsamale kohale tõsta. Naisekehal on (vähemalt) üks organ, mille ainus eesmärk on pakkuda seksuaalset naudingut – nimelt kliitor.

Hoolimata sellest, et rohkem kui 70% naistest vajab orgasmini jõudmiseks kliitori stimulatsiooni, avaldati esimene laiaulatuslik anatoomiline uurimus kliitorist alles 1998. aastal, samal ajal kui Ameerika Ühendriikide Toidu- ja Ravimiamet (FDA) kiitis erektsioonihäirete raviks heaks Viagra. Meditsiiniõpikutes on märkimisväärselt rohkem jooniseid peenistest kui *vulva*'dest. See kõik illustreerib päris selgelt, kuidas ühiskonnas on seatud esiplaanile meeste nauding ja seksuaalsus.

TEADUS JA KLIITOR

Seksuaalsust uurib järjest enam teadlasi, avaldatud on korralik hulk teadustöid, mille fookuses on üha rohkem ka naised. Probleem on selles, et lämmatav enamik neist teadlastest on olnud mehed ja siin võib peituda ka naise naudingu ignoreerimise, vähem tähtsaks taandamise, puuristamise ja müürimise põhjus. Pärast aastakümnete jagu uuringuid on naise seksuaalsus endiselt miski, mis justkui ei olekski osa INIMESE seksuaalsusest. **Simone de Beauvoiri** epohhi loov teos „Teine sugupool" ilmus aastal 1949 ning juba siis analüüsis ja kirjeldas ta naist kui teisejärgulist inimest. *The other.* Teine. Sama teisejärguline on ka naise seksuaalsus. Ainult et de Beauvoiri teose avaldamisest on möödas 72 aastat ja me oleme ikka veel olukorras, kus inimest mõõdetakse meeste järgi kohandatud joonlaudadega, aga see ei ole pädev.

Helen O'Connelli juhitud uurimisrühma eespool mainitud 1998. aastal tehtud kliitorile keskendunud uuring tõi välja, et kliitor on arvatust palju suurem organ, kusjuures selle väline osa on vaid jäämäe (või vulkaani) tipp. Veelgi raputavam on, et selle mõte ja eesmärk on naise seksuaalne nauding. See on inimkeha ainus elund, millel on üksnes seksuaalse naudingu pakkumise funktsioon. Uurimistöö oli murranguline ka seetõttu, et see lükkas ümber arusaama kliitorist kui omamoodi taandarenenud peenisest. Ei, tegemist ei ole taandarenenud meessuguorganiga, vaid see on inimese naudingut võimaldavate suguorganite hierarhias kõige ülemisel kohal.

Selles valguses peaks meil olema põhjust olla rahul ja tähistada edusamme. Naiste naudingut nähakse lõpuks ometi olulise nähtusena, naiste seksuaalsus on PÄRIS. Sellegipoolest on kõnekas asjaolu, et oleme sellest vaimustunud kui millestki ebatavalisest, vaidleme endiselt mingite küsimuste üle ja avastame uusi fakte seal, kus meeste seksuaalsuse teemal on harva midagi uut pakkuda.

LÕHE JA SURVE PENDEL

Orgasmilõhe ja naise naudinguga tegelemine on viinud meid aga kohati orgasmi külge klammerdumise ning selleni, et naised väljendavad üha enam ebamugavust ja frustratsiooni, kuna nad tunnevad survet saada orgasme, sest see on justkui seksuaalvahekorra peamine eesmärk. Survet põhjustavad meedia, arvamusliidrid, popkultuur ja uusvaimsuse rahaks muutjad. Nauding on aga protsess, teekond, seiklus. Kui nauding muudetakse tingimuslikuks ja eesmärgile suunatuks, ehitatakse uusi müüre sinna, kus eelmised said lõhutud. Jah, naise seksuaalsus on justkui vabastatud, ent tulevad inimesed, kes ütlevad, kuidas seda on õige väljendada ja kogeda. Uus müüristamine ja orgasmisurve tekitamine on nüüdsel ajal reaalne probleem.

Seksi siht ei peaks olema tingimata orgasm. See ei pruugi olla üldse eesmärk, vaid pigem nagu *bonus track*, mis kaasneb lemmikbändi või -laulja tõeliselt nauditava albumiga. Nauding on teekond, nagu on korduvalt tõdetud. Samas ei ole vale ka see, kui kellegi jaoks ongi just orgasm eesmärk iseeneses. See soov ja vajadus peaks aga tulema inimese seest. Avalikus arutelus on sellest saanud justkui ülim lõpp-punkt, püha graal või suisa *boner track*, mis on jällegi vajalik selleks, et mees oleks rahul. Naise orgasmist on tehtud mehe ego ja rahulolu küsimus. Samas on orgasmisurve all ka mehed, sest stereotüüpselt soovib mees alati seksi, lõpetab vahekorra iga kord orgasmiga ja uuenenud arusaamade kohaselt peab suutma tingimata ka partneri orgasmini viia. Võib ju vaielda, et parem olgu surve kui üldse kinnine kraan, aga ühe probleemi adresseerimine ei tohiks viia järgmiste probleemide tekkeni.

Kui räägime paarisuhtest, on selle kvaliteet ometi mõlema partneri (või mittemonogaamsete suhete korral kõigi partnerite) vastutus. Tõenäoliselt ei ole orgasmilõhe põhjus tõepoolest mitte niivõrd naiste anatoomia kuivõrd muud mõjutajad. Naise enese-

Kristina Birk-Vellemaa on rahvusvaheline seksuaalhariduse ekspert ja seksuaalpositiivsuse entusiast, kes lisab oma valdkonnale praegu sügavust Tartu Ülikooli antropoloogia magistriõppes, uurides seksuaalsust, sugu ja naiste seksuaalset enesekehtestamist antropoloogilisest perspektiivist. Ta on lisaks Naked Love'i blogi kaasautor.

Tiina-Mall Vannastu askeldab turundusmaastikul ja on Naked Love'i üks asutajatest, kelle kirg on luua ja jutustada lugusid, mis kõnetavad ja loovad väärtust.

Riina Ries on Naked Love'i kaasasutaja, kes usub, et kõigil on õigus ehedatele kogemustele ja eneseväljendusrõõmule. Ta loob platvorme, mis toovad inimesi kokku üksteise emotsioonidest inspiratsiooni saamiseks.

Triina Britt Aumere kunstnikunimega ARTbyTBA on EKA installatsiooni ja skulptuuri osakonna lõpetanud noor kunstnik. Teda iseloomustavad julged värvid ja veidrad visuaalid, mida kohtab tema kunstis palju. Viimastel aastatel on ta tegelenud rohkem digitaalse kunstiga. Viska silm peale tema Instagrami kontole *@artbytba.*

NAKED LOVE ON EESTI TURUL UUS VÄIKE NAUDINGUT JAATAV SEKSPOOD, MIS SEISAB NAISTE SEKSUAALSUSE NORMALISEERIMISE EEST, OLLES VÕTNUD ENDA SÜDAMEASJAKS NII ERI KEHAVEDELIKUD, NAUDINGU MITMEKÜLGSUSE KUI KA VEIDRAD AJALOOLISED TÕEKSPIDAMISED, MIS MEID KEELES JA KULTUURIS SIIANI KUMMITAVAD. VAATA LÄHEMALT NENDE KODULEHEL *NAKEDLOVE.EE.*

tunne, enesekindlus, turvatunne, agentsus, seksuaalse enesekehtestamise suutlikkus ja palju muud. Kõiki neid mõjutavad aga omakorda muud tegurid, mis ei pruugi asuda meie enda sees, vaid meist väljaspool, ning me ei oma selle üle alati kontrolli.

Toosama orgasmilõhe uuring võiks aidata meil end (ja teisi) paremini mõista, suhelda ja teha paremaid valikuid nii praegu kui ka edaspidi. Selliste uuringute tulemuste meelevaldne tõlgendamine võib aga olla müügiargument neile, kelle jaoks naise naudingud ja selleteemalised õpetused on miski, mis pakub sissetulekut. Pendel näib liikuvat vastaspoolele ning vaikus on asendunud lärmi ja infomüraga. Orgasmi käsitletakse kinnisideeliselt kui midagi sellist, mis peab olema naise seksuaalelus ülim eesmärk. Ja tõepoolest võib põhjendada ka pendeldamist asjaoluga, et millegi normaliseerimiseks ja nii-öelda keskpõrandale toomiseks on vaja käia ära teises otsas. Ongi vaja lärmi teha. Probleem tekib siis, kui pilt õigest seksuaalsusest ja selle väljendusest paigutatakse mingisse konkreetsesse raami.

MUDIME END PUURIST VÄLJA

Eestis kuuleb suunamudijatelt ja avalikelt kõnelejatelt seksuaalsuse ning orgasmi teemal üha enam arvamusi ja käsitlusi, mis on ju iseenesest tervitatav. Endast kõneldakse kui teema avastajatest ja „ebanormaalsetest" inimestest, kes räägivad sellest, millest teised ei julge. Siin on taas üks suur „aga". Kui seksuaalsust käsitletakse millenagi, mida ei ole enne, kui kõneleja teema avas, justkui eksisteerinud, ja kui enesekuvand on „ebanormaalne, sest ma räägin seksist", on see kõike muud kui seksuaalsuse normaliseerimine.

Need lähenemised on mõjutatud uusvaimsusest – maailmanägemusest, mida on peetud paljude tabude ja stigmade murdjaks, vana maailmakorra raputajaks. Sellega laotakse aga ka uusi müüre. Kivihaaval. Õige meeleseisund, õiged praktikad, õiged kogemused selleks, et olla õnnelik ja täiuslik. Mehe-naise liin, heteroseksuaalsed praktikad, paarisuhe. Soo ja seksuaalsuse teemadel teravam silm näeb siin märkimisväärset stereotüüpide taasloomist. Tekitatakse uued ja lihtsustatud raamid, mis peaksid justkui sobima kõigile, ent välistavad siiski paljusid. Soobinaarses ja heteronormatiivses lähenemises ei ole midagi uut, need on tavapärased patriarhaadi ilmingud.

Oleme ikka veel olukorras, kus inimest mõõdetakse meeste järgi kohandatud joonlaudadega, aga see ei ole pädev.

Üha rohkem naisi räägib ja kirjutab ebakindlusest, ärevusest, depressioonist ja muudest taakadest, mida põhjustavad raskused iseenda seksuaalsuse kogemise ja väljendamisega. See on näriv tunne, et midagi on puudu, midagi pole täiesti korras, midagi võiks olla palju parem. See on tunne, et puudu on mingi maagiline õnneallikas. See on tunne, et oled lahedast klubist kõrvale jäänud. Sest keegi ütleb, et see on nii. See ei ole aga tihti sisehääl, vaid tuleb väljastpoolt.

Meie veetava väikese sekspoe Naked Love peamine suhtluskanal on Instagram, kus proovime sütitada postituste ja küsitlustega dialoogi naudingu, sekspositiivse mõttelaadi ja enesearmastuse teemadel. Hiljuti uurisime, mis on kõige veidramad asjad, mida inimestele on voodis öeldud. Postitust tehes eeldasime, et tuleb lõbusaid ja hea maitse piiril laveerivaid vastuseid, mida seal ka leidus, aga märkimisväärselt häirivam narratiiv oli juba käsitletud orgasmisurve. Vastajad tõid esile, et nende partnerid on väljendanud pettumust, justkui nad oleksid katki, kui nad orgasmi ei saa, kuna „partneri kõik varasemad kaaslased on küll saanud". Ühes varasemas küsitluses märkis 49% vastanutest, et nad on tundnud, et neis on midagi valesti, kui nad ei saa vahekorras olles iga kord orgasmi. Lisaks mainiti, et kui lõpetada viimaks orgasmide teesklemine, siis eeldatakse samuti, et orgasmi mittesaaval poolel on midagi viga.

On vale öelda, et orgasmi igatsemine on problemaatiline, sest see on jällegi raamistamine, ent on ka vale öelda, et orgasmi peab igatsema. Orgasmisurve probleem seisneb selles, et see tekitab tühjustunnet, mille alged tulevad meist väljastpoolt. Jällegi ei ole me ise otsustajad.

Naine olla on praegu parem kui kunagi varem. Kättevõideldu ja -võidetu juures on aga endiselt tähtis olla teadlik ja tähelepanelik, jälgida ning peegeldada protsesse nüansimeele ja tundetarkusega. Enese seksuaalsuse üle kontrolli omamine on inimõigus, mis peab olema tagatud igaühele. Seksuaalne vabadus tingimustes, kus keegi ütleb, milline see õige vabadus iga individi jaoks olema peab, ei ole aga päris vabadus. See on lihtsalt uus ja tänapäevaste võimalustega puur. Äkki aitab puuridest ja müüridest?

[1] *Frederick, D.; St. John, H. K.; Garcia, J. R.; Lloyd, E. A. 2017. Differences in Orgasm Frequency Between Gay, Lesbian, Bisexual, and Heterosexual Men and Women in a U.S. National Sample.*

Tallinna Saksa Gümnaasium otsib oma rahvusvahelisse kollektiivi

Tutvu kooliga siin

TALLINNA SAKSA GÜMNAASIUM

Muusika-õpetajat 0,5 koormus

Ajaloo- ja ühiskonna-õpetuse õpetajat 0,5 koormus / tähtajaline leping

Kandideerimissoov koos CV-ga saada kuni 13. juunini: kool@saksa.tln.edu.ee

CANCEL CULTURE

/ ˈkænsl kʌltʃə(r) /

Kirjutas **Henri Kõiv**
Illustreeris **Vahram Muradyan**

Mõned nädalad tagasi võttis minuga ühendust Õhtulehe ajakirjanik, et uurida, kas mul on plaanis jätkata **Michel Foucault'** tsiteerimist. See oli minu jaoks ootamatu küsimus. Seda enam, et ma polnud Foucault'd kordagi tsiteerinud. Nüüd küsiti, kas mul on kavas seda jätkata. Ajakirjanik põhjendas oma pöördumist jätkuküsimusega selle kohta, mida ma arvan tühistamiskultuurist. Jätsin toona nendele küsimustele vastamata, sest tühistamine ei olnud minu jaoks selgepiiriline mõiste. Kui aga nõnda otse seisukohta nõuti, siis tekkis sisemine vajadus see viimaks kujundada.

Foucault' puhul oli küsimus ajendatud märtsis avaldatud uudisest, mille kohaselt olevat postmodernismi suurkuju 70ndatel Tuneesias elades seksinud alaealistega. Ühesõnaga, Foucault'd süüdistati pedofiilias. Süüdistusega tuli lagedale prantsuse esseist **Guy Sorman**, kes olevat pealt näinud, kuidas Foucault seitsme- või kaheksa-aastastele raha andis ning nendega surnuaia lähedusse kohtumisi kokku leppis. Nüüdseks on ilmunud juba ka uudislugusid, mis Sormani väiteid kummutavad või nende kohale rasvase küsimärgi seavad.

VÄIKESE INIMESE MÄSS

Ajakirjaniku küsimusepüstitusest õhkub ajastu vaimu: kellegi kohta esitatud süüdistused nõuavad kiiret reageerimist, sh isegi kõrvalistelt isikutelt. Seejuures ei tohiks hukkamõist olla ainult ühekordne sõnakõlks. Ei, see peab olema võimalikult avalik ning ulatuma praktikate tasandile. Nii ei tohiks osta enam **Michael Jacksoni** plaate, vaadata **Woody Alleni** filme ega naerda koomik **Louis C.K.** naljade üle. Artikli alguses toodud näite puhul oodatakse kirjutavalt autorilt probleemse isiku tsiteerimise lõpetamist, et tema mõtted ja ideed enam ei leviks. Iseenesest võib positsiooni võtmist nõuda ka nendelt, kes Foucault'd tsiteerivad, kuid kui eesmärk on Foucault tühistada, eelduseks selle saavutamine kirjastajate, tõlkijate ning ülikooli õppejõudude ühisrinnet.

*Kiirem kui EKI, ammendavam kui Vikipeedia – Müürilehe veerg **„Puust ja punaseks"** selgitab sõnu, mõisteid ja olukordi, millest räägitakse palju, aga mille päritolu ja tähendust suudavad vähesed lõpuni aduda. Seekord uurime, millest on ajendatud poleemika tühistamise ümber.*

Tõsi, väikesed inimesed saavad aidata seda rinnet luua. Oma olemuselt on tühistamine ühismeedia levikuga esile kerkinud nähtus. Sotsiaalmeedia platvormidel on kergem kui kunagi varem alustada mõne kampaaniaga, mis nõuab kellegi vallandamist või sõnade eest vastutusele võtmist. Näiteks üks esimesi tühistamiskatseid seostub 2014. aastal Twitteris levima hakanud teemaviitega *#CancelColbert*, mille eesmärk oli võtta asiaate naeruvääristava nalja pärast eetrist maha huumorisaade „The Colbert Report". Irioonilisel kombel lõppes see konkreetne aktsioon hoopis rünnakutega selle algataja **Suey Parki** vastu, kes pidi turvalisuse tagamiseks oma kodust põgenema ja pidevalt telefoninumbrit vahetama.

Parki näide illustreerib, milliste võimusuhete keskmesse tühistamisaktsioonid paigutuvad. Reeglina on tühistajateks inimesed, kes lähevad vastamisi endast palju mõjukamate isikute või organisatsioonidega. Parki käsutuses oli küll Twitter miljonite kasutajatega, kuid nende võim oli isegi kollektiivselt piiratud. Antud juhul kahvatus see **Stephen Colberti** fännide entusiasmi ja kättemaksuiha kõrval. Ja märkigem siinkohal ära, et Colbert jätkab endiselt oma edukat saatejuhi- ja koomikukarjääri. Tal on olemas tasuv töö, ta pole pidanud oma kodust põgenema ja tema telefoninumbrit pole kunagi avalikkusele lekitatud.

OHVRIROLLI EMBAMINE

Ometi on jäänud mulje, justkui tühistamine tähendaks selle sihtmärkide jaoks meeletut traumat ja täielikku pagendust avalikkuse eest. Mõnel karmimal juhul, kui kultuurilisele boikotile lisanduvad reaalsed süüdimõistvad kohtuotsused, võib nii isegi minna. Kui aga tegu pole **Weinsteini** masti sariahistajaga, võivad tühistamisaktsioonid lõppeda hoopis vastupidise tulemiga, s.t ebasobivas käitumises süüdistatava isiku fännid hakkavad süüdistuste tõttu oma iidolit veel kirglikumalt toetama.

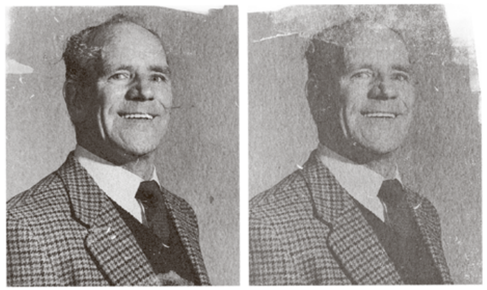

Meenutame näiteks, kuidas **Andrus Veerpalu** poolehoidjad esimeste dopingukahtlustuste ilmnedes ühisketis suusasangari süütust kuulutasid. Harry Potteri raamatute autoril **J. K. Rowlingul**, keda süüdistati tema Twitteri postituste tõttu möödunud aastal transfoobias, õnnestus tänu tekkinud tähelepanule raamatumüüki Suurbritannias suurendada.

Ka negatiivne tähelepanu toodab tähelepanumajanduse tingimustes uudislugusid, intervjuusid, tulevikus ehk ka raamatu- ja televisioonidiile. Tühistamisest võib hea PR-meeskonna abiga teha sensatsioonilise turundussündmuse ning mõjuvõimsast staarist kannatava ohvri. Ameerikas on mitmed arvamusliidrid ehitanud oma renomee üles vihase virtuaaljõugu küüsi langemisele. Tühistatud moodustavad seal omaette avalikkuse, milles toimetajate identiteedi tuumaks ongi lugu kõrvaletõrjutusest. Ilmajäetud suudavad sellise looga hästi samastuda.

JURIIDIKA HALLALA

Eesti Suey Park on kunstnik **Katrina Indiana**, kes on raadiohääl **Alari Kivisaare** eetrist eemaldamist nõudnud petitsiooni autor. Kui Colbert astus Parki kaitseks lõpuks välja ja palus oma toetajatel naise ahistamine lõpetada, siis Kivisaar otsustas viia asja kohtusse ja nõuda Indianalt talle tekitatud mainekahju hüvitamiseks välja 75 000 eurot.

Kivisaare kaitsja **Robert Sarv** on nimetanud petitsiooni „avalikuks omakohtuks" ja võrrelnud seda kohtuotsusega, mis eirab süütuse presumptsiooni ja karistuse ajalist proportsionaalsust. Tühistamisvajadus osutab aga enamasti hoopis õigussüsteemi piiratusele. Näiteks seksuaalse ahistamise juhtumite menetlemisel.

Seda nägime ilmekalt **Aivar Mäe** juhtumi puhul, milles kohtuotsus keskendus sellele, kui familiaarne oli keegi oma kirjades või kuivõrd oli tunda kannatanu näos kannatust. Isegi ilmselgete vägistamisjuhtumite puhul ei pea süüdistatav tõendama, kas ta sai partnerilt nõusoleku, vaid kannatanu käitumisest otsitakse vahekorraga nõustumise märke. Pole siis ime, miks eelistatakse ajakirjanduse poole pöördumist.

Lisaks nõuavad tühistamisjuhtumid enamasti moraalset, mitte juriidilist hinnangut. Mäe võis küll kohtus õigeks jääda, kuid seda, milline on tippjuhile sobilik käitumismaneer või turvaline töökeskkond, kohus hinnata ei saa. Meediasse minemine annab märku, et paljudes organisatsioonides puudub protseduur sääraste etteheidete menetlemiseks, eriti kui need puudutavad tippjuhti.

KONSERVATIIVIDE TOPELTMÄNG

Tühistamiskultuuri puhul on tegemist järjekordse mõistega, mis mängib keskset rolli just konservatiivide retoorikas. Nende kõnepruugis saab sellest veel üks näide, kuidas liberaalid soovivad kehtestada totalitaarset korda, loovad hirmuühiskonda ja piiravad sõnavabadust.

Aga meenutame korraks, kuidas **Mikk Pärnitsa** Sirbis ilmunud lauludpidu kritiseeriv artikkel päädis sellega, et EKRE kutsus kultuuriministri aru andma, mis tema haldusalas toimub. Sama korrati kõigest mõne nädala eest, kui riigikogus pidi Kumu uue näituse pealkirjade ümbernimetamist selgitama minister **Anneli Ott**. Mõlema näite puhul on paralleel tühistamisaktsioonidega täiesti olemas. Antud juhul ei kehasta moraalipolitseinikku aga mitte tundmatu kunstitudeng, vaid parlamendierakond, kellel tõepoolest on võimalik kultuuriavalikkust hirmutades Eestit totalitarismi suunas tüürida.

Või meenutame, kuidas **Varro Vooglaid** käivitas Eesti Päevalehe arvamustoimetaja **Krister Parise** vallandamiskampaania, pannes Objektiivi veebilehele üles Päevalehe tellimisest ja lugemisest loobuma kutsuva kirja malli soovitusega saata see EPLi peatoimetajale. Võrreldes Kivisaare kaasusega, mis rippus üleval petitsioonikeskkonnasega ummistanud Sky Media peatoimetaja postkasti, oli Vooglaiu tühistamiskatse isegi kraadi võrra kangem.

Seega õilmitsevad tühistamispraktikad siin- ja sealpool ideoloogilist kaevikut, aga nendest räägitakse ennekõike moraalse paanika külvamiseks.

Strateegilist vaadet toob poliitikasse: Domus Dorpatensis Teaduse ja Kultuuri Sihtasutus

Foto: Kärt Lehis

RIIGIMALE KUIDAS NÄHA PAREMAID KÄIKE?

Mida annab meile riigimales mõne väärtusliku nupu ohverdamine? Mida passiivses rollis nuppude mängu toomine? Vaatame strateegilise lähenemise pakutavaid võimalusi energiapoliitika ja huvihariduse näitel.

Martin Noorkõiv

Müürilehe ja DD Sihtasutuse koostöös on sündinud uus rubriik, mis toob kokku kaks sageli eraldi eksisteerivat teemat: poliitika ja strateegia. Iga lugu analüüsib mõnd poliitiliselt olulist küsimust strateegilisest vaatest, et pakkuda välja paremaid käike, mida on muidu raske märgata.

Ideaalis lähtub poliitika avalikust arvamusest ja strateegialoome parimast tõenduspõhisest teadmisest. Veel parem oleks, kui need kaks demokraatlikus ühiskonnas üksteisele järjest lähemale liiguksid, et avalik arutelu põhinekski parimal strateegilisel arusaamal ja poliitika omakorda lähtuks päriselt sellest, mitte varjatud huvidest.

Reaalsuses domineerib avalikus arutelus aga paraku viimane. Kui vaatame metsandust, energiat, haridust, teadust, sotsiaalprobleeme, siis fookus on enamasti päevapoliitilisel, operatiivsel ja taktikalisel kemplusel, mitte strateegilisel vaatel. See on väga ohtlik.

Võtame meditsiinivaldkonna. Operatiivne tasand märkab näiteks, et levinud on teatud tüüpi vähk, ja otsib protseduuri, millega seda ravida. Kui protseduur on leitud, siis avastatakse, et selle kõrvalnähuks on uued probleemid, organipuudulikkus või midagi muud. See viib omakorda järgmiste kallite protseduuride, ravimite ja uute kõrvalnähtudeni.

Strateegiline lähenemine paneb peatuma, asju natuke eemalt vaatama ja küsima, miks on vähk üldse levima hakanud. Kas meil oleks võimalik avastada seda varasemas etapis, et ravida tõhusamalt ja vähemate kõrvalnähtudega? Strateegilisest vaatest sünnivad seireprogrammid ja muud ennetustegevused, mis on reeglina kordades odavamad ning samal ajal tervishoiu mõttes palju efektiivsemad.

MIDA TÄHENDAB STRATEEGILINE VAADE?

Strateegia ei ole dokument. Kuid see ei ole ka lihtsalt hulk otsuseid, nagu soovitakse mõnikord lihtsustavalt näidata. Päris strateegia, selline, mis toob soovitud tulemusi, on süsteemsel arusaamal baseeruv süsteemne lahendus.

Sõna „süsteemne" on laiatarbeline ja seetõttu tihti eksitav. Süsteemsus on tervik, mida ei saa mõista vaid selle komponente vaadates või omavahel liites. See on nagu elusolend – oma funktsionaalsete organitega, mis võimaldavad üksteisel toimida (nagu süda pumpab verd, mida kopsud hingamisteede abiga hapnikuga rikastavad).

Just nagu inimese puhul, on sümptomite ravimine ajutine leevendus. Lõpuks peab leidma süsteemse teguri, mis probleeme põhjustab. Seepärast ei ole ka tõeline strateegia lihtsalt hulk „häid" otsuseid või ideid. Selleks et teha päriselt head strateegiat, tuleb aru saada, mis süsteemi parasjagu muuta tahetakse ja kuidas see töötab, ning alles siis välja mõelda, kuidas seda muuta. Seejärel on võimalik langetada mõned otsused (nt seireprogrammi loomine vähiennetuseks). See ei ole aga pelgalt heade ideede loend, vaid iga otsus panustab süsteemse muutuse sündimisse.

Sel põhjusel sai alguse ka see rubriik – selleks et mõtestada süsteemselt ühiskondlikke nähtusi, mille puhul meil peaksid tekkima riigi ja ühiskonnal tasandil head süsteemsed lahendused. Toon avaartiklis kaks näidet eri valdkondadest, kus strateegiline vaade võiks tuua nähtavale valikuid, mis jäävad igapäevaelu kontekstis märkamatuks.

STRATEEGILINE PERSPEKTIIV NR 1: TEISED KÄIGUD

Eestis on olnud riiklikul tasandil mõnda aega eesmärk, et tuleviku töötaja oleks ettevõtlik ja loov (vt OSKA uuring). Seda nüüdseks üsna ilmsetel põhjustel: kõike korduvat, mehaanilist, lihtsat ja mitteloovat on kergem automatiseerida. Automatiseerimine juba käib või õigem oleks öelda, et see on toimunud juba päris pikalt. 40 aastat tagasi oli pea kõigis USA osariikides ülekaalukas sekretäriamet. Pelgalt kümne aastaga muutus suur osa sellest tööst tänu arvutitele niivõrd ebavajalikuks, et levinuimaks sai veokijuhiamet, mis on praegu aga hea näide kohe-kohe automatiseeritavast tööst.

Seepärast on püütud pikalt muuta kooli ettevõtlikumaks ja loovamaks. Arendatud on õppekavu, loodud meetodeid, tehtud koolitusi. Kõik need lähenemised on kindlasti üks viis probleemi lahendamiseks, kuid samal ajal on need ka väga operatiivsed.

Siin pakub maleanaloogia meile kena paralleeli. Algaja mängija takerdub sinna, kus parasjagu „käib andmine" – kus vastase nupp ohustab või kaotatakse enda nuppe. Strateegiline mängija vaatab aga kogu lauda ja näeb ka neid nuppe, mis justkui pole üldse osa toimuvast. Haridusmaastikul mängija märkab, et selle asemel, et üritada panna hästi toimivat „vankrit" (kooli) ettevõtlikkust ja loovust arendama, maksab tõsta tagareast välja „ratsu" (noorsootöö ja huviharidus), kellele eelseisev väljakutse sobib märksa paremini.

Operatiivsel tasandil oleme tihti inertsist kinni selles, kuidas me oleme asju alati teinud. Kool on olnud õige vastus paljudele küsimustele, õige vahend paljude eesmärkide saavutamiseks. Strateegiliselt vaadates aga märkame, et nende uute eesmärkide täitmiseks on meil võtta laualt palju paremini sobivad nupud.

Noorsootöö ja huvihariduse saaks tõsta kõrvalrollidest välja põhitegijateks. Juhusliku huvipõhise taustategevuse asemel saaks riikliku tegevustoetuse ja süsteemse põhihariduse saavutada integreerimise kaudu ettevõtlikkuse ja loovuse arendamisel märkimisväärselt paremaid tulemusi. Strateegiliselt ei sihiks me mitte koolide liitmist omavahel, vaid noorsootööd tegevate ja huviharidust pakkuvate asutustega. Looksime täitsa uut tüüpi noorte inimeste arendamise (õppe)asutusi, kus need eri lähenemised oleksid päriselt tervikuks lõimitud.

Samal ajal näeme aga, kuidas riigi kärpekäärid hoopis vähendavad huvihariduse ja noorsootöö rahastust, et saavutada üks kiire eelarvevõit – nagu algaja mängija, kes võtab etturi, et end korra paremini tunda, kuid siis kaotab mängu.

STRATEEGILINE PERSPEKTIIV NR 2: ALUSTAME LÕPUST

Teine asi, mida strateegiline vaade tihti teeb, on fookuse nihutamine sellelt, mis on, sellele, mis võiks olla. Võtame näiteks olukorra Eesti põlevkivimaastikul. Operatiivne vaade näeb, et põlevkivist elektri tootmine muutub järjest ebaökonoomsemaks, ja püüab Ida-Virumaal põlevkivitööstust muuta – kas siis keemiatööstuseks või millekski muuks. See viib sadade miljonite põlevkiviõlitehasesse uputamiseni, lahendamata samas Eesti energiatootmise või Ida-Virumaa muresid.

Males on selge, et vahel tuleb mängu võitmiseks mõni väärtuslik nupp ohverdada. Eesti rohepöördega on olukord sarnane: selleks et saavutada Ida-Virumaal majanduslikult toimiv muutus ning säilitada samal ajal Eesti energeetiline iseseisvus, ei piisa põlevkivitööstusele uue väljundi leidmisest. Veel enam, kui panustada raha ja tähelepanu praegu põlevkivile, jäävad õiged sammud õigel ajal astumata. Strateegilises vaates on loogiline, et tuleks küsida: a) kuidas oleks Eestis mõistlik edaspidi elektrit toota ning b) milline võiks olla tulevikus edukas Ida-Virumaa majandus?

Strateegiline vaade on perspektiiv, mis laiendab valikute hulka meie malelaual ja suurendab sedakaudu tõenäosust, et leiame paremaid vastuseid meie ühiskonna eelseisvatele muredele.

Neid küsimusi tõstatades saame hoopis teistsuguseid vastuseid. Näiteks mõistame, et Eesti energiatootmine ei pea toimuma Ida-Virumaal või, veel enamgi, et energiajulgeoleku seisukohast olekski turvalisem hajatootmine eri viisidel ja eri kohtades. Või et Ida-Virumaa potentsiaal ei peitu kergesti automatiseeritavas kaevandamises või töötlevas tööstuses, vaid hoopis ettevõtlike inimeste võimes tulevikutehnoloogiat rakendada (nt Jõhvi programmeerimiskooli eeskujul).

Strateegiline vaade ei anna alati „õiget" vastust, mis on ilmtingimata parem kõigist muudest vastustest. Ei, see on perspektiiv, mis laiendab valikute hulka meie malelaual ja suurendab sedakaudu lihtsalt tõenäosust, et leiame paremaid vastuseid meie ühiskonna eelseisvatele muredele. Seetõttu esitame selle rubriigiga ka üleskutse inimestele, kes näevad mõne olulise poliitilise teema strateegilist perspektiivi ja oskavad seda siin lugejatele põnevalt selgitada.

Martin Noorkõiv on DD juht ja DD StratLabi strateegiakonsultant. Nõustamistegevus on viinud strateegiat arendama tantsuvaldkonnast rakettide, rohepöörde ja pangandusseni. Tartu Ülikooli doktorandina uurib ta, kuidas tõsta esile kestlikuma ühiskonna siirdeid.

SOULILE RENDITUD SÜDA

Soullauljanna Lõuna-Eesti väikelinnast ei ole veel harjunud uhkete tiitlitega, millega teda kui artisti aeg-ajalt ehtima kiputakse. Praegu valmistab ta ette uut plaati, on õppinud looma helgemaid lugusid ning räägib, miks ta ei lähe kunagi klaveri taha hiti kirjutamise mõtetega.

Intervjuu **Rita Rayga**. Küsis **Mariliis Mõttus**, pildistas **Renee Altrov**

Oma uusima singli „Love Ain't the Same" videos roolib Rita Ray mööda Põhja-Eesti rannikut uhket vana kooli ameeriklast ning puistab teele sõnu kreeni vajunud suhtest võitjana väljumisest. Seda troonib lauljanna etteaste tühjale saalile Vene Kultuurikeskuse pompoosses saalis. Kuigi Rita Ray ehk **Kristi Raiase** teist plaati on oodata alles sügisel, vihjab „Love Ain't the Same", et Ray on kasvatanud endale artistina lisakihi, olgu selle vundamendiks siis eneseületused ja uued teadmised laval, stuudios või hoopis tavaelus, Rita Ray pseudonüümist eraldiseisvalt. Paar aastat tagasi Raiase taskust plaadiga „Old Love Will Rust" eesti soulipõllule puistatud seeme võttis juured alla kiiresti ja talle eneselegi üllatuslikult, aga pole ka imestada, kui ühes lauljas saavad kokku vokaalsed võimed, iseloom ning oskus kirjutada head muusikat ja lisada sinna ehedat soulikarakterit. Ikka nii, et elad kuulates päriselt lauljanna hinges toimuvale kaasa või satudki justkui Super 8 kaameraga filmitud säbrulisse 70ndate reaalsusesse kusagil USAs. Ja tore on seegi, et seda on märgatud ka väljaspool muusikaringkondi. Seda, kes on Rita ja kes on Kristi ning kui palju nad üldse üksteisest lahus seisavad, me uurimegi.

Sattusin mõni aeg tagasi üle aastate Põlvasse ja olin unustanud, et tegu on nii toreda linnaga. Intervjuud ette valmistama asudes meenus, et sina oled ju Põlvast pärit. Milline on su suhe Põlvaga praegu?

Pean suure kurbusega tõdema, et olen Põlvast natuke kaugeks jäänud. Kui ma Otsa kooli õppima läksin, kihutasin peaaegu igal vabal hetkel lõunasse. Siis aga tuli Tallinnas ette aina rohkem toimetamist ja Põlvasse jõudmine muutus hajusamaks. Enda vanemate hoidmiseks ei ole ma ka viimasel ajal liiga agaralt Põlvas käinud, aga loodetavasti saab suvel murevabamalt Lõuna-Eesti idülli nautida.

Samas on mu suhe Põlvaga olnud alati väga soe. Nüüd, olles näinud kõrvalt Tallinnas sündinud muusikute teekonda, ütleksin, et mul on väga vedanud, sest mul on olnud alati taga Lõuna-Eesti tugi. Tegelikult olid just kultuurkapitali Põlvamaa ekspertgrupp ja Põlva vald üheskoos ainsad, kes mind esimese albumi väljaandmiseks toetasid. Selle eest olen ma väga tänulik kogu Põlva kogukonnale, kes mulle siin suures linnas põialt hoiavad. Praegu on mu elu koondunud Tallinna ja tunnen, et kui ma oma võimalusi siin või kusagil mujal ära ei kasuta, siis oleksin hiljem endas natukene pettunud. Aga ma ei väida, et elu ei või mind kauges tulevikus tagasi Põlvasse viia.

Su esimene plaat „Old Love Will Rust" ilmus lõpuks ikkagi Estonian Funk Embassy plaadifirma alt. Kuidas nad su toona leidsid?

Kusjuures, ma ei teagi, kumba pidi see oli: kas nemad leidsid minu või mina leidsin nemad. Mulle tundub, et pigem viimane. Sündmuste ahel sai alguse siis, kui tutvusin **Martin Laksbergiga**, kes on ühtlasi Lexsoul Dancemachine'i liige ja kelle mänedžer on **Henrik Ehte**. Sealt see kuidagi jooksma hakkaski, kuigi Funk Embassy abistav käsi ilmus pildile alles 2019. aasta septembris, kui debüütalbum ootas tootmist ja väljaandmist. Olin juba kuulnud Henriku imevõimetest ja teadsin, et tema koos Funk Embassy Recordsiga oleks ainuõige valik albumi väljaandmiseks ja levitamiseks. Henrikul olid küll toona muud tegemised ja kuigi plaadi väljaandmine ei tahtnud üldse tema plaanidesse mahtuda, oli ta sellest hoolimata nõus. Mul on väga hea meel, et usk minusse oli piisavalt suur, et teha elu muutvaid otsuseid ning pühendada oma aeg täielikult plaadifirmale ja mänedžeritööle.

Mida sa oled selle aja jooksul muusikatööstuse kohta õppinud?

Kõige rohkem olen õppinud enda soovide ja arvamuse eest seismist. Kui meelekindlus on puudulik või vähene, sõidab muusikatööstuse rong paraku muusikust julmalt üle. Ja seda ka Eestis…

Kui meelekindlus on puudulik või vähene, sõidab muusikatööstuse rong paraku muusikust julmalt üle.

Kas sa mõtled ülesõitmise all seda, kuidas su muusika peaks kõlama?

Minu jaoks see seda ei tähenda. Selles mõttes on mul vedanud, et saan kirjutada ja anda välja just sellist muusikat, nagu ise tahan. Aga eks ole ka neid artiste, kellele antakse muusikaga seoses juhtnööre.

Kas tundsid plaadi valmides, et voh, tuli selline asi, nagu sa tahtsid?

Jaa, ja ma ei kahetse midagi. Tagasi vaadates oli see kindlasti parim, mida toona oskasin ja suutsin. Saaks teisiti teha, aga ma ei teeks.

Kas see protsess oli sinu jaoks raske?

Ei olnud (*kindlalt ja pisut endalegi üllatusena*), see tuli nii loomulikult. Läksime bändiga stuudiosse ainult lugu „Fool For Loving You" salvestama ja mul ei olnud kordagi mõtet, et võiksin plaadi teha. See juhtus kuidagi ootamatult. Alguses oli väga pikalt peas lihtsalt EP idee, aga see kooslus – Martin ja kogu bänd (***Kristen Kütner, Artis Boriss, Jasper Alamaa, Ott Adamson*** – toim.) – inspireeris mind kiiremini töötama ja ennast kokku võtma. Bändi tugi oli väga tugev. Ju nad siis tajusid kogu projektis potentsiaali ja ilmselt meeldisid need lood ka neile, mitte ainult mulle.

Vahel tuleb enda ego alla suruda, isiklikud tunded kõrvale jätta ja vaadata objektiivselt, et kõige lahedamalt kõlav mõte plaadile talletuks.

Kas sulle tuli üllatusena, et see plaat nii suurelt pesast välja lendas?

Jaa, ma olin juba õnnelik selle üle, et album meeldis mu perele, sõpradele ja tuttavatele, aga ma ei oleks osanud oodata, et see nii populaarseks saab. See oli mulle täielik üllatus. Ei saa salata, eks ma ikka unistasin… Usun, et see on paljude muusikute soov – elatuda enda loomingu kirjutamisest ja selle esitamisest. Olen tänulik, et mul on see võimalus.

Millega sa siis enne seda tegelesid?

Otsa kooli ajal laulsin päris palju eri tantsubändides. Olin pulmabändides ja laeval, aga mitte kunagi põhi-, vaid asenduslauljana. Kui keegi jäi näiteks haigeks või oli mõnel muul põhjusel asendust vaja, siis kutsuti mind, et äkki saad ikka tulla ja teha. Ma võtsin kõik pakkumised vastu, sest need esinemised karastasid mind lauljana. Mõtlen siiamaani, et see ei ole normaalne, et laulja peab suutma esineda väikeste pausidega kolm korda nelikümmend viis minutit. See on häälele väga suur koormus, aga pidi hakkama saama ja see omakorda tugevdas selgroogu. Samal ajal hakkasin vaikselt õpetamisega tegelema. Pärast Otsa kooli kutsuti mind ühele lauluõpetaja töökohale asendajaks ja olin seal eelmise aasta kevadeni, kuni võtsin vastu teadliku otsuse, et ma ei jätka enam õpetamisega nii suures mahus. See otsus tekitas küll kõhedust, aga samas oli see ka väga õige ja vajalik.

Lisaks muusikaga elatise teenimisele olen teinud palju muudki. Väiksena käisin kõikvõimalikke põllutöid tegemas. Lõuna-Eestis oli tavaline, et lapsed kogusid taskuraha maasikaid-vaarikaid korjates või kaalikaid kõblates. Ma olen isegi tilli korjamas käinud (*naerab*). Gümnaasiumi ajal töötasin ka ettekandjana. See kogemus panigi mind muusika kasuks otsustama.

jätkub >

< eelneb

Sul ilmub sügisel uus plaat. Kas on natuke hirm ka, et kas see võetakse sama soojalt vastu? Uus singel „Love Ain't the Same" on küll paljulubav.
Ma ei ütleks, et mul on hirm, et seda ei võeta vastu. Inimestele ei saagi kõik meeldida. Kui kuulan oma lemmikartiste, siis pean tõdema, et mõned nende plaadid on paremad kui teised, aga see ei tähenda, et artist kui selline ei meeldiks. Ma ei julge midagi lubada, sest ma ei ole suutnud siiani ennustada inimeste reaktsiooni või seda, mis lugu neile üldse peale võiks minna. Ma ei ole läinud kunagi klaveri taha hiti kirjutamise mõtetega. Teen lihtsalt seda, mis tundub mulle õige, ja eks pärast ole näha, mis kuulajatele meeldib. Arvan, et kuulajaid leidub ka tulevasele plaadile olenemata sellest, milline see tuleb. Peab siiski tõdema, et veidi raskem on küll, sest esimest plaati saatis veidi naiivne energia. Natuke on ka pinget. Muidugi ma soovin, et uus plaat oleks suurepärane. Kriitilisusega tekib jama siis, kui see muutub masendavaks. Samas sunnib perfektsionism parima nimel edasi tegutsema. Proovin võtta seda plaati samamoodi nagu esimest ja teen seda, mida oskan, täpselt nii hästi, kui oskan.

Kas bändiliikmed on sul ka nõu ja jõuga abiks?
Nad on selle plaadi puhul rohkem protsessi osa kui esimesega. „Old Love Will Rusti" lugude puhul oli mul suhteliselt kindel nägemus, kuidas album kõlada võiks. Uue loominguga on kõik rohkem seotud. See on väga lahe, et oleme kokku kasvanud ja julgeme rohkem ideid välja pakkuda. On ju selge, et kõik neist ei jõua plaadile. Seda enam on mul hea meel, et meie kooslus on saanud üle kartusest ja kõik julgevad oma arvamuse eest välja astuda, kui tundub, et midagi võiks paremini kõlada.

Pidingi küsima, et kas sa oled stuudios pigem selline range emalõvi.
Ma arvan, et ma olen emalõvi teatud olukordades. Kui tunnen, et miski võiks paremini kõlada, siis seisan selle eest, et parim idee saaks salvestatud. Selles tuleb küll enda ego alla suruda, isiklikud tunded kõrvale jätta ja vaadata objektiivselt, et kõige lahedamalt kõlav mõte plaadile talletuks. Olgu see minu enda idee või kellegi teise oma.

Kui mõtled oma uuele plaadile, siis kas su käekirjas on ka midagi muutunud, mis plaadi kõlale teist värvi lisab?
Kui tegelesime esimese plaadi viimase loo „Disco Stuga", siis avastasin enda jaoks suure kire – arranžeerimise, just keelpillide arranžeerimise. Seetõttu on järgmisel plaadil kasutatud rohkem keelpille ja üritatud nende abiga emotsiooni edasi anda. See on võib-olla eelmise plaadiga võrreldes kõige suurem edasiminek. Uus album tuleb kindlasti tunduvalt filmilikum. Mitte küll sümfooniline, sest see ei hõlma kõiki sümfooniaorkestri instrumente, aga see on produtseeringu mõttes kindlasti suurem ja laiem. Julgen väita, et igasuguste instrumentide kasutamise oskus on vahepeal arenenud.

Praeguse aja muusikas on väga palju üleprodutseerimist. Sinu loomingus suudavad samas ehedus ja lihtsus peale jääda. Kas sinu jaoks on raske seda lihtsust säilitada?
Ma olen sinuga nõus. Üleprodutseerimist on päris palju. Iga kord kui lähen laua taha ja hakkan arranžeeringut kirjutama, siis kuulan loo mitu korda läbi ja mõtlen, kui palju sinna päriselt midagi vaja on. Lõpptulemus peaks loole siiski midagi juurde andma, mitte ära võtma. Vähemalt üritan niiviisi tegutseda. Tahaks ju kirjutada igasuguseid uhkeid muusikalisi mõtteid, eriti kui sõnavara iga korraga suureneb. Õige asja valmides olen aga aru saanud, et see on hea, et ma mingisse kindlasse takti midagi juurde ei lisanud, sest vahel ei olegi vaja. Tihtipeale kannab tühjus rohkem kui mis tahes muusikaline mõte. Paus kannab.

Üleprodutseerimist on muusikas päris palju. Lõpptulemus peaks loole siiski midagi juurde andma, mitte ära võtma.

Ühes varasemas intervjuus ütlesid mulle, et ehk saabub aeg, kui enamikule meist meeldib sõnumiga ja kõnetav muusika. Kas tänapäeva muusika on sinu jaoks kuidagi oma väärtuse minetanud?
Ma ei olnud toona hea popmuusika või üldiste trendidega ilmselt nii hästi kursis. Ma arvan, et sõnumi kadumine on toimunud väga sujuvalt. Eks teemasid, millest kirjutada, pole ju ka lõputult… Kuigi hea tahtmise korral alati leiab. Kui vaatan tagasi enda esimestele katsetustele, siis mõtlen neilegi piinlikkustundega. Sõnad olid väga naiivsed ja üheselt mõistetavad. Mõtlesin selle väljaütlemisega toona ilmselt seda, et mulle meeldib kuulata lugusid, kus kõik ei ole nii äraseletatav. Seda võiks rohkem olla. Sellist sõnumit, et kui laul lõpeb, siis jääb õhku küsimusi ja mõttelõnga. Laulusõnad on ju ka nii subjektiivsed – see, mis on mõnele väga kaunis, on teisele vähem kaunis.

Mulle meeldib kuulata lugusid, kus kõik ei ole nii äraseletatav. Seda võiks rohkem olla. Sellist sõnumit, et kui laul lõpeb, siis jääb õhku küsimusi ja mõttelõnga.

Me just arutasime kolleegiga, et 60-aastaselt tunduksid enda praegu kirjutatud tekstid ilmselt üsna naiivsed.
Jaa, mida vanemaks saan, seda vähem mõtlen, et oi, ma olin toona nii teadlik ja tark. Mulle tundub, et mida vanemaks saan, seda vähem ma arvan end teadvat. See on mõnes mõttes painav, aga samas ka rahustav. Inimene ei saagi kõiki asju ära seletada. Seda olen ma küll õppinud. Ühtlasi proovin olla vähem üldistav. Nautida muusikat, mida välja antakse, ja leida selles midagi head.

Kas sa tunned end sõnu kirjutades muidu mugavalt?
See on mulle väga okei, pigem meeldib. Eks see ole nagu psühholoogi juures käimine ja enda mõtete sorteerimine – sellel on mingisugune teraapiline jõud. Muusikas on alati lahatud igasuguseid ühiskondlikke probleeme ja inimestevahelisi konflikte, aga ka väga palju positiivset. Minu arust on muusika vahendusel iseenda sees probleemide lahendamine kuidagi väga tervendav. Samas võimendab ka positiivse muusikasse suunamine seda tunnet mitu korda. Kurba ja masendus ei peaks sellel kaalukausil alati ülekaalus olema. Vähemalt olen ise hakanud uue plaadiga positiivsemat ja helgemat muusikat kirjutama ja see on mulle nii palju juurde andnud. Ma arvasin, et saan kirjutada sõnade poolest ainult nukraid ja mõtlikke lugusid, aga õnneks eksisin.

Vähemalt toona, kui hakkasin muusikat tegema ja lugusid kirjutama, oli alter ego loomine väga rahustav. See justkui eraldab ühe sinu persoonidest päris terviklikust isiksusest.

Kes on sinu jaoks erilised sõnasepad?
Biitlite looming ja laulusõnad olid mulle esimeseks eeskujuks.

Mille poolest nad sulle mõjusid?
Mulle oli väga intrigeeriv just nende hilisem looming alates plaadist „Rubber Soul". Ilmselt seesama mõte, millest ka enne juttu oli, et kõik sõnad pole nii üheselt mõistetavad ja neis on peidus müsteeriume.

Mulle meeldis, et su eelmise albumi lugu „Little Girl" oli ajendatud sellest, kuidas su pesumasin katki läks. Selline igapäevase olme toomine muusikasse.
(*Naerab*) Neid probleeme tuleb ju ette meil kõigil ja omamoodi raske on saada tudengina hakkama ning kolida suurde linna, kus kõik üürileandjad ei ole nii toredad ja armsad. Aga see on huvitav, et kirjutada saab ju peaaegu kõigest. Teemasid jätkub, kui vaid osata otsida.

Sa oled öelnud, et tahad enda pärismina lavaminast eraldi hoida. Kuidas on Rita muutnud Kristit ja vastupidi? Kas nad on väga erinevad?
Ei ole, aga minu jaoks on siiski vajalik hoida neid maailmu lahus. Paljud ei pruugi ilmselt vahest aru saada. Vähemalt toona, kui hakkasin muusikat tegema ja lugusid kirjutama, oli *alter ego* loomine väga rahustav. See justkui eraldab ühe sinu persoonidest päris terviklikust isiksusest. Kui esinema lähen, siis ma ei ole ni tagasihoidlik, vaikne ja rahulik kui muidu. Liigitaksin end pigem introvertseks kui ekstravertseks inimeseks, aga kui on aeg kontserti anda, pakub see mulle ainult suurt rõõmu. See on vabastav, kui tead, et sa ei ole laval enda isiksusega ega pea näitama ainult seda, mis sinus päriselt peidus on, vaid valid esitlemiseks just parimad omadused.

Meedias on sulle ikkagi omistatud kohaliku souliidiiva ning isegi *femme fatale*'i tiitlit. Kuidas sa ise selliste siltidega suhestud?
(*Naerab*) Noo ma ei tea, ma ei ole sellele liialt tähelepanu pööranud. Avaldades au lauljatele, keda olen kuulanud alates 12. eluaastast, ma ise enda kohta nii ei ütleks. Ma tean, et mul on vokalistina veel palju õppida. Eks need sõnad on sellise keskmise eestlase jaoks, nagu ma isegi olen, natuke suured ja ebamugavad. Ebamugavusest hoolimata olen ma tegelikult väga tänulik, et sellist kiitust jagatakse, aga ma tahaksin veel edasi areneda ja ehk kunagi võtaksin siis need tiitlid ka enda sees auga vastu, aga mitte veel, mitte veel.

Tundub, et oled lavaga pigem suur sõber. Kas oled kogenud kunagi ka lavahirmu? Kuidas sa sellega toime tuled?
Jaa, ikka olen. Kui muusik läheb lavale, võib ta saada publikult heakskiidu, aga ka väga halva reaktsiooni. Kõik on võimalik, laval võib ju juhtuda mida tahes. Loomulik on karta tuhandeid sinu poole vaatavaid pilke ja seda tohutut tähelepanu, mille osaliseks saad. Minul on hirm alati suurem siis, kui tean, et asi läheb telesse või toimub ülekanne. Kõik ju loodavad minu peale ja hea oleks, kui saaks terve kontserdi perfektselt purki. Kuigi tänapäeval on ju igal inimesel telefon ja lõpuks jõuavad kõik äpardused ikkagi internetiavarustesse. Selles mõttes on artistidel aastakümnetaguse ajaga võrreldes rohkem pinget peal. Lavahirmuga aitab aga hakkama saada see, kui on piisavalt eeltööd tehtud. Karta tasuks juhul, kui kava ei ole selge, sõnad ei ole peas ja on kohti, mis ei pruugi välja tulla. Kui proovid on tehtud, kõik on viimse detailini läbi mõeldud, siis olen ikkagi endale öelnud, et rahu, ma olen olnud muusik juba päris pikalt ega peaks põdema. Siis hingan paar korda sügavalt sisse-välja ning seejärel läheb veidi lihtsamaks. Esimene lugu on võib-olla selline (*imiteerib murduvat häält*), aga pärast läheb nagu lepase reega.

Olen täheldanud mõnede alternatiivsete välismaa artistide puhul sõnavõtte teemal, kuidas nad üritavad üha rohkem sotsiaalmeediast eralduda, kuna sealsete sõnumite ja kommentaaride haldamine on väsitav. Samas on see oluline vahend pildil püsimiseks. Kuidas sa ise sotsiaalmeediasse suhtud? Kas tunned survet, et pead seal pidevalt kohal olema?
No eks see natuke närvesööv ole. Ma ise ei liigita ennast inimeseks, kes tahab *influencer* olla. Kasutasin Instagrami palju agaramalt siis, kui ma ei olnud enda artistikarjääri veel alustanud, ja postitasin pigem naljakaid videoid. See oli palju toredam. Nüüd, kui teen sotsiaalmeedias promo endale kui artistile, on küll väike kripeldus hinges. Eks siin ole ka see, et seda, mis on kord internetti üles pandud, naljalt eemaldada ei saa. Kogu sotsiaalmeediamajandus on mullegi natuke ängistav, sest ka Eestis on ju olnud inimesi, kes on saanud mingite väljaütlemiste pärast tühistamiskultuuri osaliseks. Ma tahan olla inimeste jaoks eelkõige muusik ja laulja-laulukirjutaja. Seepärast jagan ka ainult seda, mis toimub muusikaolustikus – klippe, et ma olen stuudios, või nende lugude tiisereid, mille tulevikus avaldan. Siis olen ise ka elevil ja näen, kuidas inimesed reageerivad. Eks ma vahepeal ikka tegelen sellega, aga see võtab aega ja *influencer*'i-geeniga inimestel käib see tunduvalt kiiremini ja lihtsamalt kui minul. Ma pean veidi pingutama (*naerab*).

Sa oled öelnud, et kuulsaks sa otseselt saada ei taha, vaid eelistaksid, et sulle jääb võimalus, kalossid jalas, Põlvas poodi minna. Samas ringleb su muusika juba ka Suurbritannias. Milline on sealne tagasiside olnud?
Tagasiside on olnud väga hea ja positiivne. Funk Embassy PR-ohvitser **Eva Johanna Lepikov** organiseeris mulle paar intekat BBC Cornwallis ja BBC Londonis. Need olid päris aukartustäratavad ja ma ikka harjutasin enne mingeid lauseid… *Would you like to have a cup of tea (imiteerib briti aktsenti)?*

Kas need olid siis otseintervjuud?
Jaa, see tegigi asja hirmuäratavamaks, aga samas olin ka tohutult tänulik, et minu kõrval on nii palju imelisi inimesi, kes aitavad minu kui artisti arengule kaasa. Kui vaikselt hakkavad toimuma sellised intervjuud, on see järelikult märk suurest edasiminekust.

Nii et kui sul tekiks võimalus, siis sa ikkagi vaataksid Eestist väljapoole?
Jaa (*kurvalt*). Vaataks ikka. Eks natuke mõru maik on suus koroona pärast – lihtsalt seetõttu, et mu album tuli välja täpselt 2019. aasta novembris ja 2020. aasta alguses hakkas see trall peale. Eks ma unistasin küll võimalustest välismaal. Tuuritada või anda kas või mõni kontsert, aga kahjuks on see üsna võimatu. Ma loodan, et kui teine album valmis saab, on olukord ehk natuke leebem ja mul on võimalik loomingut, seda tehtud tööd ka inimestele väljaspool Eestit näidata. Tahaksin küll proovida elu kuskil mujal. Ma ei väida, et ma seda tingimata nauditks ja Eestit ei igatseks, aga ma arvan, et see on hea nii minu muusikalise karjääri kui ka enda arengu mõttes. Ma olen veidikene maailmas reisinud, aga mujal elada – see on ikkagi hoopis teine teema. Eks näis, kuhu elu viib – praegu olen Eestis ja kõik on hästi.

Te teete ju koos Robert Linna ja kümneliikmelise orkestriga The Motown Soundi, mis teeb kummarduse souli ja *RnB* suurkujude hittidele ning Detroitis tegutsenud Motowni plaadifirmale. Kas oled sattunud näiteks Detroiti või muudesse souli mõttes märgilistesse kohtadesse?
Uurinud ikka olen ja see muusika on mulle ka väga südamelähedane, aga ma ei ole kahjuks sinna ise oma jalaga astunud. Kui kunagi võimalus tekib, siis hea meelega vaataks need põnevad kohad ise üle. Kuna biitlid on mu suur armastus, siis Abbey Roadi olen külastanud. Küll aga mitte stuudiot ennast. Ehk kunagi…

Ma tuleks korra tegelikult oma Põlvas käigu juurde tagasi. Nimelt jäi mulle selle külje all Mammastes silma ööklubi nimega Life. Kui rääkisime enne sinu lavapersoonist ja sellest, kes sa oled lavalt eemal, siis kas sa oma tavaelus kunagi Life'i ka oled sattunud?
Vastus sinu küsimusele on jah, ma olen Life'is käinud, aga see juhtus siis, kui ma olin vanuses 16–19. Toona olid väga popid 16+ peod, aga need jäidki minu diskoteegis käimise karjääri eredaimateks kordadeks ja pärast seda ei ole ma eriti üldse klubisid külastanud. Parema meelega käin baarides, kui saab käia. Mingi osa klubikogemusest on ebameeldiv just põhjusel, et muusika on neis alati metsikult vali ja kuna ma olen muusik, siis pean oma kõrvu hoidma. Kõrvad on muusikaga tegelevale inimesele üks olulisim töövahend ja kõrvakahjustust ei ole üldse keeruline saada. Klubipidajad võiksid ise ka selle peale mõelda, et see pole pikas perspektiivis jätkusuutlik.

Suvi on muusikute jaoks kõige kiirem aeg. Kui sa parasjagu tööd ei tee, siis milline su tulevane suvi välja näeb?
Loodetavasti saan veeta palju aega Põlvas. Visata vaheldusena jalad seinale, puhata, rulluisutada ja ujuda Palokal. See kõlab juba mõttes nii hästi. Keegi ütles kunagi, et ole ettevaatlik sellega, mida soovid – see võib täituda.

RITA RAY SUVISED ESINEMISED

20. juuni, Rita Ray, ERMi Suvelava Tartus
2. juuli, Rita Ray, SUME Festival
3. juuli, Rita Ray, Võnge Festival
17. juuli, Rita Ray & Pärnu Linnaorkester, Villa Ammende Pärnus
23. juuli, Rita Ray & Kristen Kütner duo, Triigi Filharmoonia
26. august, Rita Ray, Maarjamäe loss

Rohkem kontserte leiab Rita Ray ja Funk Embassy Facebooki lehtedelt: *facebook.com/ritaraymusic* ja *facebook.com/estonianfunkembassy*

AGRILOGISTIKA JA ARHELIITIKUM. TIMOTHY MORTONI VEIDER ESSENTSIALISM

Kas maa ikka on tühi leht, kuhu inimeste ihasid projitseerida?
Kas alati tasub võidelda loodusliku iseolemise vastu – võidelda *maaga* (nii linnas kui ka maal)?
Püüame läheneda asja tuumale Timothy Mortoni „Tumeda ökoloogia" abiga.

Kirjutas **Hasso Krull**, illustreeris **Dylan Michilsen**

1

Essentsialism on kurjakuulutav mõiste. Igaüks võib vaidluse käigus vihastada, ja kui mõistlikke argumente enam ei jätku, käratab ta teisele: „Sa oled loll!" Selline afekt läheb peagi mööda, sõbrad lepivad jälle ära, isegi peretüli võib leida lahenduse, aga kui sõnasabast kinni võtta, võime ikkagi küsida, kas hüüatus oli õigustatud. Ja kui selgub, et mul ikkagi oli milleski õigus, ma lihtsalt ei leidnud sel hetkel veel õigeid sõnu, siis seisangi essentsialismi teelahkmel: kas „loll" oli lihtsalt juhuslik kihvatus, mõtlematu sõnakõlks, mis lipsas parajal momendil üle huulte, või on sel midagi pistmist ka teise inimese olemusega, sest minul ju ikkagi oli *olemuslikult* õigus? Kas *lollus* võibki olla teise olemus, tema essents? Kui olen nüüd piisavalt lohakas ja vastan sellele jaatavalt („no muidugi, ta on üks vana *loll*"), siis kehastungi korraks essentsialistiks. Minu peale sülitab **Jean-Paul Sartre**, sest ma olen hüljanud maksiimi „eksistents eelneb olemusele" (*l'existence précède l'essence*)[1]; mulle äigab fallibilismi kaikaga **Karl Raimund Popper**, sest ma olen avatud ühiskonna vaenlane; isegi mõned feministid vaatavad viltu, sest kuigi minu hüüatus on suguluses lausega „mehed on sead", võiks mul peagi suust välja karata mõni fraas stiilis „kuradi kanaaju", „igavene lits" jne.

Morton kinnitab, et kui ma ikkagi usun asjade reaalsusse, hoolimata sellest, et nad jäävad mulle nähtamatuks, on tegemist teatavat tüüpi veidra essentsialismiga.

Inimeste kollektiiv – erinevalt näiteks mesilastest – nähtavasti ei tea enam, mida ta teeb, või siis see teadmine on modernsuse perioodil kuhugi kaotsi läinud.

Foto: Gabriela Urm

Hasso Krull on luuletaja, mõtleja, tõlkija, toimetaja, kriitik ja esseist, kelle huvide ringi piiritlevad filosoofia, mütoloogia, antropoloogia ja psühhoanalüüs.

Seega võiks väita, et essentsialism algab juba igapäevasest suhtlemisest. Samuti on selge, et essentsialismi tõttavad kõige ägedamalt kaitsma need, kelle meelest vaenukõne ongi sõnavabaduse tipp, ja mingil juhul ei tohiks halvustada sõnu „neeger", „pede" või „tibi", sest need väljendavat millegi sügavamat olemust. Heakene küll. Ometi on essentsialismil ka oma filosoofiline mõõde, filosoofiast ongi sõna pärit ja tähistab vana ning auväärset traditsiooni, mille alguspunktiks peetakse kokkuleppeliselt **Platoni** ideedeõpetust. Kõige lihtsamalt võiks seda seletada nõnda: kuigi ma ise arvan teadvat, kes ma olen ja kuhu kuulun, on mul veel mingi kaasasündinud olemus, sügavam essents, mis tegelikult määrab minu identiteedi, jaaab siin palju ruumi spekulatsiooniks. Kus lõpeb olemus ja algab nähtumus? Mis on ikka veel substants ja mis juba aktsidents? Selle määratlemine oleneb suuresti mõtleja muudest kalduvustest, mis sageli jäävad välja ütlemata või öeldakse välja ilustatult või poolikult. Niisiis pole essentsialismivastane vaen siingi sugugi põhjendamatu. Ühtlasi saab aga selgeks, kui raske on essentsialismist täielikult pääseda, sest kuidas minna mööda lapselikust usust, et asjad siiski on need asjad, mis nad päriselt on, isegi kui nad vahel käituvad imelikult. Selleks on vaja mitut ratsukäiku ja vangerdust. Näiteks võib essentsialismile vastandada nominalismi (nimed on pelgalt nimed, mitte universaalid), samastada siis essentsialismi idealismiga ja nimetada ennast ikkagi paradoksaalselt „realistiks" (nagu Popper tegigi).[2] Aga see on ilmselgelt libe tee, kuna nõuab väga kindlat kokkulepet selles, mis on õieti „reaalsus". Kui sellist kokkulepet ei ole või see on vankuma löönud, oleme jälle algseisus tagasi. Aga kas ikka samamoodi? Milline on see algseis nüüd?

2

Mõni aeg tagasi pakkus **Timothy Morton** välja vormi, mis võiks algseisu teisiti kehtestada. Ta nimetab seda *veidraks* essentsialismiks (*weird essentialism*). Veider essentsialism vastandub mõtlemisele, mis eeldab, et kuna asjade sisim olemus on meile kättesaamatu, tuleb meil tegeleda vaid küsimusega, kuidas vastab meie maailmanägemine tegelikkusele. Sellist mõtlemist on hakatud hiljuti nimetama korrelatsionismiks ning selle lähtepunktina osutatakse **Immanuel Kantile**. „Kui asi on reaalne sedavõrd, et ma pean selle eksistentsis veendumiseks külmkapi ukse lahti tegema, järeldab korrelatsionist sageli, et *see ei eksisteerigi reaalselt*."[3] Niisugune selgitus lähtub lihtsast võrdpildist. Kui panen külmkapi ukse kinni, ei saa ma kunagi kindel olla, kas lamp külmkapis kustub või jääb põlema; siit edasi võib spekuleerida, et ma ei saa kindel olla ka selles, kas külmkappi pandud asjad seal ikka veel alles on. Asjad võiksid ju ilmuda alles siis, kui ma ukse uuesti lahti teen, vastates lihtsalt mu taju ootustele. Morton kinnitab nüüd, et kui ma ikkagi usun asjade reaalsusse, hoolimata sellest, et nad jäävad mulle nähtamatuks, on tegemist teatavat tüüpi essentsialismiga – kuid see essentsialism on veider, sest ta ei järgi üht loogilist reeglit, vasturääkivuse välistamise seadust. Kui ma kujutan ette, et külmkapis on juust, saan ma seda ettekujutust hõlpsasti kontrollida, tehes külmkapi ukse lahti; kas reaalsus vastab minu ootusele või mitte, küsimus on igatahes lahendatud ja mingit vasturääkivust pole, sest vastus on kas jah või ei. Mul pole vaja mõtiskleda, kas külmkapis peitub midagi veel, kuigi ma tõesti ei tea, kas lamp kinnise ukse taga ikka veel põleb või mitte. Kui ma aga eeldan, et külmkapis *on midagi* ka siis, kui ma selle ust kunagi avada ei saa, olen vasturääkivuse välistamisest mööda hiilinud – olen võtnud omaks teatava essentsialismi, usu külmkapi varjatud olemusse.

Miks on Mortonil vaja veidrat essentsialismi? Seda nõuab teatav maailmavaateline hoiak, mida Morton nimetab ökognoosiseks. Ökognoosis lähtub arusaamast, et asjade olemine ja nende ilmumine on omavahel tihedalt põimunud: moodustub „kummaline silmus" (*strange loop*), tagasiside lakkamatu ringlus, kus inimlik puutub kokku mitteinimlikuga, olles haaratud millestki võõrast ning teistsugusest, nii et tekib teatav „heteroafektsioon".[4] Ökognostilist lähenemist on aga hädasti vaja, et mõista meie planeedil toimuvat ilma spekulatsioonide taha peitu pugemata. „Maa ei ole lihtsalt tühi leht, kuhu inimeste ihasid projitseerida… Meil tuleb uuesti läbi mõelda, mis on asi."[5] Kui väita, et inimesed on olemas ja nad on tekitanud antropoteseeni, puurides maa sisse auke, on see väide Mortoni meelest essentsialistlik ja nõuab uut moodi ökoloogilist teadlikkust, mis ei lihtsusta asjade olemist, vaid muudab neist mõtlemise pigem keerukaks. „Ökoloogilist teadlikkust on kõige parem seletada intiimsuse kaudu: see pole mitte tunne, et me kuulume millessegi suuremasse, vaid tunne, et me oleme teistele eluvormidele väga lähedal, isegi liiga lähedal, et nad on otse meie naha all."[6] Ökognoosis algabki ärätundmisest, et meie ümber ja meie sees on asju, millest me ei saa lihtsalt vabaneda või lahti öelda – on olemas teised olendid, kellele tuleb passiivselt häälestuda, et saaksime ka tulevikus nendega koos eksisteerida.

Sellise kooseksisteerimise kõige selgemaks näiteks on võib-olla sümbioos. „Eluvormid ei ela lihtsalt meie kõrval, nad elavad meie sees. Oleme võõrad iseendale. Nii ligidal on teine. Ökoloogia tähendab intiimsust."[7] Sümbioos tähendab kooselu millegi tundmatuga, mida me ei suuda kunagi täielikult tunnetada, kuid mis on ometi meie sisim olemus. See tundmatu on niisama elus kui meiegi, ta on isegi rohkem elus, sest meie elu ei saa ilma temata jätkuda, tema võib aga edasi elada meietagi. Niisuguse läheduse äratundmine tekitab algul iiveldust, seejärel ängi ja rahutust. Veel imelikum on aga mõelda inimestest planeedi mõõtkavas. „Justkui saaksin ma äkki aru, et olen zombi – või õigemini, et ma olen tahes-tahtmata ühe zombi koostisosa. Kui käivitan auto, ei kavatse ma eluvorme isiklikult hävitada… ega ole mu toimingul ka mingit statistilist tähendust. Ja ometi on häiriv ja salapärane tõsiasi, et Maa mõõtkavas on miljardeid käsi, mis iga minut keeravad miljardeid siütevõtmeid, käivitades miljardeid mootoreid ja põhmesilastest – nähtavasti ei tea enam, mida ta teeb, või siis see teadmine on modernsuse perioodil kuhugi kaotsi läinud. Rapsitakse huupi, ja enda kehestatud asutustest ei osata enam vabaneda, justkui ei osataks välja pääseda enda püstitatud hoonest.

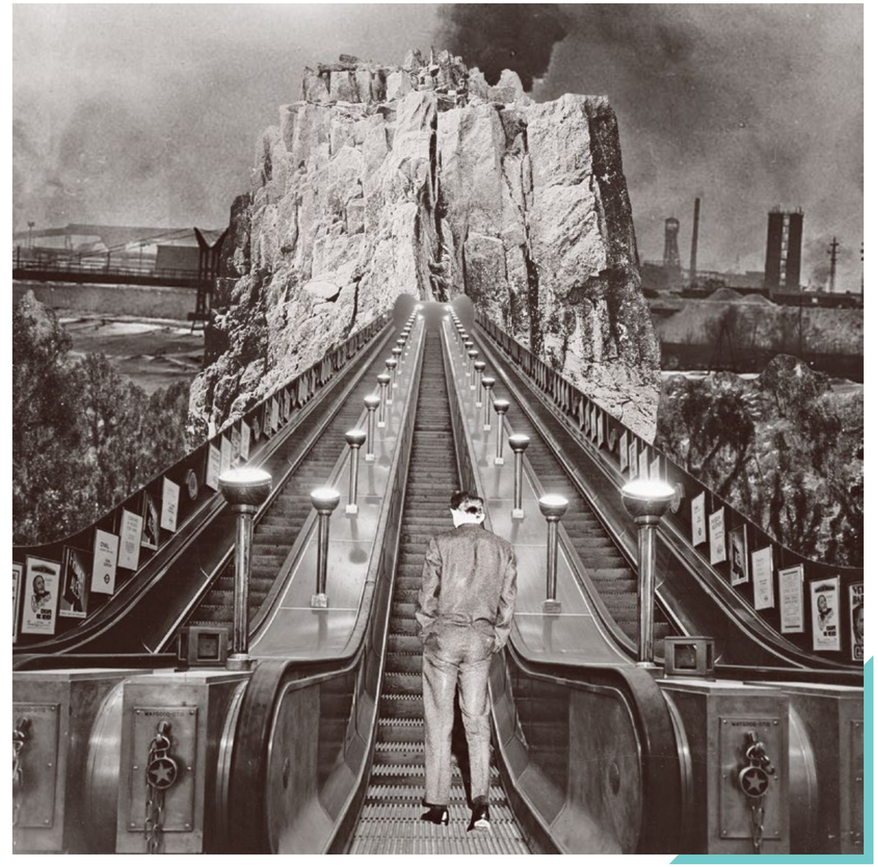

Seda aktuaalset olukorda ei seosta Timothy Morton siiski ainult modernsusega. Muutus on toimunud palju varem, juba neoliitikumis, ja on otseselt seotud põllumajanduse ja karjakasvatuse tulekuga. Koos sellega ilmus uus mõtteviis, mis on Mortoni meelest ka antropoteseeni lähtekoht. Seda mõtteviisi on ta nimetanud *agrilogistikaks*, põllumaa ja karjamaa logistikaks, mille põhimõtteid tuleks nüüd kontrastiivselt teadvustada, kui hakkame mõtlema sellele, kuidas tulevikus teiste justades just sellega Kuuenda Massilise Väljasuremise Sündmuse. Ning mõned selle zombi liikmetest teadsid juba vähemalt kuuskümmend aastat tagasi, et inimeste süsinikuemissioon tekitab probleeme."[8] Kuues väljasuremislaine on meile sedavõrd ligidal, meie jaoks sedavõrd kohal, et tekib õigustatud küsimus, kuidas me seda üldse ei taju. Kuigi tegemist võib olla meie endi väljasuremise algusega. Seni on olnud kombeks arvata, et erinevalt muudest eluvormidest on inimest õnnistatud teadvusega, mis võimaldavat isegi teadlikke valikuid teha. Aga kas see on ikka tõsi? Või on teadvus üksnes oletus, mida ei saagi kindlaks teha?

Agrilogistlik ruum kujutab endast lakkamatut sõda kõige aktsidentaalse vastu, umbrohu vastu, harimata maa vastu – ühesõnaga, loodusliku iseolemise vastu.

3

Aga ehk siiski nii ei ole. Ehk on inimesed siiski teadvusel, ehk on paljudel ka head tahet ja mõnel koguni mõistust. Kuid inimeste kollektiiv – erinevalt näiteks elusolendite ja ümbritsevate ökosüsteemidega hästi läbi saada. Nii saame moodustada „tulevase kooseksistentsi loogika substruktuuri".[9]

Agrilogistika põhineb kolmel filosoofilisel aksioomil.
(1) Vasturääkivuse välistamise seadust ei tohi rikkuda.
(2) Olemasolu tähendab lakkamatut kohalolu.
(3) Olemasolu on alati olulisem kui olemise mis tahes kvaliteet.

Morton nimetab vasturääkivuse välistamist „seaduseks", sest see aksioom ei tulene igapäevasest kogemusest, vaid nõuab spetsiaalseid ettekirjutusi, mis selle reegliks muudaksid. Tegelikkuses on enamik asju korraga nii üht kui ka teist, nii et vasturääkivust tuleb illustreerida täpselt valitud näidetega stiilis „must ei ole valge", „maa peal saab käia, vee peal ei saa käia" jne. Aksioomil on aga selge põllumajanduslik taust: maa tuleb jagada põllumaaks ja üles harimata maaks, taimed kultuurtaimedeks ja umbrohuks. Kultiveeritav pind annab substantsi mõiste, kõik, mis seal kasvab, on aga substantsi atribuut või aktsidents. „Agrilogistlik algoritm koosneb paljudest allrutiinidest: tuleb kõrvaldada vasturääkivus ja anomaalia, kehtestada piirid inimliku ja mitteinimliku vahel, maksimeerida olemasolu kui tähtsam ja kõrgem olemise mis tahes kvaliteedist."[10] Agrilogistlik ruum kujutab endast lakkamatut sõda kõige aktsidentaalse vastu, umbrohu vastu, harimata maa vastu – ühesõnaga, loodusliku iseolemise vastu. See on Vargamäe Andrese lakkamatu võitlus maaga, meeletu püüd kõike üles künda, üles harida, nõnda et seal kasvaks ainult see, mis on vägisi kasvama pandud. Samalaadne on tänapäeva pöörane tung kõik looduslikud ressursid võimalikult kiiresti rahaks teha – meenub aastatetagune reklaamlause „seisev mets on nagu lodev mees, vabane temast kohe". Kui kuskil keset linna on vaba plats, millel kasvavad võililled, tuleb see asfalteerida ja parklaks muuta – sest see plats kas on linnaruumi osa või mitte, vahepealset pole olemas.

Agrilogistika teine ja kolmas aksioom on omavahel silmanähtavalt seotud. Olemasolu määratlemine lakkamatu kohaloluna tingib „kohalolu metafüüsika", mis on tihedalt seotud üleilmse soojenemise ajalooga. Kohalolu metafüüsika on tulevase kooseksisteerimise paratamatu vaenlane, nagu selgitas juba dekonstruktsioon. „Põld on siin: ma võin künda, võin külvata seda või teist või mitte midagi, lasta karja koplisse, ometi jääb ta lakkamatult samaks. Kogu süsteem on üles ehitatud lakkamatu kohaloluna, mis on rangelt piiritletud ja mitteinimlikest süsteemidest eraldatud."[11] Sellest kohalolu metafüüsikast tuleneb eksistentsi väärtustamine tema enese pärast, sõltumata sellest, milline on selle eksistentsi kvaliteet. „Agrilogistlik eksisteerimine tähendab paljast olemasolemist kõige lihtlabasemas tähenduses. Nähtumustel pole mingit tähtsust, olemus ju püsib. Agrilogistika on vaesestumine niihästi ühiskondlikus kui ka ontoloogilises mõttes."[12] Tegu on mõtteviisiga, mis põhimõtteliselt elalstab lagedat ja ühetaolist kõigele kirjule, keerukale, lopsakale ja mitmekesisele. Lihtne, selge ja ühesugune on kasulik, ülejäänu aga kahjulik, sest see on mõistatuslik ja salapärane, mitmeti mõistetav ja täis vasturääkivusi.

Seepärast ütlebki Morton, et tulevase kooselu eelduseks on agrilogistlike aksioomide teadvustamine. Kuni need toimivad ebateadlikult, ei saa nendest ka vabaneda, sest neid rakendatakse automaatselt justkui jumalikku ettemääratust. *Future coexistence accepts contradiction and ambiguity* – tulevane kooseksistents võtab omaks vasturääkivuse ja kaksipidisuse.[13] See tähendab ühtlasi, et pole olemas ühtainust retsepti, mis sobiks kõigile ühtmoodi ja mida saaks eksportida valmis paketina, nii nagu on üritatud eksportida „arengut", „progressi" ja „demokraatiat". Paketi eksport oleks juba iseenesest agrilogistlik. Agrilogistikast ei pea minema edasi ega astuma tagasi. Selle asemel on vaja erinevaid struktuure, erinevaid temporaalsusi. Need struktuurid ja temporaalsused on juba praegu olemas, mõnikord päris nähtavad, mõnikord alles nähtamatud. Kuid nende leidmiseks ja võimendamiseks on vaja veel üht võimalikkuseruumi, mis on agrilogistlikust ruumist korraga võrratult ürgsem ja erutavalt uudsem.

4

Arheliitikum – kes on sellisest ajajärgust midagi kuulnud? Kas see on ajalooline või eelajalooline? Millal see algas? Ja kas see on kunagi lõppenud? Kas neoliitikum tühistas arheliitikumi? Või on arheliitikum tulnud neoliitikumi välja vahetama?

jätkub >

< eelneb

Küsimuste kobar paiskub välja lihtsalt ühest sõnast, mis sarnaneb paari teisega. Neoliitikum, mesoliitikum, paleoliitikum – need on kiviaja eri järgud, sest kreeka *λίθος* tähendab kivi. Kõik need liitikumid on arheoloogide vaimusünnitis, sest muinasaja kihtides tuhnides ei leita enam puust või nahast esemeid, mistõttu jääbki mulje, nagu tollased artefaktid oleks alati olnud kivist. Kuid igal juhul on selline kiviaeg kadunud aeg, arheoloogide töö on kadunud aja otsimine, palju kaugemalt kui **Marcel Prousti** kadunud aeg – muistsest mälutagusest. Aeg-ajalt võib see neis tekitada müstilisi elamusi, kummalist tunnet, et mäletamatu muinasaeg on siinsamas, otse käeulatuses; mõnd mõranenud eset puudutades võib saada sellega kontakti. Aga see tunne on põgus ja möödub peagi. Välja kaevatud kiviaeg ei tule tagasi. Õigupoolest pole ta kunagi ära läinudki, vaid on maa all peidus ega anna ennast niisama lihtsalt kätte, labida liigutamisest ei piisa.

Arheliitikum pole kadunud kiviaeg, vaid just kiviaja püsimine, mitte küll massiivse kohaloluna, vaid, vastupidi, ebamäärase tajuna, et ka tänapäev ise on viirastuslik, ainult üks ülemäära võimsaks paisunud arvamus.

Arheliitikum on aga hoopis midagi muud. „Algrahvad ei ela laitmatult funktsioneerivas holistlikus harmoonias, kus rahutust ei tuntakski," kirjutab Timothy Morton. „Habraste, mõraliste kobaratena elavad nad rahutult teiste olendite keskel, ja need võivad olla kirved ja hobused, vihm ja vaimud, ilma taevase jumala või jumalkuningata. Eksisteeritakse elementaalselt koos. Kuna rahutus on aga ikka veel täiesti olemas – agrilogistika pole seda sugugi välja juurinud –, on meie lahknemine algrahvastest püsitu, ebakindel konstruktsioon. Me hoomame *arheliitilist* ruumi, mitte mingit traagiliselt kaotsi läinud paleoliitikumi."[14] Arheliitikum pole kadunud kiviaeg, vaid just kiviaja püsimine, mitte küll massiivse kohaloluna, vaid, vastupidi, ebamäärase tajuna, et ka tänapäev ise on viirastuslik, ainult üks ülemäära võimsaks paisunud arvamus. „Arheliitikum on võimalikkuseruum, mis võbeleb lakkamatult nende perioodide all, kohal ja ümber, mida me piiritleme kunstlikult neoliitikumi ja paleoliitikumina – ta võngub nendega kaasa. Uuema ja vanema kiviaja eristus näitab teatavat ökoloogilist ja sotsiaalset programmi. Seevastu arheliitikum ei olegi pärisnimi, sest see sõna ei märgi midagi kindlapiirilist, millel oleks rangelt defineeritavaid omadusi. Arheliitikum pole minevik."[15]

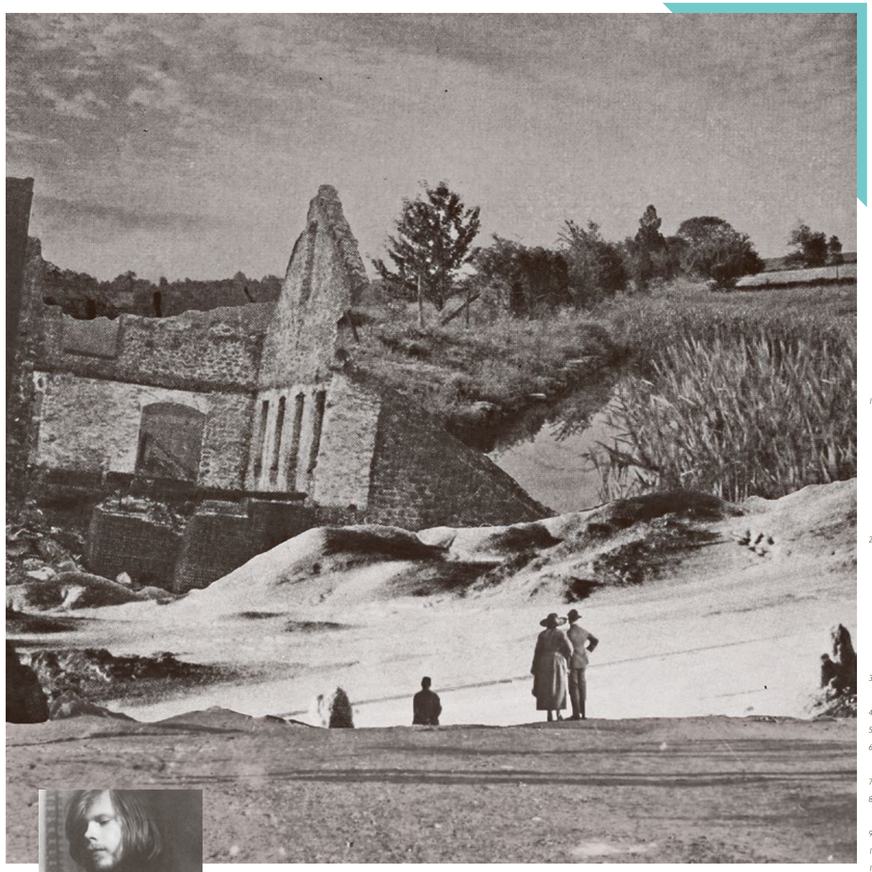

Dylan Michilsen on kollaažikunstnik, kes armastab kõike veidrat ja tumedat. Lisaks kureerib ta tumeda ja sürreaalse kunsti ajakirja Semioculus.

Morton tuletab arheliitikumi **Jacques Derrida** *arhikirjast*, mille filosoof arendas välja oma suurteoses „Grammatoloogiast" (1967). „Kummaliselt, sügavalt ja suurejooneliselt uurib Derrida tolles raamatus, kuidas on tõkestatud ja demoniseeritud üht sillerdavat kvaliteeti selle juures, mida ta nimetab kirjaks. „Kiri" ei seisne lihtsalt selles, et mingitele pindadele kraabitakse märke. Kõikjal toimib kirjana teatav diferentsiaalne mäng, eimiski vigurlik mäng, mis loob ja hajutab eristusi. Need eristused pole üksnes epistemoloogilised, s.t ei puuduta ainult keelt ja mõtlemist, vaid on ka ontoloogilised, tungides „luusse ja lihasse", nagu Derrida selle jõuliselt sõnastab."[16] Arhikiri eelneb kultuuri ja looduse, inimliku ja mitteinimliku rangele eristusele, selles „sumiseb juba üks kummituslik ökoloogiline vibratsioon, hoolimata arvukate lugejate püüdest lahterdada Derrida kas *idealismi* või *skeptitsismi* või *antirealismi* alla. *Arheliitikumi* termin üksnes võimendab pisut sedasama suminat, tuues juba olemasoleva selgesti nähtavale".[17]

Võime öelda, et arheliitikum on meie oma kiviaeg – see on see kiviaeg, milles elame ka meie, sest ta ei paigutu lineaarsesse aega. „Arheliitikum on triksteri ruum," ütleb Morton teisal[18], s.t ta on pigem müütiline ruum, mis on olemas ka ilma eksisteerimata. Kui agrilogistlik ruum tähendab sõda kõige aktsidentaalse vastu, umbrohu väsimatut väljajuurimist, soode ja rabade kuivatamist, putukate-mutukate tapmist, kogu maa elektrifitseerimist ja asfalteerimist, siis arheliitiline ruum pole kunagi nii ühemõtteline. Siin võib olemas olla see ja teine, must ja valge, selgus ja hämarus, ning miski ei pea vastuvaidlematult püsima ühe ja samana. Meie aed võib samal ajal olla meie mets, meie linn võib samal ajal olla meie park, meie kaubanduskeskus võib samal ajal olla meie kasvuhoone. Miski pole veel lõplikult otsustatud. Kui modernsuse angaarid varisevad, tähendab see ainult ühe maailma lõppu, mis kestmist ei väärinudki. Arheliitikumi leidmiseks pole vaja kuhugi minna. Arheliitikum on juba siin, ilma kohal olemata. Seda äratundmist kosutavadki Timothy Mortoni veider essentsialism ja tema tume ökoloogia.

[1] *Vt Sartre, J.-P. 2007. Eksistentsialism on humanism, lk 24. Sartre selgitab oma maksiimi nõnda: „See tähendab, et kõigepealt inimene eksisteerib, kohtub endaga, kerkib maailmas esile ja et ta defineerib end pärast. Kui inimene, nii nagu seda mõistab eksistentsialist, pole defineeritav, siis seetõttu, et esialgu pole ta midagi. Ta saab kellekski alles hiljem ja saab selleks, kelleks ta end peab. Seega pole olemas inimloomust."*

[2] *Täpsemalt kõneleb Popper „metodoloogilisest essentsialismist", millele ta vastandab metodoloogilise nominalismi: „Selle asemel, et teada saada, mis asi tegelikult on, ning selle tegelikku olemust defineerida, seab metodoloogiline nominalism eesmärgiks kirjeldada, kuidas mingi asi erinevates olukordades käitub, ja eriti seda, kas selle käitumises on mingeid korrapärasid." Popper, K. 2010. Avatud ühiskond ja selle vaenlased 1. Platoni lummus, lk 65.*

[3] *Morton, T. 2016. Dark Ecology. For a Logic of Future Coexistence, lk 64.*

[4] *Samas, lk 98.*

[5] *Samas, lk 65.*

[6] *Morton, T. 2013. Hyperobjects. Philosophy and Ecology after the End of the World, lk 139.*

[7] *Samas, lk 139.*

[8] *Morton, T. 2016. Dark Ecology. For a Logic of Future Coexistence, lk 35.*

[9] *Samas, lk 46.*

[10] *Samas, lk 46.*

[11] *Samas, lk 48.*

[12] *Samas, lk 51.*

[13] *Samas, lk 143.*

[14] *Samas, lk 80.*

[15] *Samas, lk 80.*

[16] *Samas, lk 80.*

[17] *Samas, lk 81.*

[18] *Samas, lk 87.*

26.–28. AUGUSTIL TOIMUB VIINISTU KUNSTISADAMAS ESIMEST KORDA KONVERENTS BIOTOOPIA. LISAKS HASSO KRULLILE ESINEVAD ETTEKANDEGA MITMED TEISEDKI MÕTLEJAD JA TEADLASED NII KODU- KUI KA VÄLISMAALT. KONVERENTSI ALUSMÕTE ON ÜHENDADA TEADUST JA KUNSTI UUTE MÕTTEMUSTRITE TÄRKAMISEKS. SEDAVIISI ON BIOTOOPIAL KA ROHKEM KUI KÜMNE KUNSTNIKU TÖÖDEST KOOSNEV RAHVUSVAHELINE KUNSTI- JA MUUSIKAPROGRAMM. TÄNAVUSE KONVERENTSI KOHTA LEIAB TEAVET AADRESSIL *BIOTOOPIA.EE*.

Filmiprogrammis „Öst-West Fest" ristuvad USA ja Nõukogude Liidu indiaanlaste teed

IVAR MURD

Sõpruse programm „Öst-West Fest" võtab luubi alla vesternid ja *östern*'id ning paneb need kaks raudse eesriidega eraldatud filmižanri omavahel dialoogi, kõrvutades klassikalist vesterni tema paroodiaga, indiaanlastega filme kummalgi pool ideoloogiat ja revisionistlikke linateoseid Ühendriikidest ja Liidust.

Külm sõda. Gigandid USA ja Nõukogude Liit katsuvad rammu varisõdades, Hruštšov laamendab kingaga ÜRO peakontoris ja raudse eesriidega lahutatud kinolinadel võitlevad kauboid ning indiaanlased igavestes ideoloogilistes preeriates ja steppides. Maa rapub, sadulad leegitsevad – ei ühtki rahupiipu, isegi mitte päikeseloojangut, mille suunas ratsutada.

Teisele maailmasõjale järgnenud ajal oli vestern, mida võib pidada lausa esimeseks „tõeliseks" filmižanriks, asunud USAs vaikimisi täitma moraalse šerifi rolli, moodustades sealjuures pea kolmandiku(!!!) Hollywoodi filmitoodangust. Esitades ja taasesitades lugusid, mis kinnitasid võitjate maailmavaadet ning positsiooni siin ilmas, tuginesid vesternid aja kokkuhoiu mõttes juba järeleproovitud stereotüüpidele: metsikud indiaanlased, ohustatud naised ja nähtamatud mustanahalised. Raha haistes asusid sotsialismivabariikides selle lääne filmižanriga dialoogi *östern*'id ehk ida vesternid, mis kasutasid seda peamiselt kui võimalust end Ameerikast eristada või siis niisama jänkisid parodeerida. Lihtsad ja head ahnetele kapitalistidele vastu hakkavad hõimurahvad, kuulsaid kauboisid sponsoreerivad karastusjoogid ja Metsiku Lääne lõpmatute preeriatega asendatud Venemaa kodusõja idastepid – sotsialismimaade publik oli vaimustuses.

Seitsmekümnendateks oli vestern läänes põhimõtteliselt surnud – žanriväsimus, Vietnami sõjas kogetud vägivald (USA kindralid nimetasid Việt Cộngi alasid tihti „Indian Countryks") ja siseriiklikud katsumused olid teinud vesternist millegi, mis ei olnud Watergate'i-järgsel ajastul enam tõsiseltvõetav. Tasa ja targu hakkas arenema stuudiote lüpsilehm. 70ndate identiteeditarbija ja „alternatiivsete elustiilide" sünniga arvati fetišeeritud indiaanlane viimaks Ameerika rahvaste sekka ning õige pea astus Dustin Hoffman kinolinal üles indiaanlasena filmis „Little Big Man", mis on sisult sama klišeerohke kui arvukad indiaanlastega *östern*'id, mille peaosa täitis õlitatud serbia „indiaanlane" Gojko Mitić. Siinkohal tuletaks meelde, et Nõukogude Liidus oli pornograafia keelatud – Mitić täitis auväärt ühiskondlikku rolli. Ent siiski, indiaanlane oli saanud viimaks peategelaseks, kuigi endiselt valge mehe kuues. Klassikalise vesterni, nagu John Fordi „The Searchers", tuhast tõusis revisionistlik vestern, mis on siiani elus. Kunagine sinisilmsus asendus kalgi moraaliga: õel pole ükski rahvas, vaid inimene. Hruštšovi sula ja Praha ülestõusu mahasurumise vastanduvad mõjud olid toonud idas ilmsiks ühiskonna vastuolud ja see absurdsus peegeldus ka NSV Liidu filmikunstis, mis ühelt poolt lahutas meelt ning kinnitas olemasolevat ideoloogilist riigikorda ning teisalt üritas olla tõsiseltvõetav kunstliik ja püsida dialoogis ülemaailmsete ajalootrendidega. Mainimist väärib kindlasti tõsiasi, et mida sügavamale Brežnevi aega *östern* liikus, seda õlisemaks Mitić muutus.

Üleval: kaader Nikita Mihhalkovi filmist „Kodus võõraste seas" („Своё среди чужих, чужой среди своих", 1974)
Keskel: kaader John Fordi filmist „Otsija" („The Searchers", 1956)
All: kaader Oldřich Lipský filmist „Limonaadi Joe" („Limonádový Joe", 1964)

***Programmi „Öst-West Fest" linastused toimuvad 14.–19. juunil Kinos Sõprus, Tartu Elektriteatris ja Jõhvi Amadeusis. Vaata lisa:* kinosoprus.ee**

UUS EESTI BIIT

KASSIKONTSERT

Foto: Todd Richter

Küsis **Mariliis Mõttus**

kassikontsert ehk Kirill Havanski ladus oma veebruaris ilmunud esimesele albumile tühjust, tühermaid, soppa ja igavust.

Kui aus olla, siis *trap* ei ole just esimene žanr, mida ma sinuga seostanud oleks. Seega, miks just *trap*?
Küsimus pole minu jaoks vist niivõrd *trap*'is kui just *mumble rap*'is ja selle esteetikas. Selles nähtuses, mis on osa tänapäeva kultuurikoodist. Ma ei usu, et see on juhuslik, et kõik või vähemasti paljud järsku pudistavad ja mõmisevad. Arvan, et tänapäeval nõutakse meilt kõige kohta oma arvamust, seisukohta, ideid, mõtteid (ja sellel on palju põhjuseid, sh sotsiaalmeedia). See on juba põhimõtteliselt nagu kohustus. Ent kui sa ei taha valida asjade suhtes poolt või seisukohta, sest maailm on niigi üks segane koht, siis seda tehakse sinu eest või, mis veel hullem, sind lükatakse arvamuse puudumise tõttu hoogsalt häbiposti. Ma ei tea, kuidas sul on, aga minul kindlasti ei ole kõige kohta oma arvamust. Ma olen suhteliselt loll ja harimatu.

Enamasti tahaksin ma mitte midagi teha ja mitte midagi arvata. kassikontsert ongi minu jaoks manifestatsioon mittearvamisest – mingi vend ilgub kusagil nurgas midagi, saadab mööda oma sisutühje päevi, igatseb ja vahib asju lagunemas. Ma tahan, et kuulajale läheksid korda eelkõige instinktiivne tunne, pildilisus ja atmosfäär, mitte ratsionaalne seisukoht, ilusad ja janunevad sõnad, mida sa kusagil räämas klubis niikuinii ei kuulaks või mida emale lastes tunneksid piinlikkust. Muusika on esmane, sõnad on teisejärgulised. Oleme vist kõik seisnud hallil argipäeval paneelikate vahel ja mõttetult mingit sopalompi vahtinud. Mina otsin seda tunnet.

Muusikaga oled sa ju tegelikult juba mõnda aega tegelenud ja teinud muu hulgas lavastustele helikujundusi. Plaaditki kõlab selline teatraalsemate atmosfääride kaudu loo jutustamine. Kuidas sa selleni jõudsid, et päris oma plaat sellises vormis ka teistele kuulamiseks paisata?
Olen mitu aastat tundnud, et tahaks avaldada mingit päris oma mussi. Mussi, mis ei oleks tehtud lavastaja visiooni järgi klassikalisele Itaalia lavale või *black box*'i ning mis üllataks minu sõpru ja oleks mingis mõttes ootamatu ka mu enda jaoks. Samas mingid ideed juba käisid peas, mingid asjad inspireerisid ja mingid pildid tõmbasid juba varem. Viiruse tõttu kodus istumine ja maailmast ära lõigatud olek andsid sellele jõudsalt hoogu. Katsetasin eri stiilidega ja kukkusin, nägu ees, hiphoppi. Mind ennast huvitab muusika puhul eelkõige filmilikkus, ma tahan, et kuulaja oleks mingi massiivse pildi sees, sest sellised heliteosed lähevad mulle korda ja mõjutavad mind.

Lauri Tikerpe kirjutas su plaati arvustades, et sinul kui näitlejal oleks pirakas eelis räpi-*persona* loomisel, aga samas võib loomingu ehedusest eeldada, et äkki ongi kassikontsert päris Kirill. Kuidas sa ise seda kommenteeriksid? Kas kassikontsert on pigem järjekordne *persona* või ikkagi suurem tükk sinust endast?
Ma arvan, et iga roll/*persona* on ikkagi eelkõige suhe ümbritseva maailmaga, mitte väline *drip*. Mind ennast puudutavad eelkõige peenelt tehtud *persona*'d – need, kelle puhul sa näed mingit erilist, sind täiendavat maailmataju. *Persona*'d, kes on paksudes või olematutes värvides, lõbustavad mind heal juhul paar tundi. Ma ikka vist mõtlen neid asju, mida ütlen (iseaasi muidugi kui selgelt), aga ma ei saa öelda, et kassikontsert oleks Kirill, sest mul on tegelikult üsna hea diktsioon.

Kui sa nimetaksid mingeid tükke kultuurimaailmast või igapäevaelust, mis on siia plaadile saanud, siis mis need oleksid?
Muusikast on mind mõjutanud enim vist Arca plaat „Arca", Saluki „Властелин колец" ning Buriali „Untrue". Eriti see kummituslikkus, mis nendega kaasas käib. Samuti tooks artistidest välja Haski, Scriptonite'i, Boulevard Depo, The Caretakeri, ANIKV, Baby Keemi, Isaiah Rashadi, Shlohmo, maslo chernogo tmina, üldiselt ka tumeda elektroonika, Gaspar Noé, Jarmuschi varasemad filmid, Tarkovski „Stalkeri", tühjuse, paneelikad, tühermaad, sopa, nukruse, igavuse ja igatsuse.

Paide Teatris oli teil hiljuti projekt „Poeetilised konsultatsioonid", kus inimene sai teile helistada, te rääkisite temaga juttu ja lugesite kõige lõppu luuletuse. Kui selleks oleksid mõne kassikontserdi loo sõnad, mida sa seal lugema pead, siis mis lugu see oleks ja miks?
Valisime luuletuse olukorra, konkreetse vestluse põhjal. Mul ei olnud kunagi luuletust ette valitud, kuulasin inimest ja valisin jooksvalt, elava kontakti pealt. Oleks olnud üsna ebaaus seda ette mõelda, igav isegi.

Mis sul järgmisena plaanis on?
Tahaks, et visioon ja tulemus läheksid rohkem kokku, muss oleks täpsem, samas tahaks ka katsetada uusi vorme ning üllatada taas ennast (ja miks mitte teisi). Praegu teen hiphopi kõrvalt natukene ka *dub techno*'t. Millalgi peaks ka musavideo tulema ja kassikontsert tahaks suvelõpu muusikaga EP teha, aga eks näis, elu on *thicc af*.

Pane kõrv peale:
flow.page/kassikontsert

KUULA IDA RAADIOST

Foto: IDA Raadio

LIIN

LIIN on olnud juba üle seitsme aasta kolme sõbra pidu. Esimese peo ajal mängisid karvased protestiks klubi ees kitarri ja saal oli umbselt tossu täis. Saate tegijad Hannus Luure, Marten Limbach ja Niilo Leppik usuvad, et sellesama peokultuuri edasiandmise parim vorm on raadio. Eriti selline, mida entusiastid teevad väiksest kuudist. Seega oli loogiline samm liikuda edasi saatena – nüüd juba kolmandat aastat alates IDA esimestest hingetõmmetest.

„Kui on tuju, siis räägime. Kuna meil on lisaks kattuvatele huvidele ohtralt oma nišše, siis on peale kiirteel murtud biitide ja kaevusügavuste bassiliinide juttu ka muust. Näiteks sellest, kes kellega parajasti räpimaailmas tülitseb. Või Akonist, saiast, presidentidest, ilmast, konnadest, muudest loomadest, kunstist, poliitikast, elust, malest, Hiinast või üksteisest.
Kui ei ole tuju rääkida, siis laseme tümmi. Enamasti kiiremat, aga mõnikord ka aeglasemat. Peaasi et tunneks maksas. Mõnikord helistab ema pärast saadet, et küll oli rõve muusika. Muusika puhul on üleüldse tähtis, et see meeldiks eelkõige meile endale, kuid kindlasti vähemalt kümnele inimesele veel. Mõnikord imbub saadetesse ka häbitult sädelevat muusikat. Nii korra kvartalis teeme erisaateid, mis on inspireeritud mingist konkreetsest žanrist, artistist või piirkonnast." Järgmine „LIIN" on eetris 28. juunil kl 18.

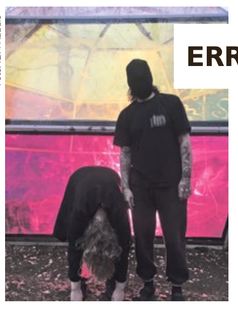
Foto: IDA Raadio

ERROR! ERROR!

„Error! Error!" on saade, mida panevad kokku Luke ja Madleen Teetsov-Faulkner. „Oleme tänulikud, et IDA Raadio on pakkunud meile platvormi ja toetust, et saaksime enda maitset ka teistele tutvustada. Muusika on olnud alati oluline osa meie suhtest, sest see on miski, mis on meile mõlemale väga südamelähedane. See pakub meile lõputut naudingut ning uue ja vana muusika avastamine on olnud meie jaoks miski, millega oleme tegelenud nii kaua, kui mäletame. Saate „Error! Error!" kontseptsioon on olla piiritu – me ei kirjuta endale ette, mis muusika seal kõlama hakkab. Samamoodi ei valmista me teadlikult ühegi saate või DJ-seti jaoks ette kindlat nimekirja sellest, mida mängime, et hoida pinget. Kuna teeme tihti ühiseid sette, siis ootame huviga, mida teine valib, ja reageerime vastavalt sellele. Nii on ka meil endal põnev ja värske. Usaldame ja austame üksteist ning tänu mitmekülgsetele huvidele on meie lähenemine pakkunud võimalust mängida mitmetel eri üritustel." Järgmine „Error! Error!" on eetris 10. juunil kl 16.

IDA ON KULTUURIPLATVORM, MIS TEGUTSEB *ONLINE*-RAADIO NING SÜNDMUSTE KORRALDAJANA TALLINNAS JA HELSINGIS. KUULA RAADIOT AADRESSIL *IDAIDAIDA.NET*.

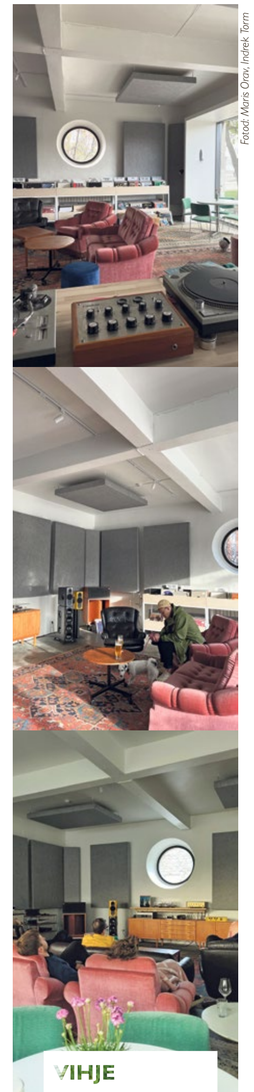
Fotod: Mars Orav, Indrek Torm

■■■■■ suurepärane / ■■■■□ väga hea / ■■■□□ hea / ■■□□□ mittemidagiütlev / ■□□□□ halb

Abraham Kenny – Eternal Life
(2021)
■■□□□
Kuulas Oliver Berg

Abraham Kenny (*AKA* The Diamond Blow) tutvustab end kui austraalia artisti, kes on elanud ja loonud aastaid muusikat Tallinna hüljatud kontserdisaalis ehk siis linnahallis. Nõukogude pärand on „Eternal Life'i" laulja-laulukirjutaja minoorsetes lugudes üsna rõhutatult kohal, aga see kõlab paratamatult läbi Lääne eksootikaotsingute prisma. See tähendab, et „Eternal Life" ei mõju sugugi nagu Tarkovski filmide heliriba ega vii mõtteid isegi hiljutise hittsarja „Tšornobõli" poole, rääkimata siis soojast nostalgiast, mida tekitab Vennaskond või Sõpruse Puiestee. Linnahalli tühjalt kajavad koridorid on siin pigem umbmäärane taust, millele artist joonib oma kurblikke küsimusi ja hüüdeid.

Kurva kuju rüütlitel on kahtlemata kunstis oma koht, aga alati on oht sel puhul end liiga tõsiselt võtta. „Eternal Life'ist" kõlab korduvalt üleliigset sirgjoonelisust, mis jääb ennekõike kriipima šabloonlikes sõnades. Helipilt napi akustilise kitarri ja hiilivate sündikihtidega võiks ju luua intrigeeriva kõlamaailma, aga atmosfäär on üllatavalt neutraalne – pole õiget tumedust ega eredust, pole teravaid produktsioonivõtteid ega tõelist *lo-fi*-tunnetust. Tervikuna kõlab „Eternal Life" täpselt sellena, mis ta reaalsuses on: üks austraalia noormees rändab Ida-Euroopas ringi ja salvestab teinekord muusikat. Ja väga tore on, et salvestab, loodetavasti salvestab veel, ainult et midagi põnevamat. Midagi sellist, mis peegeldaks rohkem ümbrust, kuhu ta oma teekonnal rändab, ja ehk mõnevõrra vähem rändaja loodud enesekuvandit.

Kiri-uu – Creak-whoosh
(Stroom, 2021)
■■■■■
Kuulas Lauri Tikerpe

Kui ma kunagi ülikoolis folkloristika kõrvalaineks võtsin, nägin kurja moodi vaeva, et see enda jaoks põnevaks mõelda. Paadunud *indie*-popi kummardaja kitsa kõrvaringi jaoks tundusid just rahvalaulud väheke villasena. Ei osanud ma neid näha sellisel kujul nagu eesti päritolu Austraalia maagiline etnoelektroonik Olev Muska ja tema loodud ansambel Kiri-uu. Belgias välja antud „Creak-whoosh" sisaldabki valikut Kiri-uu 1988. aasta debüütalbumi viisidest. Olev Muska ja Mihkel Tartu viskavad patsu Veljo Tormisele ning laotavad laiali kirju ja nüansirohke folktroonikavaiba. Vinüül-EP A-poolel sillerdab Olev Muska üks šefim šedööver „Tšimmairuudiralla", mis on pärit Muska 1985. aasta soolodebüüdilt, aga sõidab lepase reega ka pea 40 aastat hiljem. Kes oleks osanud arvata, et korpide lemmikjauramist „Kord elas mölder veski peal" võiks saada nii võimsa *lo-fi electro banger*'i poolpudikeelse lapsevokaali ja psühhedeelse sündivooga. EP B-pool imeb meid aga postapokalüptilisse külakoori hüpnoosi. Korduvad viisijupid mõjuvad esialgu uinutavalt, aga tumedamad ja fataalsemad allhoovused löövad vaikselt häirekella ega luba valvsusel sõba silmale lasta. Nii kõlab näiteks mustava metsa taustal lapsepõlvest tuntud „Hällilaul", mis on lastud läbi kratsiva *distortion*-ploki. Samas pakatab aga „Ilus neiu kiigel" magusast nukrusest ja suvelubadustest.

Kui muusika on meie mälu, siis Olev Muska loodut ei maksaks unustada. Nii nagu tema pole unustanud oma esivanemate hingeviise.

Ajukaja & Mart Avi – Nolk
(Porridge Bullet, 2021)
■■■■□
Kuulas Tanel Matsalu

Ajukaja & Mart Avi alternatiivpopp on olnud alati hoolega viimistletud, samas mitte kunagi üleprodutseeritud ning alles on jäetud ka paras ports tahumatust. Seda elektroonilist ja hingestatud muusikat on püütud kirjeldada selliste siltidega nagu „veider *house*", „abstraktne *funk*", „futuristlik soul", „hüpnagoogia", „*crooner pop*". Maagilise duo helikosmos on endiselt otsiv ja uitlev ega mahu stiiliraamidesse. Kui nii mõnigi poppsühhedeelik mõjub enda ekstsentriliselt suurejooneliste ideedega lausa väsitavalt, siis Ajukaja & Mart Avi segatehnika afäärid on olnud piisavalt kompleksed, kuid mitte tarbetult keerulised. Sarnaselt kõigi eelmiste töödega võib tajuda ka uuel helindil kõrget kunstilist taotlust, kuigi siinsed gruuvid ei ole eriti piire nihutavad ja vaevalt see ka eesmärk oli. Kõlakeskkonnast leiab paljugi tuttavat varasematest koostöödest Ajukaja ja Maria Minerva vahel, kes võiksid ju veel kord kokku saada ja mõned uued lood purki panna.

Avi teatraalne vokaalikäsitlus on kadestusväärselt majesteetlik, märgata võib korralikku edasiarengut. Minevikus on tema hääl olnud ainuke asi, mille kallal mõned kriitikud on nokkinud – igaühele Avi bariton ei sobi ning see on mõjunud aeg-ajalt ka groteskselt. Ajukaja sürreaalsed helitekstuurid koosmõjus Avi laulmisega on igatahes üliefektiivsed. Panevad jala ikka korralikult tatsuma. Lase käia – tantsi nii, nagu keegi ei näeks! Kindlasti üks põnevaimaid hetki tänavu ilmunud eesti popmuusikas.

Kaisa Ling Thing – Läänemure lained
(2021)
■■■■■
Kuulas Gregor Kulla

Mõtlen sellest, kuidas mu vanaema endale näppu paneks. Mõtlen koledatest meestest ja ilusatest naistest. Ka maanteekraavis *slow beat Hawaiian reggae* taustal autokapotil lebamisest. Ja võib-olla ka iseendale näppu panemisest.

Proua Ling pareerib koduseid stagneerunud ja stigmatiseerunud vaateid läänehõngulise vodevillibluusiga. Viimane tekkis enne USA majanduskriisi 20. sajandi algul ning oli traditsiooni ja tööstuse vaheetapp – muusikast võis leida suurtes kogustes pooltoone, innovatsiooni, sünkretismi. Ling ütleb, et ajal, kui ees ootavad suured sotsiaalsed arengud või poliitilised kataklüsmid, on hea muutuse tööriistad tolmust puhtaks lüüa.

Album kaardistab Lingi, kuid ka ühiskonna tabusid laiemalt. Aga mitte alati, sest „Läänemure laineid" rikastavad muuseas portreelugu tädi Vilmast, Lingi vanavanaisale Konstantinile adresseeritud „Leskede kantri" ja kuulamissoovitusi pillav „Valge naine laulab bluusi". Kõike leiab! Sisulist mitmeküülgsust kordistab ka stilistiline: kõrva masseerivad klassikaline *big band*, 12/8 *slow blues* ja ka *pedal steel guitar*'i niiskust õhkav kõla. Albumi kolmandas loos soleerib *kazoo*!

Pealtnäha humoorikat ja sarkastilist albumit ei palista üksnes efekt ja komejant, vaid interpretatsiooniline kõrgetasemelisus ja tajutav loominguline vabadus, mis pakub ka küünilisemale kuulajale ohjasid, millest kinni haarata. Album annab au klassikalisele vormitunnetusele, mille reegleid ta nähvates ja (tänapäeval) mööda-pääsmatult murrab. Tekstid on mahlased ja läbitöötatud, mistõttu mõte ega kujutlus ei jää eales toppama.

Ma ei nõustu, et albumit kuulates tuleks lapsed naabrite juurde saata. Miks neid *teadmistest* eemal hoida? Miks eos tabusid sünnitada? Käsikiimlus on täiesti okei nagu ka lastetust toetav süvariik, millest… Millest ma jälle mõtlen.

Eri esitajad – Muusikat Ugala Teatri lavastustest
(2021)
■■■■□
Kuulas Vootele Ruusmaa

Veel tiivustatuna 100. sünnipäevast andis Ugala Teater välja heliplaadi, millele on koondatud palad eri lavastustest aastatest 1977–2018. Kogumiku on koostanud teatri pikaaegne muusikajuht Peeter Konovalov, valitud lugudele on loonud seaded Rasmus Puur ning neid esitavad VHK keelpilliorkester ja projekti kaasatud interpreedid.

Muusika on teatrilaval võimas meedium, olles lavastuse ja valitud esteetika teenistuses. Seetõttu muutub muusika funktsioon lähtuvalt kontekstist, mis määrab omakorda vastavad parameetrid – kas toetada või nihestada, pingestada või maandada laval toimuvat. Selline suhtekombinatsioonide võrgustik on dramaturgiliselt ääretult mitmeplaaniline ja nõudlik. Seepärast on igati kiiduväärt, et Ugala Teater on andnud võimaluse paladel iseseisvalt kõlada ning väärtustada ja tuletada samal ajal meelde heliloojate olulist tööd lavastuste väljatoomisel.

Lugusid esitavad Vaiko Eplik, Priit Võigemast, Tõnis Mägi, Ruslan Trochinsky, Andre Maaker, Argo Vals jt. Materjal pärineb sellistest tükkidest nagu „Kihnu Jõnn", „Kajakas", „Armastus kolme apelsini vastu", „Toomas Nipernaadi" jne. Plaadil kõlavad esitused on sisenduslikult laetud ja mõjusad, mistõttu lavastusi näinud vaataja saab kogeda taas emotsioone, mida nähtu tekitas. Instrumentaalpalad loovad vahelduva lainetusena dünaamika, andes õhku või hoopis täites helipilti intensiivse energiaga. Äramärkimist väärivad Tõnis Mäe ja Priit Pedajase tundlikud esitused, sugestiivselt mõjub Vaiko Epliku lauldud Sven Grünbergi „Armastame".

Kuulajatele jagub äratundmishetki ja vastukaaluks ka ootamatusi, sest Rasmus Puuri seaded lisavad karakteerseid nüansse, liites kauamängiva nii kompaktselt kokku.

YASMYN – YASMYN
(TIKS, 2021)
■■■■□
Kuulas Kaspar Viilup

Seni on mul tekkinud YASMYNi loomingut kuulates väike tõrge. Mulle on alati meeldinud tema muusikaline imago, kuid produktsioonides on jäänud alatasa puudu lummavast glamuurist, sealt on paistnud välja magamistoaproduktsiooni traagelniidid, mida ma kuulajana eriti näha ei taha.

Värskel TIKS rekordsi alt ilmunud kauamängival seda probleemi enam pole. Siin on viimse detailini lihvitud taustad, kuid need pole elutud ega steriilsed, vaid seal on piisavalt võrgutavat huligaansust, mis ei lase sel muutuda liialt parketikõlbulikuks.

RnB puhul muidugi ei saa vaadata mööda ka karakterist ja YASMYNil seda jagub. Ühel hetkel sosistab ta sulnilt kuulajale kõrva, järgmisel mõjub aga hoopis jõulise fuuriana. Tema muusikaline mina pole hetkekski staatiline, vaid pidevas liikumises-muutumises. Heameelt teeb seegi, et YASMYNi omanimelisel albumil pole klassikalises mõttes hittsingleid ega poplugusid, millega plaati laiemale kuulajaskonnale maha müüa. Motiivid ja muusikalised kujundid on kogu plaadi lõikes läbipõimunud, seega pühitseb „YASMYN" ka vähehaaval tähtsust kaotavat albumiformaati.

Paljuski esindab YASMYN seda, mida parim moodne *RnB* peakski endas peitma. Sa võtad mustrid, mis on hiphopis ja elektroonikas aktuaalsed, aga jätad neisse õhku ja ruumi, mingis mõttes ehk tõstad isegi fookusesse elemente, mis kaoksid muidu tihedasse muusikavoogu ära. Eesti kontekstis märgiline album, kindlasti ka YASMYNi karjääri seni parim materjal. Jääb ainult huviga oodata, mida ta järgmiseks teeb…

VIHJE

Maikuus avas Tallinnas Kalasadamas uksed Eesti esimene audiobaar nimega Sabin. Audiobaari kontseptsioon näeb ette, et erilisel kohal on loomulikult muusika ning seda parima võimaliku heliga. Nii on Sabinas olemas spetsiaalne kuulamisruum, toimuvad albumikuulamisõhtud ning plaanis on, et melomaanid hakkavad tutvustama oma lemmikuid, kuid saab ka süüa-juua ning lisaks tegutseb sama katuse all plaadipood Akord.
facebook.com/sabin.audiobar

Toeta jätkusuutlikku maailma-vaadet.

Reklaami Müürilehes.

Müürilehe lugejaskonna moodustavad peamiselt kõrgharitud noored vanuses 18–40, kelle väärtused ja harjumused on juba kujundamas ümber tööturgu, tarbimist ning sotsiaalseid suhteid. Tänapäeva noore jaoks on tähtsad nii julged sõnumid kui ka kanalid, millega ettevõtted end seovad. Reklaami müravabas keskkonnas ja loo oma ettevõtmistele tähendusrikkaid kontakte.

Julge eristuda ja vaata lähemalt: ***muurileht.ee/reklaam***

MÜÜRILEHT

TEHA SEDA, MIDA SA PEAD, JA OLLA SELLES, MIDA SA TEED

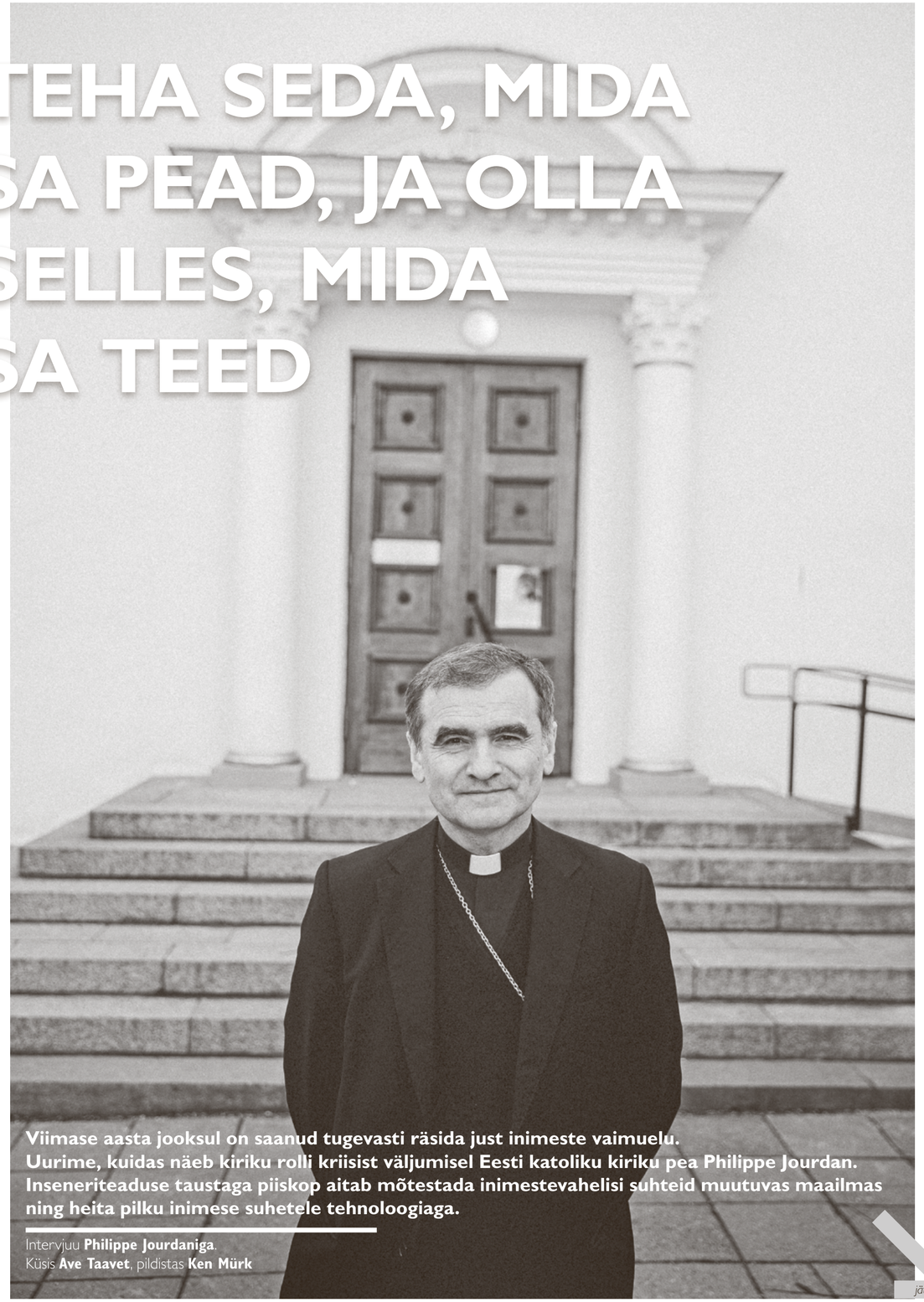

Viimase aasta jooksul on saanud tugevasti räsida just inimeste vaimuelu. Uurime, kuidas näeb kiriku rolli kriisist väljumisel Eesti katoliku kiriku pea Philippe Jourdan. Inseneriteaduse taustaga piiskop aitab mõtestada inimestevahelisi suhteid muutuvas maailmas ning heita pilku inimese suhetele tehnoloogiaga.

Intervjuu **Philippe Jourdaniga**.
Küsis **Ave Taavet**, pildistas **Ken Mürk**

jätkub >

< eelneb

Philippe Jourdan on pärit Gaskoonia ja Baskimaa piirilt, Eestisse jõudis ta 1996. aastal, siis veel peavikaari ülesannetes. Eesti roomakatoliku kiriku piiskopiks pühitseti isa Philippe 2005. aastal. Piiskopi nimetab ametisse Rooma paavst ja olemuselt ongi tegu kohaliku Vatikani esindajaga, kelle töö on siinse katoliku kiriku ja koguduse eest hea seista. Sümboolselt on piiskop aga apostlite otsene mantlipärija, nende töö jätkaja.

Kui inimene püüab tõlgendada oma elu viisil, et on mingi kuri jõud, kes korraldab talle kõiksugu probleeme, siis see teda küll Jumalale lähemale ei vii.

Juba veerand sajandit Eestis elanud kirikuisa on saanud oma tasakaaluka loomu, sooja huumori ja avara silmaringiga armsaks kirikuringkondadest väljaspoolgi.

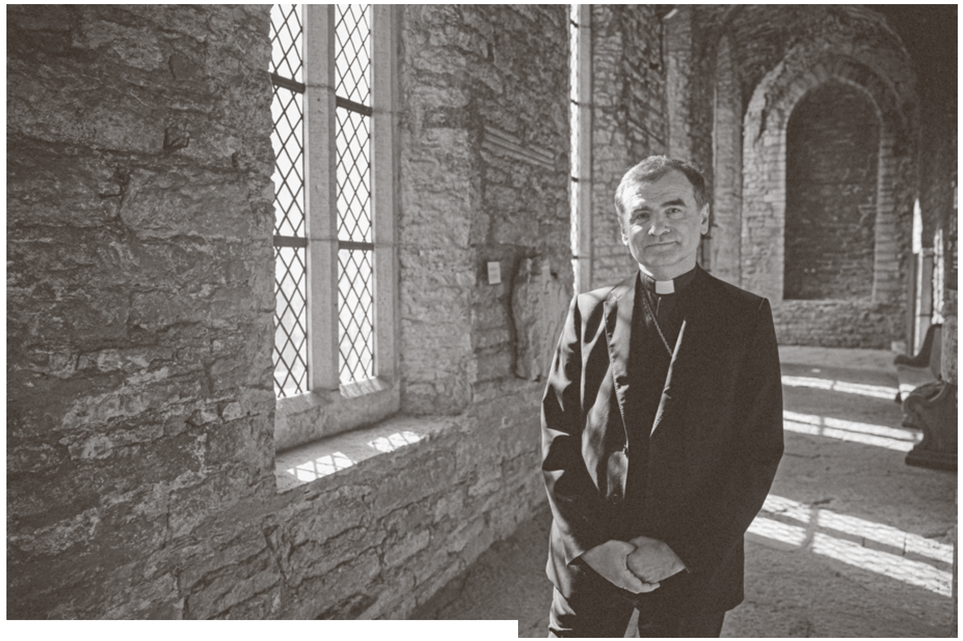

Minu meelest on see ilus, et terve ühiskond võtab vastutuse enda peale, püüab ennast piirata selleks, et kaitsta neid inimesi meie seas, kes on nõrgemad.

Ave Taavet töötab filmi „Silitada siili" kallal ja kirjutab raamatut insener Seenest.

Isa Philippe'i ühiskondlikku tegevust soosib ka kuulumine Opus Dei nimelisse kiriklikku organisatsiooni, mis seab olulisele kohale töö ja argielu sidumise, jumaliku pühaduse leidmise igapäevaelus.

Viimane aasta on olnud kummaline ja turbulentne kõigil elualadel ning kõigis tegevusvaldkondades. Seepärast alustangi üsna laia küsimusega: mis muutusi on viimane aasta toonud kaasa kiriku töös inimestega?

Muidugi raskendasid piirangud koguduse kollektiivset elu, aga individuaalne töö – võimalus kohtuda vaimulikuga, käia pihil, võtta vastu armulauda – õnneks jätkus. Kirikud ei olnud kinni lihtsalt põhjusel, et keegi Toompeal niimoodi otsustas, vaid seepärast, et oli reaalne oht. Kuna Jumala seadus ütleb meile, et „ära tapa", siis see tähendab ka, et „ära sea ohtu ligimese elu". Nüüd me arutame ja vaatame, kuidas sellest olukorrast tasapisi välja tulla. Oluline on jõuda iga inimeseni ja teada saada, kuidas see aeg on mõjunud ning millised on inimeste vajadused.

Raskustes on alati erinevad võimalused. On neid, kes näevad võimalust rohkem lugeda, näiteks vaimulikku kirjandust, või mõelda oma elu ja prioriteetide peale, aga ka teistsugune käitumine on inimlik. Natuke kibestuda või olla kõigi nende asjade pärast kurb, endasse kapselduda… See on see, mida teeb inimesega kannatus. Valik on selles, kas õppida kannatusest või lihtsalt kannatada ja kurta. Meie kirik püüab näidata, et kannatus ei ole ainult negatiivne. Kannatuse kaudu saame ka kasvada. Meie, kristlaste jaoks ühined sa kannatuse kaudu rohkem Kristuse ristiga. Me ei armasta kannatust, aga näeme, et sellega on võimalik ka midagi head teha.

Üks asi, mis praegu meediat jälgides silma torkab, on see, et hüppelselt on suurenenud kõikvõimalike valefaktide, vandenõuteooriate ja muu sellise hulk. Kas see võib peegeldada segasel ajal kasvanud vajadust mingisuguse ettemääratuse või korraldava jõu järele?

Kristlaste Jumal on kõige isa. Ta on armastuse isa. Ta ei ole selline, kes määrab meid kannatama. Kui inimene püüab tõlgendada oma elu viisil, et on mingi kuri jõud, kes korraldab talle kõiksugu probleeme, siis see teda küll Jumalale lähemale ei vii. Oluline on avastada positiivsust, mis on peidus isegi seal, kus meile tundub, et asjad on päris halvasti. Teine võimalus on põgeneda reaalsusest ja uurida vandenõuteooriaid, mis jätavad võib-olla mulje, et sa saad paremini aru, mis toimub, kuid tegelikult tekitavad hoopis rohkem segadust.

Kuidas muudab viimase aasta jooksul toimunud virtuaalmaailma jõuline pealetung ning avaliku ruumi virtuaalseks taandumine inimestevahelisi suhtlusviise ja üksteise tunnetamist?

Virtuaalne suhtlemine on mustvalge. Isegi siis, kui inimene esineb omaenda nime all, ei ole see väga reaalne või inimlik, kui sa ei näe teist inimest enda vastas. Kõik piirdub mõtete väljendamise ja jagamisega, aga see on tunduvalt vaesem kui reaalne suhtlus ja seetõttu muutuvad teatud mõtted või tülid vahel täiesti ebaproportsionaalseks.

Muidugi sisaldab see ka võimalust, ma ei eita seda. Seepärast toimuvad meil kõikvõimalikud jumalateenistused ja loengudki virtuaalselt, kuid see ei ole nii rikas kui reaalne sotsiaalne suhtlemine. Ma arvan, et pika aja jooksul muudab see inimestevahelised suhted kuidagi raskemaks, vähem inimlikuks.

Aga ma ei ütle, et kogu süü on tehnikal. Ma olen ise ka pigem tehnikainimene. Olen õppinud kaua just reaalaineid – füüsikat, matemaatikat – ning tean väga hästi, et kui me hakkame kõnelema numbrite keeles, siis see on väga piiratud. Tehnika ei saa pakkuda sulle rohkem sellest, mida ta suudab. Kui elad välisriigis ega valda selle keelt või tead sellest ainult kümmet sõna, siis midagi sa suudad öelda, aga sealt ei saa kasvada välja reaalset sõprust või inimlikku suhet, sest su keel on lihtsalt nii piiratud. Sa ei suuda paljusid asju väljendada. Arvutikeel on samuti piiratud. See on meile kasulik, aga ei saa asendada inimlikku suhtlemist.

Ma kuulasin intervjuuks valmistudes üle teie Öö-ülikooli loenguid ja mulle väga meeldis seal kõlanud mõte, et solidaarsus on voorustest suurim, sest ta ei ole individualistlik, vaid kaasab ka teisi inimesi. Mulle tundub, et praegu – ühiskondlike lõhede ja killustatuse ajastul – on see mõte olulisem kui kunagi varem.

Jaa, kindlasti.

Praegu on kõiksugu väiksemad ja suuremad konfliktid ning ühiskondlik keel muutunud teravamaks kui aastaid tagasi. Vähemalt mulle tundub niimoodi. Need suured ja ranged piirangud on aga ka teatud solidaarsuse märk. Minu meelest on see ilus, et terve ühiskond võtab vastutuse enda peale, püüab ennast piirata selleks, et kaitsta neid inimesi meie seas, kes on nõrgemad. Ma arvan, et möödunud aasta jooksul on meie ühiskond sellega solidaarsust üles näidanud.

See joonistas korraks taas välja inimestevahelised seosed – selle, kui tihedalt kõik on omavahel seotud.

Jah, ja me saame aru, et oleme oma ligimese elu nimel valmis päris palju ohverdama. Nüüd on aasta möödas ja inimeste egoism hakkab uuesti kerkima. On tunda, et see, mis oli eelmisel aastal kergem ja aktsepteeritavam, on raskemaks muutunud. Ma arvan, et need meeleavaldused, mida me siin ja seal näeme, on ka sellest tingitud.

Ma ise tunnen, et üks asi, mis aitab tulla toime selliste negatiivsete olukordadega, mille muutmiseks mul vahendeid ei ole ning mis üle pea käivad, on huumor. Küsingi siis, milline on olnud kiriku suhe huumoriga ja kas Jumalal on ka huumorimeelt?

(*Naerab*) Ma ei ole küll piiblist väga palju nalju lugenud. Aga inimese elu – minu elu näiteks – näitab küll, et Jumalal on huumorimeelt. Ta tekitab meie elus väga palju ootamatusi. Kui ma noor olin, oli minu tulevikuperspektiiviks saada inseneriks Pariisis. Sellega minu horisont piirduski. Nüüd olen ma hoopis vaimulik Eestis. Nii et vahel ma mõtlen küll, et Jumal on huumorimeelega.

Kui vaadata näiteks **paavst Franciscust**, siis temagi naerab sageli enda üle. Oma ametit võtab ta küll tõsiselt, kuid mitte ennast kui inimest. Üksi inimene ei ole nii tähtis ja suur, et ta ei saaks vaadata väikeselt distantsilt seda, mis temaga toimub. Ma arvan, et huumor algabki sellest, et ennast ei tasu liiga tõsiselt võtta – oma sõnu, arvamusi ja emotsioone. See on tervislik.

Mulle tundub, et tõsidusega kaasneb teatav jäikus, mis võib emotsionaalselt kiiremini murdumiseni viia, samas kui huumor pakub paindlikkust.

Jaa, just, see annab paindlikkust.

Huumor ei ole aga sama mis iroonia. Iroonia on huumor, mis on suunatud teise inimese vastu, ja iroonia võib ka õel olla. Huumor aga tähendab, et sa teed teise inimese elu kergemaks, ja see nõuab teatud empaatiat. See on suur erinevus – huumoris on empaatiat, iroonias ei ole. Kahjuks kasutatakse sageli liiga palju irooniat ja liiga vähe huumorit.

Eesti kirikus on ilmselt kõige lustakam kuju olnud Vello Salo. Mulle väga meeldis tema sõnastatud mõte: „Pühakud ei ole need, kes tegid erilisi asju, vaid inimesed, kes tegid tavalisi asju erilisel moel." See fookusenihe on oluline – idee, et meie argipäevades on kogu aeg peidus ime potentsiaal. Mis võiks julgustada inimesi praegu rutiini, väsimuse ja olmemurede kõrval seda katet kergitama, et leida enda jaoks üles need väikesed rõõmud?

Ma arvan, et usk ja religioosne elu on ehtne just siis, kui ta puudutab argielu. Seetõttu kõik sellised natuke ekstravagantsed mõtted, suured ilmutused ja haruldased nähtused on religioonis pigem kõrvalised. Just selline usk, mis aitab elada paremini oma tavalist elu – teha seda, mida sa pead, ja olla selles, mida sa teed –, on autentne ja reaalne. See on see, mis aitab inimestel paremini elada.

Ma arvan, et usk ja religioosne elu on ehtne just siis, kui ta puudutab argielu.

Selle asemel et mõelda praegu asjadele, mida me ei saa teha, kuigi tahaksime, peaksime püüdma mõelda asjadele, mida *saame*. Näiteks avastasin sel aastal, et mul on võimalik suhelda Zoomi kaudu oma vanematega, kes elavad kaugel Prantsusmaal. Varem ma isegi ei teadnud sellisest võimalusest. See on küll piiratud, kuid juba see, et ma saan neid näha, on teatud rõõm. Jumalat võib tänada ka selliste pisiasjade eest. Näiteks ka selle eest, et meil on täna ilus päike ja me oleme terved. On palju põhjuseid olla tänulik.

Kardetavasti mõjub praegune kriis negatiivselt eelkõige inimeste vaimuelule. Milline saab olla kiriku roll vaimsete pingete leevendamisel? Kuidas jõuab kirik abivajajateni?

Kirik saab aidata nii, nagu ta on alati aidanud. Väga oluline on see, et iga inimene peab rääkima ja tunnistama endale ja Jumalale asju, mis ei ole tema elus hästi läinud. Võimalus rääkida vaimulikuga, pihtimine on katoliku kirikus väga au sees. Olen näinud, kuidas inimene tuleb suurte muredega, kuid pihil need lahenevad. Või ta tuleb suurte teooriate ja süsteemidega, tahab sulle rääkida, et elu on absurdne ja pärast surma ei ole midagi. Sageli ei ole selle algpõhjus aga mõni suur filosoofiline avastus, vaid just isiklik probleem, ja kirik võib seal väga palju aidata.

Kirik on inimese jaoks alati olemas, piisab lihtsalt sellest, kui sisse astuda. Ja alati võib sealt leida kellegi, kes võtab sind vastu ja kellega saab rääkida.

Teine küsimus on muidugi, kuidas jõuda iga inimeseni. Vahel on nii, et just see, kes on vaikne, vajab kõige enam abi. Selle jaoks, kes tuleb ja räägib oma muredest, on asi juba poolenisti lahendatud. Kui inimene aga vaikib, siis on keerulisem temani jõuda. Ta ei ole see, kes sind otsib, ja ta ei hakka rääkima, kui ta seda ei taha. Muidugi püüab kirik ka nendeni jõuda, aga see ei ole alati kerge.

Mul oli rõõm lugeda teist Indrek Koffi kirja pandud portreeraamatut ja sealt jäi silma järgmine mõte: „Kirik ei peaks muutma ühiskonda, vaid pakkuma inimestele õpetust, mis aitab orienteeruda ja oma südametunnistuse kaudu ühiskonda mõjutada, kui ta seda vajalikuks peab." Ehk ühiskonna muutmine algab inimestest.

Just. Ma tuletan meelde, mida ütles kunagi **Calcutta Püha Teresa**, kui üks ajakirjanik küsis ta käest: „Ema Teresa, mida me peaksime muutma selles maailmas, mis meid ümbritseb ja kus on nii palju halbu asju?" Ema Teresa vastus oli, et esiteks peame muutma ennast, alles seejärel saab muuta maailma.

EESTI MUUSIKA- JA TEATRIAKADEEMIA
Kaasaegse etenduskunsti festival CPPM Manifestal esitleb:
AUDIORÄNNAK-ETENDUSTE SEERIA "KADUVAD RAJAD"
Kuula + jaluta + pane end proovile = kujunda linn ümber
Kõik 9 rännakut on avatud 10.-17. juunini Tallinna linnaruumis
manifestal.ee/rajad
CPPM MANIFESTAL
7 TASUTA RÄNNAKUT

ROKENROLL JA SOLIDAARSUS

***IN MEMORIAM*: VAHUR AFANASJEV (24. AUGUST 1979 – 10. MAI 2021)**

Indrek Mesikepp

Kui sa tunned kedagi paarkümmend aastat, on väga raske tõsta esile ühte olulist lugu, ühte seika, ühte mälestust. Neid pilte on palju. Tartust, Riiast, Brüsselist, Tallinnast, Kallastelt, Kasepäält ja mujalt…

Foto: Madis Veltman / Postimees / Scanpix

Vahuriga lähedasteks sõpradeks saamine käis kuidagi kiiresti. Justkui oleks olnud kusagil eelmistes osades eellugu, mis selgitab, kuidas kaks nii erinevat inimest nagu tema ja mina hakkasid üksteist usaldama. Aga see ei olnud telesari, vaid elu, mis on raamatuist ja filmidest kummalisem. Küllap oli eelduseks Vahuri loomus, sest mina olen paadunud introvert ja saapaninade põrnitseja. Ja mina olen vaid üks neist suure tsirkuse kreatuuridest, kellega Vahuril olid lähedased suhted. Üks neist, keda ta rahulikult kuulas, toetas ja kellega koos oli valmis ootamatuid avantüüre ette võtma.

Nende ridade kirjutamise ajal on maikuu. Vahur, kes elas aastaid Brüsselis, ütles kord, et lääne pool Euroopas on kevad omaette aastaaeg, kõik õitseb ja on teistmoodi kui Eestis, kus kevad on pigem talve ja suve sujuv üleminek. Lugedes aga Vahuri luulet – olen neil päevil lehitsenud korduvalt luulekogusid „Katedraal Emajões" ja „Eesti vaarao" – tuleb välja, et ta suutis panna mõjuvalt sõnadesse ka selle põgusa aja, kui Tartus ja Tallinnas lähevad puud õitsema ning õhk on pärast vihma värske ja lõhnab. Ja nüüd on see tema märgatud aeg käes, aga ei ole teda ennast. Kurb ja uskumatu. Mul on ikka selline tunne, et kui Vahur nüüd tagasi tuleb, siis on see aeg läbi ja sellest on kahju. Tema aga ütleks „rokenroll" ja teeks mulle etteheiteid liigse morbiidsuse pärast. Nõnda ta aeg-ajalt tegi. Vahuris oli nii palju elu, et mõelda temast teistmoodi kui elavast inimesest tundub täiesti vastuvõetamatu. Temas oli elurõõmu, aga ka tundlikkust kõigi elu võbeluste registreerimiseks. Vahuri luulet lugedes leiame lisaks meeldejäävaile kujundeile, sotsiaalsetele torgetele ja eneseirooniale ka sügavat inimlikku melanhooliat. Ei ole midagi imestada, et ta kuulas palju Kinod – ka tema kasvas üles nõukaaegses uuslinnas, ka tema astus neile tänavaile mässumeelse, aga poeetilise hingega noorena. Maailmavalutajana, kui teda ennast tsiteerida. Jah, ta suutis selle kõige üle ka sõbralikult muiata.

„Rokenroll" ja „solidaarsus" – need olid kaks väljendit, mida Vahur meie suhtluses sageli kasutas. Seda, kust viimane meie sõnavarasse tuli, ma isegi mäletan. Olin avastanud YouTube'ist Angelic Upstartsi loo „Solidarity" video ja saatsin talle selle lingi. Vahur töötas tol ajal Brüsselis, aga alati, kui ta oli Eestis käimas, jõudis kätte hetk, mil me kahekesi seda laulsime. Kaks toore viisipidamisega meest, aga ega Upstartsi lauljagi mingi koolitatud ööbik ole. Olen nüüd pärast Vahuri lahkumist seda lugu korduvalt kuulanud. Sõnad „and your friend becomes your brother" kõlavad väga täpselt ja üha valusamalt. Vahur oli ilma liialdamata nagu vend, ta oli kogu aeg olemas, lähedal või kaugel, aga temaga sai rääkida alati ja kõigest.

Me teame, et Vahur oli väga sõnatäpne luuletaja ja mitmekülgne prosaist, me teame teda kui isikupärast muusikut ja julgen arvata, et temast oleks võinud saada hea režissöör – ning mitte ainult amatöördokkide, vaid ka professionaalsete mängufilmide lavastaja. (Nüüd korraga meenus tema paranoiaparoodiline lühifilm „Tuvid – nuhtlus või needus", mida tahaks kohe uuesti näha.) Ta tegi palju, ei kartnud alustada ikka ja jälle täiesti uuel alal, kus tal ei olnud varasemaid kogemusi. Mis kõik jäi poolikuks või hoopis tegemata, me ei tea. Mu kõvakettal on kaks võluvalt amatöörlikku, et mitte öelda pööraselt lahedat laulu, mille Vahur palju aastaid tagasi omaette salvestas: „Ülo tuli kapist välja" ja „Ebaseksuaalne mees". Enamvähem samal ajal võttis ta linti ka sarnases võtmes, kiiksuga ja kummitama jääva loo, mille refrään kõlas: „Vaarao, vaarao, mida sa teed?" Soovitasin Vahurile, et ta võiks anda välja plaadi „Eesti vaarao", viitega Iggy Popi „American Caesarile". (Vahuriga suheldes tuli üldse palju ideid, nii häid kui ka lihtsalt veidraid.) Läks aga teistmoodi. Kui ta tegi mulle ettepaneku koostada tema järjekordne luulekogu ja tekstides oli rohkem kui korra juttu vaaraost, pakkusin välja, et „Eesti vaarao" võiks olla ta luulekogu pealkiri, joonistan pseudoegiptuslikud pildid ja kaanel võiks olla Vahuri tätuu, mis näeb välja ka nagu salamärk. Selline kergelt isikukultuslik müstifikatsioon, *cult* ja *camp*, võib-olla ka eneseiroonia, võtke ja mõtestage, kuidas soovite. Paraku andis raamatu välja Pärnumaa sarikirjastaja ja sellest uhkest kaaneideest ei olnud enam juttugi. Kontseptsioon vajus ühest otsast kokku, aga Vahur tegi juba sadat muud asja ja elu läks edasi.

Vahuri vanematel oli Peipsi lähedal suvekodu, mina elasin varases lapsepõlves Kallastel, nii et sellesse kanti olime mõlemad kiindunud. Seda, mille Vahuri kiindumus eesti kirjandusele lõpuks andis, teavad kõik – suurromaani „Serafima ja Bogdan". Sel kevadel saatis ta Loomingule kaksteist vaimukat Sibulatee juttu, mis ilmusid juba postuumselt. Nende tundetoon on romaaniga võrreldes sootuks erinev – kohati küll mõtlik, ent samas humoorikas, kohati ulmeline ja absurdne, kultuuriloo ja kohaliku ainesega lõbusalt mängiv.

Brüsseli-perioodil ütles Vahur, et lääneeurooplaste arusaama järgi on idaeurooplased kõik ühesugused – nii eestlastesse, poolakatesse kui ka sloveenidesse suhtuvad nad nagu Kusturica filmide mustlastesse. Vahuri enda neljakümnes sünnipäev Kasepääl oli, kui nüüd lubada mälul seda asja niipidi näha, justkui üks suur Kusturica romade pidu ja Vahur kandis romade kuningana tooli peal tantsides ja endale rummi pähe valades rolli suurepäraselt välja. See oli pidu, mille rohketest osavõtjatest vist kõigile jäi vaid ülivõrdes hea mälestus. Tagantjärele tundub, nagu olnukski see vana maailma viimane pidu.

Võiks ju öelda, et nii ongi kõige parem lahkuda – olles veel suhteliselt noor, parimas loomeeas, kõigi poolt austatud ja armastatud. Aga meil siinpool on ikkagi kohutavalt kurb. Kui Vahur ei ole elus, kes siis üldse on.

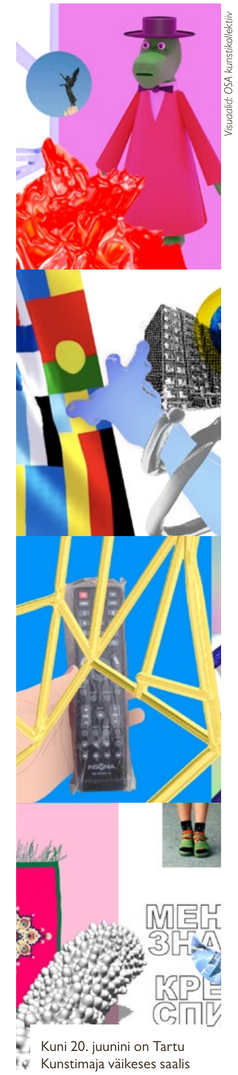

Visuaalid: OSA kunstikollektiiv

Kuni 20. juunini on Tartu Kunstimaja väikeses saalis avatud OSA kunstikollektiivi (Olga Makaronskaja, Sonya Isupova ja Anastassia Šarõmova) näitus „Kultuurikoodid". Projekt põhineb kolme eri taustaga noore naise kultuurilisel kogemusel, erinevuste kõrval ühendab neid aga postsovetlik taust ning emakeel. Info: *kunstimaja.ee*

02.—29.06.

SÕLTUMATU TANTSU FESTIVAL

2.–29. juunini toimub Telliskivi Loomelinnakus Sõltumatu Tantsu Festival, mis annab tantsugurmaanidele viimaks võimaluse vaadata ära STLi kevadhooaja kõik uuslavastused, mis on juba pikka aega publikuga kohtumist oodanud. 3 esietendust, 15 etendust ja 2 arutelu toimuvad Loomelinnaku kolmes mängupaigas: Sõltumatu Tantsu Laval, Vabal Laval ja Telliskivi rohelises saalis. Uute koreograafide sarjas „PREMIERE" esietenduvad Ingrid Mugu „Põlemine" ja Allar Valge „Love me Tinder", lisaks esitletakse Rene Kösteri ja Carmel Kösteri alternatiivmuusikali „veenus.me" ning Keithy Kuuspu „Läbi kukkumist". Kava ja piletid: *stl.ee*

04.—06.06.

EKA MAGISTRANDID VILJANDIS

Viljandis Koidu seltsimajas saab 4.–6. juunini näha EKA tudengite näitust „Teine vaatus", kus üheksa alustavat kunstnikku (Eestist, Euroopast ja Aasiast) täidavad oma loominguga teatrilava. Kohtume vanas teatrimajas unenäoliste sisekaemustega, mis paigutuvad reaalse ja sürreaalse piirimaile. Näitus jutustabki tühjaks jäänud teatrilavadest, mis said pandeemiaaja üheks sümboliks. Esindatud on nii maal, vitraaž, skulptuur, videokunst, *performance* kui ka tantsukunst. Kuraator Kerly Ritval. Info: *artun.ee*

05.06.

MIS TOIMUB TEISES TOAS?

Eesti Noorsooteatris esietendub 5. juunil Mari-Liis Lille ja Priit Põldma dokumentaallavastus „Teises toas", mis näitab, et vahel võivad kõige kallimad inimesed teha kõige rohkem haiget. Noortele (13+) ja täiskasvanutele suunatud lavastus on sündinud 37 intervjuu põhjal lähisuhtevägivalla ohvrite ja vägivallatsejatega, kuid kaasati ka valdkonna eksperte. Pärast 9. juuni etendust kohtuvad vestlusringis lähisuhtevägivalla eksperdid Kait Sinisalu ja Sass Henno. Uuri: *eestinoorsooteater.ee*

„Teises toas" Foto: Laura Pählapuu

10.06.

KALAMAJA KUNSTIUHHAA

Kalamaja muuseumi ja Pseudo Toursi rahvas on pannud kokku uue kahetunnise Kalamaja kunstituuri. Tegemist on lugudest ja kunstist läbipõimunud teekonnaga, mil nimeks „Kalamaja kunsti ja pajatuste uhhaa". Esimene jalutuskäik toimub 10. juunil kell 18 algusega Kalamaja muuseumi eest. Info, hinnad ja registreerumine: *pseudotours.com*

10.06.

MODERNNE RAHVUSLIK

Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemiast alguse saanud moeetendus OmaMood toob vaatajateni traditsioonilise käsitöö väärtused modernses võtmes. Ettevõtmise eesmärk on toetada kohaliku käsitööoskuse säilimist, avardada pärandi mõistet ja arendada jätkusuutlikku moedisaini. 2021. aastal kolib OmaMood internetti. Seitsme Baltikumi disaineri kollektsioonid filmitakse maikuus üles Heimtali muuseumis Viljandi külje all ja avaldatakse 10. juunil veebis. Silm peale: *fashionfestival.ee/omamood*

10.—13.06.

KUNST TÄNAVAL JA BUSSIS

10.–13. juunil toimuval tänavakunstifestivalil Stencibility loovad kunstnikud tänavugi Tartu linnaruumi arvukalt uusi teoseid. 10. juunil avatakse peagi lammutamisele minevas endise Pattaya klubi hoones näitus „Peitus" (kuraator Kadri Lind, osalejad Multistab, Stina Leek, GUTFACE ja Ajuokse kollektiiv), mida saab külastada ainult Stencibility ajal. Lisaks tiirutab ringi Ajuokse x SLÄP!-i näitusebuss, saab osaleda kunstilaadal, tänavakunstituuridel jne. Vaata: *stencibility.ee*

11.—13.06.

UGRIELU SÄNNAS

Võrumaal Sänna kultuurimõisas toimub 11.–13. juunini taas soome-ugri filmifestival FUFF. Filmiprogrammi on võimalik vaadata ka veebis, aga suitsusaunas leili visata ja kultuurikaaslastega juttu vesta saab ainult kohapeal! Kavas on „Viimane liivlane" (rež Mikko Piela) ja noorte lühidokumentaalfilmide kogumik „Rääkimata lood / Stories Untold", lisaks dokfilm eesti ungarlastest ning valik saami, ungari, eesti, soome ja väikerahvaste programmi lühifilmidest. Info: *fuff.ee*

17.06.

KAHANEB-KOHANEB

17. juunil avaneb Kohtla-Nõmmel Eesti Kaevandusmuuseumis praegusaja kunstnike grupinäitus „Kohanemine kahanemisega". Endise Kohtla kaevanduse administratiivhoone ekspositsiooni sekkuvad kunstnikud uurivad, mis toimub kahanemise või lagunemisena kirjeldatavas seisundis. Osalevad Anna Shkodenko, Anne Rudanovski, Darja Popolitova, Edith Karlson, Eléonore de Montesquiou, Jevgeni Zolotko, John Grzinich, Laura Kuusk, Sandra Kosorotova, Varvara & Mar. Kuraator Francisco Martínez. Uuri: *kaevandusmuuseum.ee*

Eesti Kaevandusmuuseum. Foto: Laura Kuusk

19.06.

GALERIID TARTU ÖÖS

Aparaaditehase kümme galeriid + üks naabergalerii Samelini kompleksist on otsustanud taas ühel õhtul oma uksed külalistele kauemaks lahti jätta! Nii ootab 19. juunil kell 18–22 huvitunuid suvine programm, mis koosneb esinejatest, *pop-up*-näitustest ning muidugi ekskursioonidest. Osalevad Kogo galerii, Ag47, Fotografiska, R galerii, tARTu pood, Paintbar Stuudio, Sofa Office, Aparaaditehase koridorigalerii, Redwall Digitali kontorigalerii, TYPA ja Art & Tonic. Info: *aparaaditehas.ee*

25.06.

UUS GALERII VÕRUS

Juuni lõpus avatakse Võrus uus kaasaegse kunsti galerii Kanal, mille esimesele hooajale annab avapaugu Peeter Lauritsa näitus „Haljas kõnetraat". Galerii seab end sisse vanas garaažikanalis, kuhu pääseb läbi loomemaja Liiva-ATE (Liiva 11a) uue stuudiopoe. Kanali eesmärk on tuua Võrru kaugemalt pärit, kuid mingil moel Lõuna-Eestiga seotud kunstnike graafikat, video- ja fotokunsti, et rikastada kohalikku kunstimaastikku ning pakkuda rohkem võimalusi kultuuri nautimiseks nii võrulastele kui ka teistele. Avamisüritus on planeeritud 25. juunile. Teave: facebook.com/*kanalgalerii*

Peeter Laurits „Vihmauudised"

KUNST

NÕUKOGUDE ELU VARJATUD KÜLJED

Mai lõpus avati Tallinna Linnagaleriis Yevgeniy Fiksi näitus „Pas de trois", mis toob esile nõukogude aja elu ja kultuuri üllatavad allasurutud või varjatud küljed, pöörates erilist tähelepanu marginaliseeritud kogukondade, sh geide, juutide ja mustanahaliste kogemustele. Töödes lähtub autor oma immigrandiidentiteedist: ta kasvas üles Moskvas ja koolitati kunstiõpingute käigus sotsrealistlikuks maalikunstnikuks. Näituse kuraator on Corina L. Apostol. Väljapanek jääb avatuks 25. juulini. Uuri lisa: *kunstihoone.ee*

TANTS

JOHANNA KALMU UITKEHA

Johanna Kalmu kehastuslavastuse „UITKEHA" järgmised etendused toimuvad Sakala 3 proovisaalis 7., 8. ja 9. juunil algusega kell 18. Laval näeme Johanna Kalmu ennast, kes uurib oma vahenditega seda, et kui keel kui selline pärineb ümbritsevast maailmast, siis milline on väljendus, mis pärineb ennekõike kehast. Vt: *fienta.com/et/uitkeha*

See suvi loeb palju

Loosime juunis uute tellijate vahel välja uue Kindle Paperwhite e-lugeri.

Vaata: *tellimine.ee/muurileht*
Kampaania kestab 19. juunini 2021.

MÜÜRILEHT